

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ชื่อโครงการ

กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ
ของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โดย

ดร.บุญสมหญิง	พลเมืองดี
นางสาวจุฬารัตน์	ชัยพิทักษ์
นายศุภชาติ	เสถียรธนาสาร
นางสาวชาลิณี	สำราญอินทร์
นายณัฏฐ์	เพชรบุรี
นางสาววรรณวิษา	ปิ่นคุ้ม
นายธเนศ	วีระสัย
นายศุภฤกษ์	กลิ่นกล้า
นายธรรมรัตน์	รินบุตร
นายณัฐพล	รินถวิล

เดือนมีนาคม พ.ศ.2560

สัญญาเลขที่ RDG59A0002/07

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ชื่อโครงการ

กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ
ของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โดย

ดร.บุญสมหญิง	พลเมืองดี
นางสาวจุฬารัตน์	ชัยพิทักษ์
นายศุภชาติ	เสถียรธนาสาร
นางสาวชาลิณี	สำราญอินทร์
นายณัฏฐ์	เพชรบุรี
นางสาววรรณวิษา	ปิ่นคุ้ม
นายธเนศ	วีระสัย
นายศุภฤกษ์	กลิ่นกล้า
นายธรรมรัตน์	รินบุตร
นายณัฐพล	รินถวิล

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช.-สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ RDG59A0002/07

ชื่อโครงการ กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอด ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ
ของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หัวหน้าโครงการ ดร.บุญสมหญิง พลเมืองดี

ระยะเวลาดำเนินงาน 1 ปี (1 มีนาคม 2559-1 มีนาคม 2560)

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอด ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ
ของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณี
วัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน และ 2. เพื่อเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของ
ชุมชนผ่านประเพณีการอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยปฏิบัติ-
การแบบมีส่วนร่วม (PAR) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลเชิงปฐมภูมิในด้านการศึกษาเอกสาร
ตำรา เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ได้ลงพื้นที่ในตำบลสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษาบริบท
ชุมชน และวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ในชุมชนสามเรือน มีการศึกษาศึกษาแผนพัฒนาตำบลระยะ 3 ปี
ขององค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน เพื่อทราบทิศทางการดำเนินการของหน่วยงานราชการที่เข้ามา
มีบทบาทกับชุมชน อีกทั้งได้ประสานกับวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อทราบบริบทเชิง
วัฒนธรรมของชุมชนสามเรือนทั้งในอดีตและปัจจุบันพร้อมทั้งเข้าสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนปราชญ์ชาวบ้าน
เพื่อเก็บรวบรวมองค์ความรู้มาเป็นฐานข้อมูลการวิจัยและได้จัดกิจกรรมต่างๆ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของ
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชนสามเรือน การวิจัยครั้งนี้ใช้ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ปราชญ์
ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนเยาวชน และประชาชนในพื้นที่ตำบลสามเรือน รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เดินทางมา
ท่องเที่ยวในช่วงงานวันเห็ดตับเต่าและงานวันลอยกระทง

ผลการวิจัยมีดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน พบว่า
ชาวชุมชนสามเรือนยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ให้คงอยู่คู่ชุมชน ไม่ว่าจะเป็น
ด้านภูมิปัญญาการรักษาโรคแผนโบราณ บ้านเรือนไทย การทำกระทงตาละปัตร ความเชื่อและความ
ศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในชุมชน การอนุรักษ์สายน้ำให้คงความสะอาด การฟื้นฟูประเพณีอาบน้ำคั้น
เพ็ญและประเพณีต่างๆ ในชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านกิจกรรม 8 กิจกรรม ได้แก่
กิจกรรมที่ 1 การศึกษาเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ กิจกรรมที่ 2 การศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน
เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน กิจกรรมที่ 3 การสำรวจคุณภาพของสายน้ำ กิจกรรมที่ 4
การสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชน ในชุมชนสามเรือน เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ
ของชุมชนสามเรือน กิจกรรมที่ 5 การร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนสามเรือน กิจกรรมที่ 6 การเสนา
องค์ความรู้ประเพณีชุมชนสามเรือน ให้นักเรียนร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมใน
ชุมชนสามเรือน กิจกรรมที่ 7 คณะผู้วิจัยประชุมเพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีของชุมชน
สามเรือน กิจกรรมที่ 8 เก็บแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวที่เที่ยวยามงานวันเห็ดตับเต่าในชุมชน
สามเรือน รวมถึงการเข้าร่วมงานและร่วมเป็นกรรมการในงานวันเห็ดตับเต่า ทำให้สามารถรวบรวม
องค์ความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนสามเรือนซึ่งยังปรากฏอยู่ถึงปัจจุบัน
ซึ่งผลจากการสอบถามดังกล่าวพบว่า ผู้เข้าร่วมงานในวันเห็ดตับเต่าต่างได้รับทราบข้อมูลการประชา
สัมพันธ์จากคณะผู้จัดงานวันเห็ดตับเต่าจากสื่อต่างๆ เช่น แผ่นป้ายโฆษณา โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ โดย

การพูดคุยก่อนทำแบบสอบถาม ทำให้ทราบว่าผู้มาร่วมงานนั้นเคยมาเที่ยวงานประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือนบ้าง อาทิ งานสงกรานต์ งานวันเห็ดตับเต่าจากปีก่อนๆ ตลอดจนบางท่านเคยเห็นประเพณีอาบน้ำคื่นเพ็ญที่จัดขึ้นในวันลอยกระทง ซึ่งนักท่องเที่ยวที่คณะผู้วิจัยได้เข้าพูดคุยนั้น ต่างประทับใจในการสืบสานประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือนทำให้มีโอกาสมาร่วมงานบ่อยๆ นับเป็นความสุขสนุกสนาน และชื่นชมในความรักชุมชนสามเรือนของคนในชุมชนสามเรือนที่ทำให้บุคคลภายนอกได้มีโอกาสมาร่วมชื่นชม และร่วมเห็นคุณค่าประเพณีต่างๆ ตามไปด้วย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนผ่านประเพณีอาบน้ำคื่นเพ็ญของชุมชนสามเรือน เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยร่วมออกแบบและจัดกิจกรรมกับชุมชน อาทิ การเสวนาองค์ความรู้ประเพณีชุมชนสามเรือน องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์สายน้ำ ด้วยกระบวนการสร้างความรู้คู่จิตสำนึก การพัฒนาศักยภาพชุมชน การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ชาวชุมชนสามเรือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากการเตรียมงาน และร่วมกันกำจัดสิ่งปฏิกูล ฆ่าเชื้อโรคตามกระบวนการทางชีววิทยาเพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำให้ใสสะอาดจนมีค่าความเป็นกรดต่างสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานก่อนจัดประเพณีอาบน้ำคื่นเพ็ญ รวมถึงการสาธิตภูมิปัญญาการทำกระทงตาลปิดจากวัชพืช อันแสดงให้เห็นว่าชาวชุมชนสามเรือนให้ความสำคัญกับประเพณี สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมร้อยละ 72.2 ว่า กิจกรรมอาบน้ำคื่นเพ็ญเป็นการอนุรักษ์ประเพณีและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ดังนั้นประเพณีการอาบน้ำคื่นเพ็ญจึงเป็นกุศโลบายอันสำคัญต่อการอนุรักษ์สายน้ำของชาวชุมชนสามเรือน

คำสำคัญ : อาบน้ำคื่นเพ็ญ, การมีส่วนร่วม

Abstract

The aims of the study were to 1) study the customs and cultures of Samruan Community and 2) to propose the process of participation to reserve and conserve. The study employed both qualitative and participatory action research (PAR) systematically in order to emphasize on stakeholders' participation of the community. The population samples of the study were local philosophers, community leaders, juvenile and the people in the community. In addition, the tourists visiting during Hed Tub Tao Day, an event held to promote local mushroom of the community and Loy Krathong festival. Referring to the research question 1, after being gathered and analyzed, the results revealed that several customs and cultures of the community have been reserved continuously by people in the community, for example local wisdoms, beliefs, cultures, as well as full moon bathing. To compile the data, 8 activities were conducted with participatory action by the researchers. The results from the questionnaires and informal interviews indicated that the participants of Hed Tab Tao Day in Samruan sub-district were informed about the events through the

advertisement board, television, and newspaper. In addition, some visitors had previously attended Samruan's festivals such as Songkran festival and Hed Tab Tao Day, and some of them had seen full moon bathing in Loy Krathong festival. Most of the visitors to Samruan were impressed with the cultural heritage activities and often joined the community's festivals to appreciate the local people's love for their own community and cultures.

With regard to the second objective focusing on the community engagement in the environmental conservation in the full moon bathing project by participating in the project design and cooperatively organizing the community activities such as forums for Samruan's culture, the guidelines for preservation of water by building knowledge and raising awareness, developing community rules, participatory networking, and maintaining local wisdoms, it was found that Samruan residents took part in the preparation stage of the conservation projects, elimination of sewage treatment, water chemical treatment for standard Potential of Hydrogen ion before the full moon bathing project, demonstration of krathong made of water hyacinth as the local wisdom. These activities revealed that the Samruan community prioritizes its traditions in consistent with 72.2% of the participants' opinions in that the full moon bathing project is an activity for cultural heritage and environmental conservation. Therefore, this tradition is an important stratagem for water conservation of Samruan community.

Keywords : Full Moon Bathing, Participation

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย	1
คำถามในการวิจัย	6
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	7
ขอบเขตของการวิจัย	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	8
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	9
แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี	10
แนวคิดเกี่ยวกับพิธีอาบน้ำคั้นเพ็ญ	13
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
3 วิธีดำเนินการวิจัย	17
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	17
การเก็บรวบรวมข้อมูล	17
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	19
การวิเคราะห์ข้อมูล	19
4 ผลการวิจัย	21
วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน	21
วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนผ่านประเพณีการอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน	46
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	63
สรุปผลการวิจัย	63
อภิปรายผลการวิจัย	75
ข้อเสนอแนะในการวิจัย	79
บรรณานุกรม	80
ภาคผนวก	83

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แผนผังแสดงความเชื่อมโยงของกิจกรรม	21
2 การสำรวจวิถีชีวิตของคนในชุมชนสามเรือน	24
3 วัดสามเรือน	25
4 หลวงพ่อแก้ว พระเกจิของตำบลสามเรือน	25
5 แผนผังเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านต่างๆ ของชุมชนสามเรือน	26
6 การสัมภาษณ์นายธรรมรัตน์ รื่นบุตร กำนันตำบลสามเรือน	29
7-8 การสัมภาษณ์นายเสนาะ รื่นบุตร ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนสามเรือน	32
9 การสัมภาษณ์นายณรงค์ ศรีคำแดง ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนสามเรือน	33
10-11 กระทงตาละปัดหรือกระทงผักตบขาว	34
12-13 กระทงตาละปัดรูปแบบต่างๆ	34
14 ภาพชาวชุมชนสาธิตการทำกระทงตาละปัดให้กับผู้ที่มาเที่ยวชมงานลอยกระทง ของวัดสามเรือน	35
15-16 การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน และการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชนสามเรือน ช่วงเทศกาลวันสงกรานต์	35
17-18 การเข้าร่วมกิจกรรมเนื่องในวันวิสาขบูชา และการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ในชุมชนสามเรือน	37
19-20 การเข้าถึงชุมชนโดยการทำบุญของคณะผู้วิจัย	37
21 กิจกรรมเสวนาองค์ความรู้ประเพณีชุมชนสามเรือน	38
22 แผนผังความคิดขั้นตอนการเรียนรู้	39
23-24 คณะผู้วิจัยร่วมประชุม เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีชุมชนสามเรือน	40
25-26 คณะผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวในงานวันเห็ดดับเต่า	41
27 คณะผู้วิจัยร่วมงานวันเห็ดดับเต่า	44
28 การเข้าถึงชุมชนโดยการทำบุญของคณะผู้วิจัย	44
29-30 คณะผู้วิจัยร่วมงานการตัดสินหมู่บ้านดีเด่นของหมู่บ้านเทพ ในตำบลสามเรือน ที่ได้รับคัดเลือกรับรางวัลบ้านสวย เมืองสุข	45
31 ผู้นำชุมชนสามเรือนเข้าร่วมการเสวนา	49

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
32 ผู้เข้าร่วมเสวนาองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์สายน้ำ	51
33 แผนภาพการถอดบทเรียนจากการเสวนาวัฒนธรรมกับสายน้ำ	55
34 ผังแสดงกิจกรรมประเพณีลอยกระทงประจำปี 2559 ของชุมชนสามเรือน	57
35-36 ผู้นำเสวนาองค์ความรู้ประเพณีชุมชนสามเรือน	59
37 การนำบรรยายองค์ความรู้ประเพณีอาบน้ำเพ็ญของชุมชนสามเรือนแก่นักเรียน	60
38 การทำกิจกรรมของนักเรียน 4 โรงเรียนตามองค์ความรู้ประเพณีอาบน้ำเพ็ญ	61
39 แผนผังแสดงประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน	63
40 แผนผังแสดงภูมิปัญญาในชุมชนสามเรือน	64
41 แผนภาพปฏิทินประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนสามเรือน	65
42 แผนภาพการถอดบทเรียนจากการเสวนาวัฒนธรรมกับสายน้ำ	66
43 ม่านน้ำสารคดี “ในหลวงกับการพัฒนาสายน้ำ” โดยวิทยาลัยเทคนิค พระนครศรีอยุธยา อันเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดจิตสำนึกต่อสายน้ำ	68
44 กิจกรรมการจัดนิทรรศการ และบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีการอาบน้ำ คั้นเพ็ญ โดยคณะผู้วิจัย ในวันลอยกระทง ประจำปี 2559	68
45 การจัดเตรียมกิจกรรมการอาบน้ำคั้นเพ็ญ	70
46 นางชนิษฐา คำจันทร์แก้ว วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้สัมภาษณ์ และให้คำปรึกษาการจัดเตรียมกิจกรรมการอาบน้ำคั้นเพ็ญ	71
47 กิจกรรมคลองน้ำมนต์ พิธีปลุกเสกคลองโพธิ์ ได้รับการอนุเคราะห์จากคณะสงฆ์ ภายในอำเภอบางปะอิน จำนวน 89 รูป	71
48 การทำกระทงตาละปัดของชาวชุมชนสามเรือน	72
49 การจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่มของคณะผู้วิจัย ตัวแทนผู้นำชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิ ใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดแนวคิดกติกาชุมชน	73
50 ผังแสดงกิจกรรมประเพณีลอยกระทงประจำปี 2559 ของชุมชนสามเรือน	74

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม แยกตามเพศ อายุ และระดับการศึกษา	42
2 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการเข้าร่วมประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือนและประเพณีอาบน้ำคันท้ญ	42
3 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ	43
4 การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย	56
5 การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย	69

บทที่ 1

บทนำ

สัญญาเลขที่	RDG59A0002/07
ชื่อโครงการ	กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคีนเพ็ญ ของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
หัวหน้าโครงการ :	ดร.บุญสมหญิง พลเมืองดี
หน่วยงานต้นสังกัด :	คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ
หน่วยงานร่วมโครงการ :	หน่วยวิจัยนวัตกรรมเพื่อสังคมและชุมชน สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ
ระยะเวลาดำเนินการ :	1 ปี (ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2559 ถึงวันที่ 1 มีนาคม 2560)

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

บ้านสามเรือน ตั้งอยู่ ณ ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึงไม่มีภูเขา ไม่ติดแม่น้ำแต่ติดคลองส่งน้ำโครงการชลประทาน และมีคลอง หนอง บึงใหญ่เล็กจำนวนมากและแหล่งน้ำธรรมชาติที่ได้จากลำคลองต่างๆ ได้แก่ คลองโพธิ์ คลองทราย คลองชลประทานมีทรัพยากรดินส่วนใหญ่เป็นกลุ่มดินเหนียว เป็นดินที่มีการระบายน้ำค่อนข้างเลวมีความอุดมสมบูรณ์ระดับปานกลาง ลักษณะของดินมีสีดำ สีดำเทา สีน้ำตาล สีน้ำตาลเทา จึงมีสภาพเหมาะสมกับการเกิดเห็ดตับเต่า พืชที่ไม่สามารถเจริญเติบโตได้ในพื้นที่ที่มีสารเคมีเจือปน แต่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และในการจัดทำแผนพัฒนา 3 ปีขององค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน จะต้องมีการประเมินโดยวิเคราะห์ถึงโอกาสและภาวะคุกคาม หรือข้อจำกัดอันเป็นสภาวะแวดล้อมภายนอก ที่มีผลต่อการพัฒนาด้านต่างๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อน ซึ่งจุดแข็งคือมีพืชพื้นถิ่นเช่นเห็ดตับเต่า เป็นต้น และมีพื้นที่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ และจุดอ่อนคือประชาชนในพื้นที่ยังขาดความเอาใจใส่ดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

จากลักษณะพื้นที่ตั้งของบ้านสามเรือน พบว่า มีลักษณะธรรมชาติของดินและน้ำที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของพืช กล่าวได้ว่า มีน้ำและดินที่หล่อเลี้ยงวิถีชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยโดยทั่วไป จากลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นถึงความเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินไทย วิถีชีวิตของคนไทยจะมีน้ำเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่เกิด ประการแรก คือประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่ต้อง

อาศัยน้ำเพื่อการทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เพื่อดื่ม อาบ และกิจวัตรประจำวันอื่นๆ จึงจะเห็นว่า คนไทยมักตั้งบ้านเมืองในที่ราบที่ลุ่มหรือใกล้แหล่งน้ำเพื่อจะได้ทำมาหากินได้สะดวก เมื่ออยู่กับน้ำได้รับประโยชน์จากน้ำจะผูกพันและมีความเชื่อหลายอย่างเกี่ยวกับน้ำ เช่น ความเชื่อเรื่องนาคให้น้ำ ว่าในปีนั้นๆ นาคจะให้น้ำมากหรือน้ำน้อย ปีใดมีน้ำที่ใช้ในการทำเกษตรไม่มากจนท่วมและไม่น้อยจนแห้งแล้งผลผลิตทางการเกษตรจะอุดมสมบูรณ์ มีข้าวกิน ไม่เดือดร้อนมีความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่คงคาว่าเป็นผู้รักษาสายน้ำลำธารให้น้ำเพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภค จากลักษณะความผูกพันระหว่างสายน้ำกับคนไทย จึงเป็นที่มาของประเพณีหลายอย่างของคนไทย เช่น การลอยกระทงในวันเพ็ญเดือนสิบสอง เพื่อขอขมาพระแม่คงคา ฯลฯ

จากประเพณีที่ทรงคุณค่า คือการลอยกระทงนั้น ได้ปรากฏอยู่ทั่วไปตามวิถีชีวิตคนไทยที่ผูกพันกับสายน้ำ นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น เป็นหนึ่งในวิถีชุมชนที่ยังคงรักษาประเพณี โดยนายศุภฤกษ์ กลั่นกล้า นายก อบต.สามเรือน อ.บางปะอิน กล่าวว่า “ลอยกระทงปีนี้ ที่ จ.พระนครศรีอยุธยา มีความแปลกและน่าตื่นตาชาวบ้านใน ต.สามเรือน อ.บางปะอิน จ.พระนครศรีอยุธยา ได้ร่วมกันฟื้นฟูประเพณีเก่าแก่ลอยกระทงของหมู่บ้านนั้นคือ พิธีอาบน้ำเพ็ญ เมื่อวันลอยกระทงพระจันทร์เต็มดวงชาวบ้านที่เป็นหญิงจะนุ่งกระโจมอก ผู้ชายนุ่งผ้าขาวม้า พายเรือออกมากลางแม่น้ำเพื่อจุดธูปเทียนอธิษฐานก่อนลอยกระทง เพื่อขอขมาพระแม่คงคา ตามความเชื่อและจะตักน้ำในแม่น้ำอาบน้ำล้างชำระร่างกายให้สะอาด นำสิ่งที่ชั่วร้ายออกจากร่างกายและลอยกระทงกลับมาจะตักน้ำใส่ภาชนะเก็บไว้ในบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลในครอบครัว สำหรับวันลอยกระทงในคำคืนวันนี้ คาดว่า จะมีประชาชนร่วมงานอย่างหนาแน่น”

พิธีอาบน้ำเพ็ญปรากฏหลักฐานตามหนังสือพระราชพิธี 12 เดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ความว่า "วันนี้ทางศาสนาพราหมณ์เรียกว่า ศิวาราตรีตอนเช้าพวกพราหมณ์จะนำหม้อทองเหลืองเดินทูนศีรษะไปยังแม่น้ำคงคา นั่งตามริมฝั่งน้ำ แล้วใช้หม้อตักน้ำขึ้นมาบริกรรมคาถาแล้วนำมาล้างหน้าบ้วนปาก จากนั้นก็กระโดดลงไปในแม่น้ำคงคา ดำลงไปใต้น้ำ 3 ครั้ง โกยดินตมที่อยู่ใต้น้ำมาฟอกอุ้งเท้าแทนสบู่ แล้วจึงใช้น้ำชำระล้างอุ้งเท้าให้สะอาด เสร็จแล้วจึงเอาหม้อตักน้ำขึ้นมาล้างเท้าให้เรียบร้อย เดินทูนหม้อน้ำมุ่งหน้าสู่เทวสถาน เพื่อประกอบพิธีทางศาสนาต่อไป การปฏิบัติเช่นนี้ ถือว่าได้อาบน้ำชำระบาปที่ได้ทำมาทั้งหมด" ในสมัยพุทธกาลการอาบน้ำเพ็ญแบบพุทธนั้น ชาวชมพูทวีปส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ คำสอนที่ถือเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำ เรียกว่า นหฺนสฺสฺหิตฺตํ ความบริสุทธิ์เกิดได้เพราะการอาบน้ำชำระบาปแม้พระพุทธเจ้าเองก็เคยถูกพราหมณ์การทวาชะชักชวนไปอาบน้ำ เพื่อลอยบาปเช่นกัน ซึ่งพระองค์ก็มีพระดำรัสสอนเกี่ยวกับการอาบน้ำในพระธรรมวินัยของพระองค์ว่า "คนพาลที่ทำความชั่ว

แล้วถึงจะไปสู่มแม่น้ำพุกา แม่น้ำอิทธิกกะ แม่น้ำคยาแม่น้ำสุนทริกา แม่น้ำสรสดี แม่น้ำปายกะ และ แม่น้ำพาหุมติ เป็นประจำ ก็ทำให้เป็นคนบริสุทธิ์ไม่ได้ แม่น้ำเหล่านี้จะทำอะไรได้ จะช่วยชำระสะสางผู้ทำ บาปหยาบเข้าให้บริสุทธิ์ผุดผ่องขึ้นไม่ได้ ดูก่อนพรหมณ์ ถ้าท่านอาบน้ำในศาสนาของเรา คือ มอบความปลอดภัยให้สัตว์ทั้งปวง ไม่พูดคำเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ลักทรัพย์สินเงินทองของผู้อื่นมีศรัทธา ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวแล้ว จะต้องไปสู่มแม่น้ำเพื่อประโยชน์อันใด แม้แต่การดื่มน้ำจากแม่น้ำเหล่านั้น ก็ไม่ทำให้เกิดประโยชน์"

จากพิธีอาบน้ำคืนเพ็ญของตำบลบ้านสามเรือน จึงปรากฏสอดคล้องกับเนื้อความ ตามหลักฐาน ในหนังสือพระราชนิพนธ์ พระราชพิธี 12 เดือน ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางประวัติศาสตร์ได้อย่างน่าสนใจ และจากพิธีอาบน้ำพระคืนเพ็ญของตำบลบ้านสามเรือน ทำให้น่า ศึกษาถึงความสำคัญ ที่ต้องกระทำในคืนจันทร์เพ็ญ ซึ่งคืนวันจันทร์เพ็ญ หรือทางโหรเรียกว่า “วันปुरुณมี” ที่มีการเกิดจันทรุปราคาขึ้นนั้น อ.ภิญโญ พงศ์เจริญ นายกสมาคมโหราศาสตร์นานาชาติ ระบุว่าคนไทยแต่ โบราณเชื่อว่า หากได้น้ำมนต์จะมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก และคืนวันเพ็ญเดือน 12 หรือวันลอยกระทง เป็นช่วงที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในการทำน้ำมนต์

สำหรับเรื่อง “อาบน้ำเพ็ญ” การอาบเพ็ญนี้ทำได้ 2 วิธีคือหนึ่ง “อาบแสงเพ็ญ” ซึ่งเชื่อว่าถ้าจะให้ สมบูรณ์ไม่ควรให้มีสิ่งใดปกคลุมร่างกาย ต้องให้เนื้อตัวแท้จริงสัมผัสแสงเพ็ญในทุกส่วนของร่างกาย และ ช่วงเวลาที่ที่ดีที่สุดคือตอนพระจันทร์เต็มดวงที่พระจันทร์อยู่บนศีรษะพอดีสอง “อาบน้ำจากแสงเพ็ญ” หรือ “อาบน้ำเพ็ญ” ซึ่งก็ทำได้ 2 แบบคือ เตรียมน้ำไว้สำหรับอาบบริเวณที่แสงจันทร์คืนเพ็ญส่องตรงศีรษะ หรือนำน้ำใส่ภาชนะไปวางให้แสงเพ็ญแสงจันทร์คืนเพ็ญส่องแล้วนำน้ำนั้นมาอาบ

ในด้านศรัทธาหรือความเชื่อเรื่องการ “อาบเพ็ญ” นั้นผู้สันตติกรณีนี้นับว่ามี 4 ด้านคือ หนึ่ง ด้านสุขภาพสอง ด้านความสวยงามสาม ด้านเสน่ห์หยาใจและสี่ ด้านไสยเวทพุทธาคมด้านสุขภาพ เชื่อกัน ว่าผู้มีร่างกายไม่แข็งแรง สุขภาพไม่ดี ควรให้อาบเพ็ญแล้วกำหนดจิตอธิษฐานในช่วงเวลาที่พระจันทร์ โคจรตั้งตรงอยู่บน ศีรษะ ขอให้มีความสุขแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งมวลด้านความสวยงาม เชื่อกันว่าเสื้อผ้า เครื่องสำอาง รวมถึงเครื่องใช้เพื่อความสวยงามที่มีอยู่ หากนำมาอาบแสงเพ็ญ และอธิษฐาน ขอเพิ่มพลัง จะเกิดพลังพิเศษในการเสริมความงามให้กับผู้ใช้ได้มากยิ่งขึ้นด้านเสน่ห์หยาใจ เชื่อกันว่าการ อาบเพ็ญทำให้เกิดเมตตามหานิยม รักใคร่กัน เป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างหญิง-ชาย ที่ต้องการความรัก มั่นคง จงรักภักดีต่อกัน ไม่ปันใจให้ผู้อื่น ถือความซื่อสัตย์ต่อกันเป็นสำคัญด้านไสยเวทพุทธาคม เชื่อกันว่า ผู้ที่มีคาถาอาคม เครื่องรางของขลัง สามารถเพิ่มพลังคุณวิเศษจากพลังแสงเพ็ญจากเหตุพิเศษในคืนพิเศษ เช่นนี้ โดยเตรียมร่างกาย จิตใจ เครื่องอุปกรณ์ แล้วอาบแสงเพ็ญ กำหนดจิตอธิษฐานขอให้เพิ่มพลังใน เครื่องอุปกรณ์ที่นำมาสักการบูชามหาลัง ขอให้เสริมคุณแห่งวิชาคาถาอาคม

จากคติความเชื่อดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการอาบน้ำคั้นเพ็ญ ที่ชุมชนสามเรือนนี้ พื้นที่ในงานลอยกระทง ปี 2557 และปี 2558 ที่ผ่านมานี้ ว่าจะสามารถรักษาสิ่งแวดล้อมทางน้ำ โดยใช้พิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิม เป็นเครื่องมือในการรักษาสายน้ำ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ได้เดินทางไปเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการอาบน้ำคั้นเพ็ญ ณ ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยสัมภาษณ์ ผู้ใหญ่ณัฐพล รื่นถวิล ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านที่มีวิถีชีวิตผู้พันกับสายน้ำมาตั้งแต่เด็ก ทำให้ท่านมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการรักษาสิ่งแวดล้อมของชาวชุมชนสามเรือน เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจจากผู้อยู่ในชุมชนอย่าง ชัดเจนเกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์สายน้ำในชุมชนให้ใสสะอาด ดังนี้

คณะผู้วิจัย : ชาวชุมชนสามเรือนมีวิธีการรักษาสายน้ำอย่างไร

ผู้ใหญ่ณัฐพล : ประเพณีลอยกระทงไม่มีรูปแบบของจังหวัดที่แน่นอน จึงนำการอาบน้ำเพ็ญมาเป็นกิจกรรมหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนสามเรือน เราหยิยวิถีชีวิตขึ้นมาให้เห็น แต่ยังไม่ได้นำรายละเอียดเข้ามาเพราะใช้เวลาและขั้นตอนค่อนข้างมาก

สมัยก่อนใช้ชื่อประเพณีว่า “อาบน้ำเพ็ญ เช่นสะตือ” สะตือคือไม้ไผ่ยืนต้น ต้นใหญ่ขนาดสามคนโอบ มีลูกแบนๆ มันๆ คล้ายเกล็ด มีน้ำหนัก นำมาโยนเล่น เลือกลูกที่หนักๆ แกร่งๆ โดยเล่นได้ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืนประเพณีอาบน้ำเพ็ญเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ชุมชนสามเรือนฟื้นฟูขึ้นเป็นปีที่สอง ซึ่งตั้งใจจะเป็นเหมือนแสงสีเสียง เส้นของการอาบน้ำเพ็ญ คือความเชื่อด้านจิตใจ มีพลังศรัทธา มองโลกในแง่ดี ส่วนหนึ่งคือความเป็นสิริมงคลกับตัวเอง กับความเป็นอยู่ ในรอบ 1 ปีมีครั้งเดียวที่จะเริ่มต้นทำในสิ่งดีๆ เพื่อนำไปสู่การทำดีอื่นๆ ต่อไป

คณะผู้วิจัย : การอาบน้ำคั้นเพ็ญของสามเรือนแตกต่างจากกรุงเก่าอย่างไร

ผู้ใหญ่ณัฐพล : ไม่แตกต่างกันนัก แต่กรุงเก่าจะมีการพรมน้ำมนต์ ส่วนการอาบน้ำเพ็ญจริงๆ จะพายเรือ ไปตักน้ำกลางคลองตอนพระจันทร์อยู่ตรงศีรษะพอดี แล้วทำการขอขมา ลอยกระทง แล้วตักน้ำมาใส่ตุ่มในบ้านให้เต็ม เพื่อความเป็นสิริมงคล

จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ณัฐพล รื่นถวิลคณะผู้วิจัยได้เกิดความเข้าใจ เกี่ยวกับการรักษาสายน้ำของชุมชนสามเรือน สาเหตุที่ผู้คนจำนวนมากต่างมาเที่ยวงานลอยกระทงที่สามเรือน ซึ่งผู้ใหญ่ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ผู้คนจำนวนมากมาเที่ยวที่นี้ว่า ทางชุมชนได้นำการอาบน้ำคั้นเพ็ญ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนสามเรือน มาเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมที่นำความสนใจมาสู่พื้นที่ชุมชนนี้และยังได้มีการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ล้วนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผสานกับความรู้ของหน่วยงานจากภาครัฐ และอื่นๆ ทำให้ชุมชนสามเรือนมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของชุมชนเอง โดยคณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นพิธีอาบน้ำคั้นเพ็ญที่จะสามารถพัฒนาเป็นกุศโลบายในการรักษาสายน้ำให้เป็นประจำทุกปี เพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชนต่อไป

ส่วนนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์สายน้ำและสิ่งแวดล้อมคือ อาจารย์ยุพิน พุนดี อาจารย์ประจำคณะเทคโนโลยีการเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพน้ำในคลองโพธิ์ จากการศึกษาโครงการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำของประชาชนในคลองโพธิ์ที่ตำบลสามเรือน พบว่าคุณภาพน้ำบริเวณวัดสามเรือน ทั้งก่อนและหลังการจัดกิจกรรมอาบน้ำคืนเพ็ญนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด จากการตรวจสอบคุณภาพน้ำตามวิธีการทางชีววิทยา ซึ่งชาวชุมชนสามเรือนจะช่วยกันทำความสะอาดคลองโพธิ์ ก่อนจะศึกษาในเรื่องนี้ในคลองโพธิ์จะมีสีดำ กลิ่นเหม็น เต็มไปด้วยผักตบชวาและวัชพืชต่างๆ ที่อยู่ขวางทางน้ำ ทำให้น้ำไม่สะอาด แต่หลังจากการจัดกิจกรรมอาบน้ำคืนเพ็ญประมาณหนึ่งเดือนเศษได้มีการตรวจวัดคุณภาพน้ำอีกครั้งซึ่งพบว่าน้ำสะอาดมากขึ้นคือมีค่าเกินเกณฑ์มาตรฐาน รวมถึงการทำแพผักบุ้งเพื่อช่วยกำจัดน้ำเสียอีกทางหนึ่ง ซึ่งโครงการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคือการรักษาสายน้ำให้ใสสะอาด เหมาะแก่การจัดกิจกรรมทางน้ำ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวทางน้ำ หรือกิจกรรมอาบน้ำเพ็ญในงานวันลอยกระทง ณ วัดสามเรือน (อาจารย์ยุพิน พุนดี, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้นายธรรมรัตน์ รื่นบุตร กำนันตำบลสามเรือน เป็นผู้นำชุมชนบุคคลที่เกิดและเติบโตในชุมชนสามเรือนแห่งนี้ กำนันธรรมรัตน์ รื่นบุตร (สัมภาษณ์) กล่าวว่า จากการที่เกิดและเติบโต ทำให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตที่อาศัยน้ำเป็นส่วนประกอบสำคัญ จึงตระหนักเป็นอย่างยิ่งว่าคลองโพธิ์นั้นเป็นสายน้ำที่มีความสำคัญต่อชุมชนสามเรือนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องด้วยการเดินทางในอดีตนั้นใช้เรือเป็นพาหนะ การสัญจรทางน้ำนั้นนอกจากจะได้เรียนรู้ธรรมชาติว่าสายน้ำมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง คลองโพธิ์ยังเป็นแหล่งที่สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับชุมชน นั่นก็คือการจับสัตว์น้ำไปขาย และนำมาประกอบอาหาร แต่ในปัจจุบันชุมชนสามเรือนล้อมรอบไปด้วยความเจริญของชุมชนเมืองและแหล่งอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบต่อลำคลองโพธิ์ ทำให้พันธุ์สัตว์น้ำลดน้อยลงเนื่องจากแหล่งน้ำไม่ใสสะอาด ดังเช่นอดีต การอนุรักษ์สายน้ำให้ใสสะอาดและเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพืชน้ำและพันธุ์สัตว์น้ำจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ชาวสามเรือนพึงกระทำร่วมกัน

คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ชุมชนสามเรือนในการทำวิจัยเรื่องแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนสามเรือนในปี พ.ศ.2558 รวมถึงการร่วมทำงานกับคณะนักวิจัยคณะเทคโนโลยีการเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ เกี่ยวกับคุณภาพน้ำในคลองโพธิ์ เรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำของประชาชนในคลองโพธิ์ ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้คณะผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของสายน้ำซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวชุมชนสามเรือน โดยอาศัยกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากผู้นำชุมชน กลุ่มอนุรักษ์คลองโพธิ์ ประชาชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อระดมความคิดเห็นกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอนุรักษ์คลองโพธิ์ ผู้นำชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล และทำการสำรวจความคิดเห็นในการอนุรักษ์คลองโพธิ์ การออกกฎและกติการ่วมกัน คณะผู้วิจัยเรื่อง

กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ จึงได้ทำงานแบบคู่ขนานไปกับนักวิจัยโครงการอื่นๆ เพื่อกำหนดทิศทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปด้วย

2. คำถามในการวิจัย

คำถามในการวิจัยข้อที่ 1 ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือนมีอะไรบ้าง มีวิธีการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม
2. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับของบริบทชุมชนด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน
3. สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ตำบลสามเรือน โดยใช้วิธีสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling)
4. จัดกิจกรรมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือนโดยให้นักเรียนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น
5. จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อถอดบทเรียนการเรียนรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน
6. เก็บแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมงานวันเห็ดตับเต่างามที่สามเรือน ครั้งที่ 7

คำถามในการวิจัยข้อที่ 2 แนวทางในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนสามเรือนมีอะไรบ้าง มีวิธีการศึกษาดังนี้

1. จัดกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน โดยให้นักเรียนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นผ่านกิจกรรมการเขียนเรียงความและกิจกรรมการวาดภาพระบายสี
2. จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. จัดกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน
4. เก็บแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมงานวันลอยกระทงที่วัดสามเรือน

3. วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 2.1 เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน
- 2.2 เพื่อเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนผ่านประเพณีการอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน

4. ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพื้นที่ทำการศึกษา เนื่องจากชุมชนดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ เคยลงพื้นที่เพื่องานบริการวิชาการมาอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับชุมชนดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่คณะผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับผู้นำ และชาวบ้านเป็นอย่างดี สามารถทำการศึกษาในประเด็นวิจัยดังกล่าวได้ทันที ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นส่วนสำคัญในการทำวิจัยเชิงพื้นที่และการทำวิจัยอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตด้านประชากร

1. ประชาชนชาวบ้านและผู้ที่มีความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 10 คน
2. ผู้บริหาร ครู นักเรียน 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดสามเรือน โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนเอกอโยธยา และโรงเรียนเซนต์แมรี จำนวน 50 คน รวมถึงผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. องค์กรเครือข่าย หน่วยงานภาครัฐและเอกชน จำนวน 7 หน่วยงาน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาเอกสาร ตำราเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ
2. ศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน
3. สัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชน ในชุมชนสามเรือน เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน
4. จัดกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน และกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้กระบวนการที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้แก่
 สายน้ำให้ใสสะอาด และเป็นแนวทางในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคันท้ญ

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

อาบน้ำคันท้ญหรืออาบน้ำเพ็ญ หมายถึง ประเพณีที่มีมาแต่โบราณในสมัยกรุงศรีอยุธยา กระทำ
 ในวันลอยกระทงหรือวันขึ้น 15 ค่ำ เป็นการอาบน้ำในคืนวันเพ็ญที่พระจันทร์อยู่กลางศีรษะ มีความเชื่อว่า
 ผู้อาบน้ำจากแสงเพ็ญจะได้รับความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ ของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัย ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี
3. แนวคิดเกี่ยวกับพิธีอาบน้ำคั้นเพ็ญ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของ “การมีส่วนร่วม” มีผู้นิยามให้ความหมายไว้เป็นจำนวนมาก ดังนี้

ยุวรัตน์ วุฒิเมธี (2526 : 20) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงประชาชนเอง ซึ่งเป็นความร่วมมือในการกระทำความดีสิ่งหนึ่งเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ

กฤษณ์ สิมะสุ (2535 : 33) ให้ความหมายของ “การมีส่วนร่วม” ว่า การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินโครงการการแบ่งปันผลประโยชน์ และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ โดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอกและเป็นไปเพื่อสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน

เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี (2536 : 33) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน คือ การร่วมคิดแก้ไขปัญหา การดำเนินการกิจกรรมในชุมชน และร่วมวางแผน

อรพินท์ สฟโชคชัย (2538 : 2) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วม” สำหรับความหมายที่พูดถึงในเชิงพัฒนาชนบท มักจะหมายถึง การมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชนหรือประชาชนในการเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาของภาครัฐ เป็นลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่ง

นอกจากนี้ เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี (2536 : 16) ยังได้กล่าวถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการรับฟังการประชาสัมพันธ์โครงการ แผนงาน โดยมีการแสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะ
2. การมีส่วนร่วมในการคัดเลือกคณะกรรมการ เพื่อเป็นตัวแทนชุมชนในการเข้าหา ดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานราชการ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนตามแผนงานที่กำหนดไว้

3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ คือการได้เข้าร่วมในการใช้ประโยชน์ตลอดจนการบำรุงรักษา

โฌมศิริ ทิมสุทิน (2547) กล่าวว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การเรียนรู้แบบทางการโดยจัดกิจกรรมการศึกษา การฝึกอบรม เพื่อกระตุ้นและแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างเป็นระบบ และการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ คือ การระดมสมองเพื่อสะท้อนความคิดจากการเข้าร่วมกิจกรรม การสนทนา และเปลี่ยนทัศนคติ และประสบการณ์ จากผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ ผู้ที่ประสบความสำเร็จ หรือผู้อาวุโสต่างๆ ไปสู่กลุ่มบุคคล หรือปัจเจกบุคคล โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามอธยาศัย ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์จากกลุ่มเพื่อนและสิ่งแวดล้อมรอบด้าน

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527: 6-7) ได้กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมในระดับของการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษาหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมสร้างรูปแบบและวิธีการเพื่อแก้ไขปัญหาลดปัญหาเพื่อสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย โครงการ หรือ กิจกรรมเพื่อจัด แก้ไขและสนองความต้องการชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และ

ประสิทธิผล

6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลกิจกรรมที่ทำไว้ ทั้งโดยประชาชน เอกชนและรัฐบาล

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือการเข้าร่วมของประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์ โดยมีลักษณะการมีส่วนร่วมคือ ยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นหลัก กิจกรรมที่จัดทำต้องดำเนินการแบบกลุ่มและรับผิดชอบร่วมกัน คำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชน ให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมที่จัดขึ้นต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ทรัพยากร วัฒนธรรมของชุมชน การเริ่มต้นต้องอาศัยผู้นำชุมชนหรือบุคคลที่ประชาชนเคารพนับถือ และทุกขั้นตอนต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแต่ต้น

ทั้งนี้ประชาชนจะต้องมีส่วนในการวางแผน ตัดสินใจ และประเมินผลของแผนงานโดยการวางแผนเพื่อพัฒนาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือการวางแผนจากเบื้องบนสู่เบื้องล่างหรือการวางแผนจากส่วนกลางและกำหนดให้คนในระดับล่างหรือระดับปฏิบัติการปฏิบัติตาม และการวางแผนจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะสะท้อนความต้องการและปัญหาท้องถิ่น

2. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี

เสถียรโกเศศ (2516 : คำนำ) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมประเพณีว่า ประเพณีมีบ่อเกิดมาจากสภาพสังคม ธรรมชาติ ทัศนคติ เอกลักษณ์ ค่านิยม โดยความเชื่อของคนในสังคม ต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์

นั้นๆ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุต่าง ๆ ฉะนั้น เมื่อเวลาเกิดภัยพิบัติขึ้น มนุษย์จึงต้องอ่อนวอนร้องขอในสิ่งที่ตนคิดว่าจะช่วยได้พอก่อนผ่านพ้นไปแล้ว มนุษย์ก็แสดงความรู้คุณต่อสิ่งนั้นๆ ด้วยการทำพิธีบูชา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตน ตามความเชื่อ ความรู้ของตน เมื่อความประพฤตินั้นคนส่วนรวมสังคมยึดถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผนจนเป็นแบบพิมพ์เดียวที่ทำสืบต่อกันจนกลายเป็นประเพณีของสังคมนั้นๆ เมื่อว่าโดยเนื้อความประเพณีและวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือ เป็นสิ่งที่ไม่ใช่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคมหรือคนในส่วนร่วมกันสร้างให้เกิดขึ้น แล้วถ่ายทอดให้แก่กันได้ด้วยลักษณะและวิธีการต่างๆ ว่าโดยเนื้อหาของประเพณีและวัฒนธรรมที่อยู่ในจิตใจของประชาชนเกี่ยวกับเรื่องความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อที่สะสมสืบต่อกันมานานจนเคยชิน เรียกว่า นิสัยสังคมหรือประเพณี

นอกเหนือจากความจริงที่ว่า วัฒนธรรมประเพณีเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์แล้ว สุพัตรา สุภาพ (2547 : 119) ได้เน้นย้ำว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะเป็นสิ่งที่มีมนุษย์มีอยู่ร่วมกันเพื่อมนุษย์ด้วยกัน โดยแต่ละสังคมมีวัฒนธรรมเฉพาะของตน เพราะเป็นสิ่งที่แตกต่างกันแต่ละกลุ่มสังคม

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงที่มาของวัฒนธรรมประเพณีซึ่งล้วนแต่มีคุณค่า จึงมีผู้กล่าวถึง ความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไว้มากมาย ดังนี้

พระยาอนุนามราชธน (2532 : 44) กล่าวถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ประเพณีว่า เมื่อผลิตกรรมแห่งวัฒนธรรมที่มนุษย์ในส่วนรวมผลิตสร้างขึ้น จึงควรถนอมควรรักษาไว้เป็นบุคลิกลักษณะของชาติตน และควรทำให้มีความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรม โดยการอนุรักษ์วัฒนธรรม หมายถึง การรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ และยังประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2531 : 15) ระบุไว้ว่า วัฒนธรรม คือความเจริญงอกงาม ซึ่งมีผลมาจากกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติทั้งทางด้านจิตใจ และวัตถุ มีการสั่งสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้ละก่อให้เกิดการผลิตกรรมและผลิตผลทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมอันควรค่าแก่การวิจัย อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ถ่ายทอด ส่งเสริม ซึ่งช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างสันติภาพ อันเป็นพื้นฐานแห่งอารยธรรมมนุษยชาติ กล่าวได้ว่า วัฒนธรรมมีประโยชน์นานัปการ ทั้งประโยชน์ทางการศึกษา ประโยชน์ทางด้านสังคม และประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ประโยชน์และความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณียังปรากฏในการกำหนดหน้าที่ของประชาชน และชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กล่าวคือ ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 12 สิทธิชุมชน มาตรา 66 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและชาติ มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และยั่งยืน และในหมวด 4 หน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา 73 บุคคลมีหน้าที่รับ

ราชการ รักษาการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตามกฎหมายบัญญัติ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่า ความสำคัญของการอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีนั้น เป็นสิ่งที่ควรค่าอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญ และเอกลักษณ์ของ ชุมชนหรือสังคมที่มีการสั่งสม ถ่ายทอด เกิดการปรับปรุง ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนใน ชุมชนที่จะต้องร่วมกันดูแลรักษา และถือปฏิบัติสืบต่อกันไปเพื่อเป็นมรดกทางสังคม คณะผู้วิจัยจึงได้ ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ แนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีต่อไป

อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ (2548 : 39-40) ได้กล่าวถึงแนวทางการอนุรักษ์ และการพัฒนามรดก ทางวัฒนธรรม ซึ่งมีหลักใหญ่ตามลำดับ ดังนี้

1. วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนามรดกทาง วัฒนธรรม โดยสร้างสิ่งที่ให้ระลึกถึง เช่น การสร้างอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญต่างๆ
2. วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม เพราะฝีมือคนสมัยใหม่ไม่สามารถเทียบเท่ากับฝีมือคน โบราณได้ เช่น ภาพเขียนลายแคะสลักไม้ รูปปั้น ฯลฯ การอนุรักษ์และพัฒนาจึงเป็นไปเพื่อคงสภาพเดิม ไม่ต่อเติมเสริมแต่ง หากแต่จะหาวิธีให้คงทนถาวรนานขึ้น เช่น การทำหลังคากันแดดฝน การเคลือบน้ำยา การทำบล็อกเหล็กรดองค์เจดีย์เก่าที่มีคุณค่าโดยไม่บอกปูนทับ เป็นต้น

3. วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และการศึกษา สามารถพัฒนาเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวศิลปกรรมเพื่อเศรษฐกิจของท้องถิ่น การอนุรักษ์ด้วยวิธีต่างๆ เช่น การขุดแต่ง การต่อเติม ส่วน สำคัญเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาเรื่องราว แต่การบูรณะจะต้องแสดงให้เห็นว่า ส่วนใดเป็นส่วนที่ต่อเติม ใหม่ ส่วนใดเป็นของเดิม และต้องมีความกลมกลืนกันเพื่อสุนทรียภาพในการรับชม

4. วัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างบางประการ จะใช้การสร้างสรรคใหม่ขึ้นแทนของเดิม เช่น การ ก่อสร้างพระธาตุพนมขึ้นใหม่ เนื่องจากองค์เดิมพังทลายลงตามสภาพ เป็นต้น

การอนุรักษ์และพัฒนาเป็นกิจกรรมที่ต้องมีการประชุม ปรึกษาหารือกันหลายฝ่าย โดยจะต้อง ดำเนินการตามหลักวิชาการ สภาพแวดล้อม และความต้องการของประชาชน ส่วนวิธีการที่จะให้ ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการอนุรักษ์ และการพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านทำได้โดย

1. ส่งเสริมเผยแพร่วิชาการด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนเห็น ความสำคัญในท้องถิ่นของตน ด้วยการประชาสัมพันธ์ระดับท้องถิ่นทุกรูปแบบ
2. ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งแหล่งข้อมูล และพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเก็บ รวบรวมวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อเป็นเกียรติและศักดิ์ศรีของตน
3. ให้ความรู้แก่ชาวบ้าน เพื่อให้เห็นคุณค่า และความสำคัญของวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ด้วยการทำให้ประชาชนเข้าใจ เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรมการต้อนรับแขก เมื่อประชาชนตระหนักในคุณค่าก็จะเกิดความรัก และหวงแหนใน วัฒนธรรมนั้นๆ

4. ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งองค์กรทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรม และการ

อนุรักษ์พัฒนา เช่น การจัดตั้งชมรมวัฒนธรรมขึ้นในสถาบันการศึกษาของหมู่บ้าน รวมทั้งสอดแทรก วัตถุประสงค์ด้านการอนุรักษ์พัฒนาวัฒนธรรมเข้าไปในองค์กร และชุมชนของหมู่บ้าน

5. สนับสนุนให้ประชาชนจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยเน้นในด้านความสนุกสนาน และความสามัคคี พร้อมกับสอดแทรกความรู้ด้านวิชาการ และแนวทางการอนุรักษ์ การพัฒนา ตลอดจนการ ส่งเสริมให้ฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านที่จะสูญหายไปด้วย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีนั้น ควรเริ่มจากการสร้าง กระบวนการเรียนรู้ให้เกิดเป็นความรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนท้องถิ่นของตน จน กลายเป็นความรัก ความภูมิใจ และความหวงแหนในที่สุด โดยจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ไม่ ว่าจะเป็นความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน การดำเนินการวางแผนในการ อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีควรเป็นไปตามหลักวิชาการ สภาพแวดล้อม และความต้องการของประชาชน ในชุมชน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่ต้องร่วมกันดูแลรักษาวัฒนธรรมและประเพณีเพื่อให้ คงอยู่เป็นมรดกทางสังคมที่จะช่วยจิตใจ และหล่อหลอมความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของประชาชนในชุมชน ทั้งยังสร้างความมั่นคงทางจิตใจ และส่งผลต่อความเจริญทางสังคมและวัฒนธรรมของชาติ

3. แนวคิดเกี่ยวกับพิธีอาบน้ำคั้นเพ็ญ

จากการศึกษาเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ ทำให้ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับประเพณี ต่างๆ ภายในรอบ 1 ปีของประเทศไทย ซึ่งสิ่งที่คณะผู้วิจัยสนใจศึกษาคือ พิธีอาบน้ำเพ็ญ ที่ปรากฏ หลักฐานตามหนังสือพระราชพิธี 12 เดือน ในพระราชพิธีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 สรุปได้ว่า พิธีนี้ศาสนาพราหมณ์เรียกว่า ศิวราตรีตอนเช้าพวกพราหมณ์จะนำหม้อ ทองเหลืองเดินทวนศีรษะไปยังแม่น้ำคงคา นั่งตามริมฝั่งน้ำ แล้วใช้หม้อตักน้ำขึ้นมาบริกรรมคาถาแล้วนำมา ล้างหน้าบ้วนปาก จากนั้นก็กระโดดลงไปในแม่น้ำคงคา ดำลงไปในน้ำ 3 ครั้ง โกยดินตมที่อยู่ในน้ำมาพอก ภูตตัวแทนสุม แล้วจึงใช้น้ำชำระล้างภูตตัวให้สะอาด เสร็จแล้วจึงเอาหม้อตักน้ำขึ้นมาล้างเท้าให้เรียบร้อย เดิน ทวนหม้อน้ำมุ่งหน้าสู่เทวสถาน เพื่อประกอบพิธีทางศาสนาต่อไป การปฏิบัติเช่นนี้ ถือว่าได้อาบน้ำชำระ บาปที่ได้ทำมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าพิธีมีความเกี่ยวเนื่องจากความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำ

แม้ในศาสนาพุทธ พระพุทธเจ้าเองก็เคยถูกพราหมณ์ถวายเป็นพระพุทธรูปเพื่อลอยบาป เช่นกัน ซึ่งพระองค์ก็มีพระดำรัสสอนเกี่ยวกับการอาบน้ำในพระธรรมวินัยของพระองค์ว่า "คนพาลที่ ทำ ความชั่วแล้วถึงจะไปสู่แม่น้ำพุกา แม่น้ำอธิกกะ แม่น้ำคยา แม่น้ำสุนทริกา แม่น้ำสรสสติ แม่น้ำ ปายาคะ และแม่น้ำพาหุมติ เป็นประจำ ก็ทำให้เป็นคนบริสุทธิ์ไม่ได้ แม่น้ำเหล่านี้จะทำอะไรได้ จะช่วย ชำระสะสางผู้ทำบาปหยาบเข้าให้บริสุทธิ์ผุดผ่องขึ้นไม่ได้ ดูก่อนพราหมณ์ ถ้าท่านอาบน้ำในศาสนาของ เรา คือ มอบความปลอดภัยให้สัตว์ทั้งปวง ไม่พูดคำเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ลักทรัพย์สินเงินทองของ

ผู้อื่น มีศรัทธา ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวแล้ว จะต้องไปสูบน้ำเพื่อประโยชน์อันใด แม้แต่การตักน้ำจากแม่น้ำเหล่านั้น ก็ไม่ทำให้เกิดประโยชน์"

จากการศึกษาเอกสารข้างต้นทำให้เห็นว่า ประเพณีการอาบน้ำเพ็ญมีจุดเริ่มจากศาสนาในชมพูทวีป โดยมีการสืบทอดความเชื่อมาสู่ไทยก่อนรัชสมัยแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพิธีกรรมนี้ยังพบอยู่ภายในชุมชนสามเรือน อันเป็นไปได้ว่าเมื่อพิธีเนื่องมาจากศาสนา ประเพณีดังกล่าวย่อมต้องมีผลผลิตจากคำสอน และสิ่งเหล่านี้เองที่เป็นภูมิปัญญาอันแฝงฝังอยู่ในพิธีกรรมดังกล่าว

พิธีอาบน้ำเพ็ญ เป็นพิธีกรรมเป็นความเชื่อที่มีมาตั้งแต่โบราณ ที่คนเชื่อกันว่า การได้อาบน้ำตามแม่น้ำลำคลองต่างๆ หรือแม้แต่อาบน้ำในภาชนะที่รองไว้ในที่โล่งแจ้งกลางแสงจันทร์ในวันพระจันทร์เต็มดวง ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 หรือวันลอยกระทง โดยเชื่อกันว่าการอาบน้ำในคืนเดือนเพ็ญ จะเป็นสิริมงคล เป็นที่นิยมชมชอบ พิธีอาบน้ำเพ็ญสามารถชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีที่แฝงอยู่ในตัวให้ออกไปเพราะได้พลังงานจากดวงจันทร์ ขณะที่กำลังอาบนั้นควรจะอธิษฐานแต่เรื่องดีๆ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล เสริมสง่าราศีให้ผดุงดวงพระจันทร์คืนเพ็ญ ขจัดอำนาจมนต์ดำ คุณไสย ภูตผีปีศาจที่เข้าแฝงอยู่ในร่างกาย ทำให้ชะตาชีวิตรุ่งโรจน์ ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน พิธีกรรมอาบน้ำเพ็ญในสมัยโบราณนั้นเป็นส่วนหนึ่งในประเพณีลอยกระทง เมื่อลอยกระทงเสร็จ ในเวลาเที่ยงคืนเป็นเวลาที่จะพระจันทร์ตรงศีรษะ ก็จะลงอาบน้ำเพ็ญในแม่น้ำ แต่ในภายหลังแหล่งน้ำลำคลองเกิดเน่าเสีย ไม่สะอาด จึงได้มีการเปลี่ยนเป็นการนำน้ำสะอาดใส่ลงภาชนะแล้วนำไปตั้งไว้กลางแจ้ง เมื่อพระจันทร์ตรงศีรษะเป็นอันว่าน้ำนั้นได้ถูกพลังจากดวงจันทร์แล้วนำมาอาบเพื่อความเป็นสิริมงคล

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบการสร้างอัตลักษณ์ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตามา เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน" วัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านตามา และชุดประสบการณ์ความรู้ในการนำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่อค้นหารูปแบบทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านตามาได้ร่วมกัน จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สาธารณะ 6 ไร่ โดยใช้ชื่อว่า ปลูกป่าคืนแผ่นดิน เน้น การปลูกต้นไม้ ต้นยางนา ต้นกล้วย เป็นต้น จากนั้น ได้ขยายไปสู่พื้นที่สาธารณะ 24 ไร่ ชุมชนได้ดำเนิน การไปในระยะหนึ่ง แต่ไม่สามารถดำเนินการให้ สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เนื่องจากขาดความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ

การ ดูแลรักษาพื้นที่ และปัญหาการเข้าไปใช้ประโยชน์ ในพื้นที่ คณะผู้วิจัยร่วมกันวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จนได้เกิดแผนปฏิบัติการในพื้นที่ สาธารณะ 24 ไร่ ได้แก่ แผนการจัดการน้ำ แผนการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจชุมชน แผนการสร้างธนาคารปูหมึกและเมล็ดพันธุ์

หัตถศึกษา สัจจรติ (2556) ศึกษาเรื่อง “การจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมด้วยวัฒนธรรมชุมชน” ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับผู้รู้ในชุมชน ได้หยิบยกประเพณี “ตอม” ในเดือนเมษายน เข้ามาจัดการทรัพยากร ประเพณี“ตอม” จะถือเป็น “แคตอม” เป็นช่วงเวลาที่จะทุกคนจะงดเว้นจากการงานที่ทำอยู่แล้วเสียสละเวลาอุทิศตนไปช่วยงานสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างวัด สร้างศาลา ชุดบ่อ ถมที่ หรืองานอื่น ๆ ตามแต่ผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้านจะปรึกษาหารือกับชุมชน โดยนักวิจัยได้นำวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนง จึงเกิดเป็นกิจกรรม “ตอมสตั้ง” ขึ้น เพื่อการจัดการทรัพยากรด้วยวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังได้ฟื้นฟูอนุรักษ์ลำน้ำห้วยเสนง โดยมีผู้รู้จากหลายส่วนเข้ามานั่งแลกเปลี่ยน ถกเถียง ไม่ว่าจะเป็นตัวแทนนักวิจัยชาวบ้าน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนที่คลุกคลีอยู่ในพื้นที่ จากนั้นจึงเป็นการทำบุญเพื่อสายน้ำ มีการปล่อยพันธุ์ปลาปลูกต้นไม้บวชป่า และกิจกรรมอื่นๆ อาทิ การวาดรูประบายสี การสอนทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ จากการทดลองจัดกิจกรรมพบว่า หลายชุมชนได้เห็นความสำคัญ และได้เข้ามาร่วมงานอย่างคับคั่ง โดยมีการร่วมอนุรักษ์ธรรมชาติร่วมกัน เช่นการร่วม ปลูกต้นไม้ ร่วมกันทำวังปลา (ทำที่ปลาวางไข่) การสืบชะตาสายน้ำ (ร่วมละลิกน้ำถึงบุญคุณของลำน้ำ) นอกจากนั้นยังฟื้นฟูประเพณีที่ใช้สายน้ำ เช่น การเล่นปาง (เล่นเพื่อเป็นการเสี่ยงทายว่าปีนี้ฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาลหรือเปล่า)

สุพิมล ศรศักดิ์ดา พระครูธรรมธรศิริวัฒน์สิริวิฑฒโน และพระใสว โขติวัฒน์ (2555) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี” ผลการศึกษา พบว่า ด้านแนวคิดและหลักการในการจัดการป่าชุมชน พระสงฆ์และชาวบ้านมีแนวคิดร่วมกันอนุรักษ์ป่าโดยยึดหลักการตามทางราชการที่กำหนด ถึงแม้จะมีการดำเนินการเฉพาะตน แต่หากเป็นไปเพื่อส่วนรวม ชุมชนก็ให้ความสำคัญแบบไตรภาคีในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ในด้านรูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชน ป่าดงวังอ้อ เป็นต้นแบบที่ดี เพราะมีการกำหนดเขต มีกิจกรรมสร้างความขับเคลื่อนตลอดเวลา ป่าดงบั้งไฟ มีการจัดการตามธรรมชาติ แต่ยังไม่มีการจัดการป่าชุมชน ป่าดงฟ้าห่วน มีการบริหารจัดการตามระบบของรัฐ ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมบางส่วนมีการปลูก การกำหนดแปลงพรรณไม้ชัดเจน การเพาะพันธุ์กล้าไม้เพื่อแจกจ่ายแก่ชาวบ้านตลอดทั้งระบบบริหารจัดการ

ชนกพร ไผทสิทธิกุล (2554) ศึกษาเรื่อง “การอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย” มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาคือ เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและแม่น้ำ สภาพกายภาพของชุมชน ผังหมู่บ้าน และเรือนพื้นถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิต คติศสามเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ตลอดจนผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลง เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ของชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำกก ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนทั้งสามชุมชนมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำ ทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตลอดจนการดำรงชีวิต มีประเพณี

พิธีกรรมทางด้านการเชื่อที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ และปัจจุบันชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ ปัญหาด้านวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงได้กำหนดแนวทางการอนุรักษ์ในระยะสั้นและระยะยาว โดยดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานด้านการอนุรักษ์ สร้างความเข้าใจและตระหนักต่อคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าทางวัฒนธรรม และเพื่อความยั่งยืนของชุมชนอย่างแท้จริง

สหทัย วิเศษ (2540) ศึกษาเรื่อง “ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มฮักป่าศรีถ้อย ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา” ผลการศึกษาพบว่า การสืบชะตาแม่น้ำเป็นพิธีกรรมที่ประยุกต์มาจากพิธีสืบชะตาคนและพิธีสืบชะตาหมู่บ้าน โดยมองว่า เป็นการปฏิบัติทางจิตวิทยาย่างหนึ่งให้ชาวบ้านมองว่า พระหรือศาสนายังเป็นที่พึ่งทางจิตใจเมื่อมีความยากไร้ โดยอยู่บนพื้นฐานความเชื่อของชาวบ้านที่ว่า แม่น้ำมีเทวดาอารักษ์รักษาอยู่ เทพเจ้าเป็นผู้บันดาลให้ฝนตกลงมา หากต้องการให้ท่านโปรดก็มีพิธีกรรมบวงสรวงด้วยจุดธูปเทียนว่า เพื่อเป็นการบำรุงขวัญ จึงมีการสืบชะตาให้กับเหล่าเทวดา การสืบชะตาแม่น้ำเป็นการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนา ที่เป็ความเชื่อของชาวบ้าน เพื่อให้แม่น้ำลำห้วยที่แห้งมีชีวิตต่อไปอย่างรอดพ้นหายนะ ทำให้ชาวบ้านมีขวัญและกำลังใจมากขึ้น เพราะพระสงฆ์ได้ทำพิธีขอฝน ทำพิธีขับไล่สิ่งชั่วร้ายและนำน้ำมนต์มาประพรมเพื่อเป็นสิริมงคล อาจกล่าวได้ว่า พิธีกรรมดังกล่าวจัดขึ้นเพื่อ เป็นการบวงสรวงเทวดา เจ้าแม่คงคา เจ้าที่เจ้าทาง แม่ธรณีและบำรุงขวัญของชาวบ้านที่ต้องใช้น้ำในการเกษตร

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวิธีการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน
 2. เพื่อเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนผ่านประเพณีการอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน
- โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

1. ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ตำบลสามเรือน
 2. เยาวชนในเขตพื้นที่ตำบลสามเรือน
 3. นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวชมชุมชนสามเรือนในช่วงงานวันเห็ดตับเต่าและวันลอยกระทง
- ในการเก็บข้อมูลเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือนในการวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการดังต่อไปนี้
1. ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชน จำนวน 10 คนในพื้นที่ตำบลสามเรือน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อให้ได้รับข้อมูลที่ครบถ้วน
 2. เยาวชนในเขตพื้นที่ตำบลสามเรือน จำนวน 40 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ได้แก่ นักเรียนจาก 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดสามเรือน โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนเอกอโยธยา และโรงเรียนเซนต์แมรี
 3. นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวชมชุมชนสามเรือนในช่วงงานวันเห็ดตับเต่า โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบบังเอิญ (Accidental Technique) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการเก็บแบบสอบถามในงานวันลอยกระทง โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

- 2.1 การศึกษา รวบรวมจากเอกสาร หนังสือ วารสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม
- 2.2 การศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนตำบลสามเรือนเกี่ยวกับภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมภายในชุมชนสามเรือน ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์จากองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และชาวชุมชนสามเรือน

2.3 การสำรวจคุณภาพของสายน้ำ คือคลองโพธิ์เกี่ยวกับความใสสะอาดและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่อยู่ในลำคลอง เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงสภาพของน้ำให้ใสสะอาดเหมาะแก่การจัดกิจกรรมทางน้ำของชุมชน

2.4 การสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชนสามเรือน เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชน ทำให้ทราบถึงประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน นั่นคือประเพณีอาบน้ำคันทะเพญ

2.5 การร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนสามเรือนอย่างต่อเนื่องของคณะผู้วิจัย เพื่อให้เกิดเครือข่ายในการทำงานวิจัย

2.6 การจัดกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้ประเพณีชุมชนสามเรือนให้นักเรียน 4 โรงเรียน คือโรงเรียนวัดสามเรือน โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนเอกอโยธยา และโรงเรียนเซนต์แมรี ตามคำแนะนำของผู้นำชุมชนที่ต้องการให้นักเรียนทราบถึงภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมให้คงอยู่กับชุมชนสามเรือนต่อไป

2.7 การประชุมคณะผู้วิจัยเพื่อถอดบทเรียนองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมภายในชุมชนสามเรือน

2.8 การเข้าร่วมกิจกรรมและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมภายในชุมชนสามเรือน โดยการแจกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) ในงานวันเห็ดตับเต่างามที่สามเรือน ครั้งที่ 7

2.9 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) จากการเก็บข้อมูลในงานวันเห็ดตับเต่างามที่สามเรือน ครั้งที่ 7

2.10 ประชุมคณะผู้วิจัยเพื่อจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมภายในชุมชนสามเรือน

2.11 การจัดเสวนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัยสายน้ำ โดยการระดมความคิดตัวแทนจากหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และนักวิจัยที่ทำงานเกี่ยวข้องกัยสายน้ำและวัฒนธรรมภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อสร้างแนวทางในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

2.12 การประชุมกลุ่มย่อย ระหว่างคณะผู้วิจัยกับผู้นำชุมชนสามเรือน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคันทะเพญ และร่วมกันวางกรอบกติกาชุมชนเรื่องการอนุรักษ์สายน้ำของชุมชนสามเรือน

2.13 คณะผู้วิจัยนำองค์ความรู้ที่ได้จากการเสวนาร่วมประชุมกลุ่มย่อยกับผู้นำชุมชน ชาวชุมชน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานวันลอยกระทง ณ องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน

2.14 คณะผู้วิจัยร่วมดำเนินงานในวันงานลอยกระทงประจำปี 2559 ของชุมชนสามเรือน ณ วัดสามเรือน ซึ่งดำเนินงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วม ดังนี้

2.14.1 ร่วมเตรียมงานวันลอยกระทงร่วมกับชาวชุมชนสามเรือน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมประสานงานกับองค์กรเครือข่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมงานวันลอยกระทง การเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคันทะเพญ

2.14.2 การเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมงานวันลอยกระทงและการอาบน้ำคันทะเพญ รวมถึงพิธีถวายอาลัยแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ

2.14.3 การจัดนิทรรศการองค์ความรู้กับชาวชุมชนและนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคันทะเพญ และการทิดพระเกียรติในหลวงกับสายน้ำ

2.14.3 การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคันทะเพญ

2.15 คณะผู้วิจัยร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคันทะเพญ

2.16 การจัดกิจกรรมประกวดการเขียนเรียงความ หัวข้อการอาบน้ำคั้นเพ็ญที่สามเรือน ให้กับนักเรียน 4 โรงเรียนตามความต้องการของผู้นำชุมชน เพื่อศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของเยาวชนในชุมชนสามเรือน

2.17 คณะผู้วิจัยร่วมกันถอดบทเรียน และพัฒนาฐานข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน เพื่อนำไปสู่การคืนความรู้สู่ชุมชนต่อไป

3. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาสำหรับการวิจัยในครั้งนี้มีดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ตำบลสามเรือน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และวิธีการ Snowball Sampling เพื่อให้ทราบขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน

2. แบบสอบถาม (Questionnaire) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) ในส่วนของแบบสอบถามนั้นประกอบไปด้วย 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว ซึ่งเป็นการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ การศึกษา ส่วนที่ 2 การเข้าร่วมประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน และส่วนที่ 4 ข้อเสนอความคิดเห็น ซึ่งเป็นการเปิดกว้างให้นักท่องเที่ยวได้แสดงความคิดเห็น

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล อธิบายการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล หรือการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีอื่นที่ไม่ใช่สถิติ แต่สอดคล้องกับการตอบคำถามหลักการวิจัย ดังนั้นจึงควรแสดงให้เห็นว่าการวิเคราะห์ข้อมูลที่กล่าวถึงมีความสอดคล้องกับคำถามใด

1. วิเคราะห์การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ โดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์
2. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงบริบทชุมชน เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน โดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์

3. วิเคราะห์การสัมภาษณ์เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน โดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์

4. ข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ใช้วิธีการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลส่วนตัวการถามข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ การศึกษา การเคยมาเข้าร่วมประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS เพื่อหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าเปอร์เซ็นต์

4.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน รูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ ได้นำโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS เพื่อหาค่าเฉลี่ย (Mean) และหาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ผลการเก็บข้อมูลถูกวิเคราะห์โดยกำหนดค่าระดับความพึงพอใจดังต่อไปนี้

4.50 – 5.00	=	พอใจมาก
3.50 – 4.49	=	พอใจ
2.50 – 3.49	=	ปานกลาง
1.50 – 2.49	=	พอใจน้อย
1.00 – 1.49	=	ไม่พอใจ

4.3 ข้อเสนอความคิดเห็น ข้อมูลในส่วนนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบเนื้อหา (Content Analysis)

4.4 การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured In-depth Interview) ข้อมูลในส่วนนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบเนื้อหา (Content Analysis)

4.5 การสังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

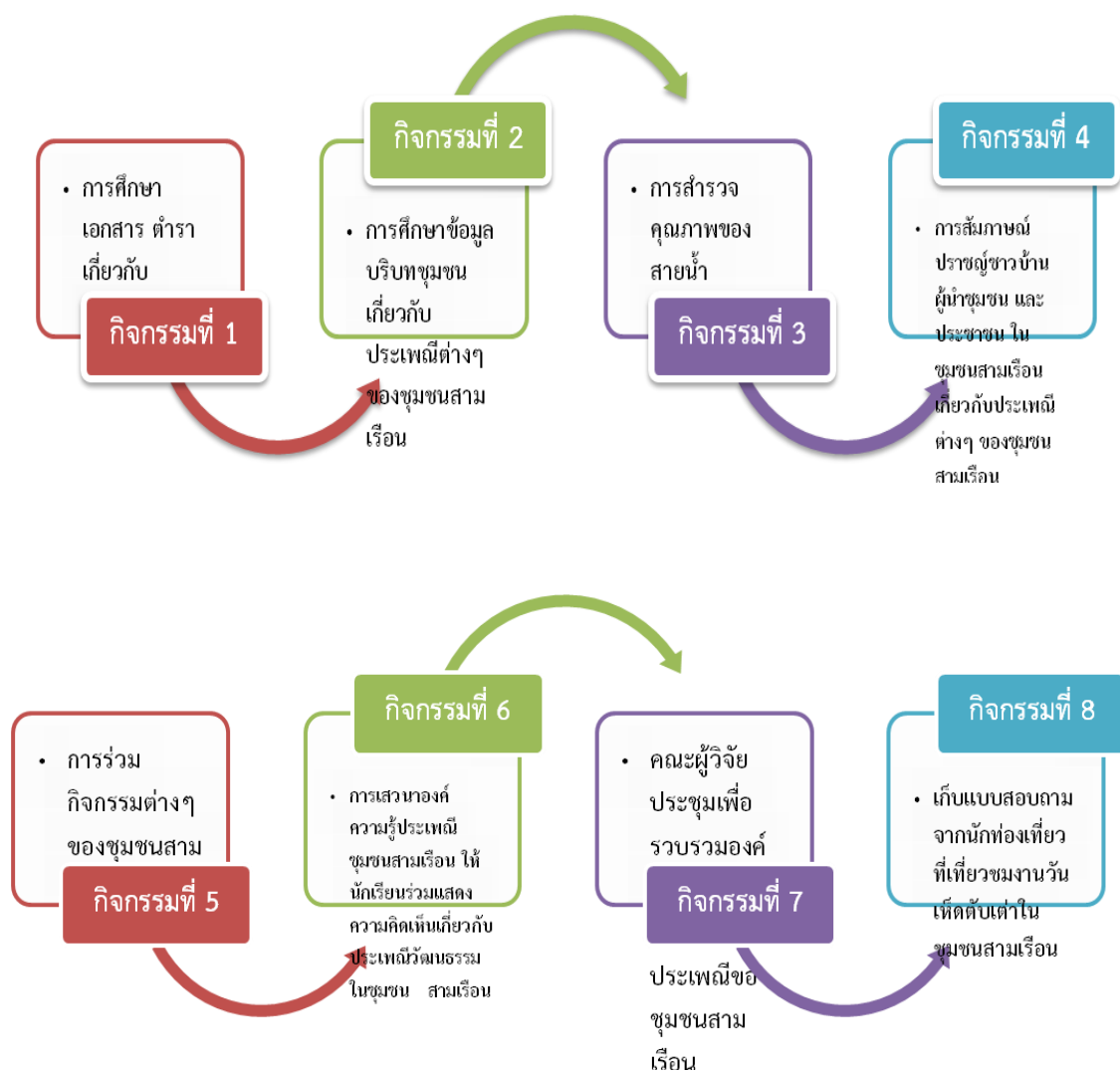
บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคื่นไเพญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน

คณะผู้วิจัยใช้กิจกรรมต่างๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันของแต่ละกิจกรรมในการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน ดังปรากฏตามแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แผนผังแสดงความเชื่อมโยงของกิจกรรม

กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาสามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ฟื้นฟูสายน้ำ ซึ่งต่อยอดไปถึงการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนได้ดังแผนภาพข้างต้นโดยอธิบายได้ว่าการที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเอกสารตำราเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ เพื่อให้เป็นฐานสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องในเชิงทฤษฎี เกิดแนวทางในการศึกษาข้อมูลเชิงบริบทเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือนว่าเป็นไปตามลักษณะทั่วไปของชุมชนอื่นๆ หรือไม่ หรือมีสิ่งใดที่แตกต่างจากบันทึกที่เป็นมาในประเพณีไทยซึ่งสืบทอดมาแต่โบราณกาล เมื่อได้ข้อมูลทั้งประเพณีโดยทั่วไปในสังคมไทยและข้อมูลเชิงบริบทจากชุมชนสามเรือนแล้ว จึงสืบค้นข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์ในการสำรวจคุณภาพของสายน้ำเพื่อเป็นประเด็นเปรียบเทียบผลการใช้ขั้นตอนตามวิธีการกระบวนการวิจัยของคณะผู้วิจัยว่า ผลก่อนและหลังใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนนั้นส่งผลทำให้สายน้ำมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ต่อจากนั้นคณะผู้วิจัยจึงลงพื้นที่ชุมชนสามเรือนโดยสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชนสามเรือน ตลอดจนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนสามเรือนเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงพื้นที่ว่าสอดคล้องกับการศึกษาข้อมูลเชิงทฤษฎีหรือไม่ พบว่าชุมชนสามเรือนมีทั้งประเพณีต่างๆ ที่เหมือนกับชุมชนอื่นๆ โดยทั่วไปและมีประเพณีการอาบน้ำคั้นเพ็ญที่แตกต่างจากชุมชนอื่น จากข้อมูลนี้จึงใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญตามวิธีของการวิจัยโดยมุ่งเป้าไปที่การให้ความรู้กับนักเรียนที่อยู่ในชุมชนสามเรือน คือนักเรียนโรงเรียนวัดสามเรือน นักเรียนโรงเรียนวัดท่าใหม่ นักเรียนโรงเรียนเอกอโยธยา และนักเรียนโรงเรียนเซนต์แมรี ซึ่งเหตุผลในการให้ความรู้กับนักเรียนดังกล่าวโดยไม่มุ่งไปดำเนินการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น เพราะนักเรียนในชุมชนได้เติบโตมากับชุมชนของตนเองย่อมตระหนักรักชุมชนบ้านเกิด และสามารถต่อยอดการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญต่อไปได้เมื่อเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้นคณะผู้วิจัย จึงจัดกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้ของชุมชนสามเรือนให้นักเรียนร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือนและ ได้จัดกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมให้กับนักเรียน และการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวในงานวันเห็ดดับเต่างามมาร่วมหารือกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เชิญมาจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อจัดทำฐานข้อมูลคั่นองค์ความรู้ให้กับชุมชนสามเรือนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ และเป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงให้ชุมชนรักษาสายน้ำให้สะอาดเพื่อนำน้ำมาประกอบในพิธีอาบน้ำคั้นเพ็ญให้ยั่งยืนสืบไป

จากแผนผังข้างต้นนี้แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมต่างๆ ที่เชื่อมโยงถึงกัน โดยแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ

จากการศึกษาเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ทำให้ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ภายในรอบ 1 ปีของประเทศไทย ซึ่งสิ่งที่คณะผู้วิจัยสนใจศึกษาคือ พิธีอาบน้ำเพ็ญ ที่ปรากฏหลักฐานตามหนังสือพระราชพิธี 12 เดือน ในพระราชพิธีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 สรุปได้ว่า พิธีนี้ศาสนาพราหมณ์เรียกว่า ศิวราตรีตอนเช้าพราหมณ์จะนำหม้อทองเหลืองเดินทวนศีรษะไปยังแม่น้ำคงคา นั่งตามริมฝั่งน้ำ แล้วใช้หม้อตักน้ำขึ้นมาบริกรรมคาถาแล้วนำมาล้างหน้าบ้วนปาก จากนั้นก็กระโดดลงไปในแม่น้ำคงคา ดำลงไปใต้น้ำ 3 ครั้ง โยงดินตมที่อยู่น้ำมาฟอกอุตุตัวแทนสบู่ แล้วจึงใช้น้ำชำระล้างอุตุตัวให้สะอาด เสร็จแล้วจึงเอาหม้อตักน้ำขึ้นมาล้างผ้าให้เรียบร้อย เดินทวนหม้อน้ำมุ่งหน้าสู่เทวสถาน เพื่อประกอบพิธีทางศาสนาต่อไป การปฏิบัติเช่นนี้ ถือว่าได้อาบน้ำชำระบาปที่ได้ทำมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าพิธีมีความเกี่ยวเนื่องจากความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำ

แม้ในศาสนาพุทธ พระพุทธเจ้าเองก็เคยถูกพราหมณ์ถวาชะชักชวนไปอาบน้ำ เพื่อลอยบาปเช่นกัน ซึ่งพระองค์ก็มีพระดำรัสสอนเกี่ยวกับการอาบน้ำในพระธรรมวินัยของพระองค์ว่า "คนพาลที่ทำความชั่วแล้วถึงจะไปสู่แม่น้ำพุกา แม่น้ำอชิตกกะ แม่น้ำคยา แม่น้ำสุนทริกา แม่น้ำสรสสติ แม่น้ำปยาละ และแม่น้ำพาหุมตี เป็นประจำ ก็ทำให้เป็นคนบริสุทธิ์ไม่ได้ แม่น้ำเหล่านี้จะทำอะไรได้ จะช่วยชำระสะสางผู้ทำบาปหยาบเข้าให้บริสุทธิ์ผุดผ่องขึ้นไม่ได้ ดูก่อนพราหมณ์ ถ้าท่านอาบน้ำในศาสนาของเรา คือ มอบความปลอดภัยให้สัตว์ทั้งปวง ไม่พูดคำเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ลักทรัพย์สินเงินทองของผู้อื่น มีศรัทธา ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวแล้ว จะต้องไปสู่น้ำเพื่อประโยชน์อันใด แม้แต่การตักน้ำจากแม่น้ำเหล่านั้น ก็ไม่ทำให้เกิดประโยชน์"

จากการศึกษาเอกสารข้างต้นทำให้เห็นว่าประเพณีการอาบน้ำเพ็ญมีจุดเริ่มจากศาสนาในชมพูทวีป โดยมีการสืบสืบทอดความเชื่อมาสู่ไทยก่อนรัชสมัยแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพิธีกรรมนี้ยังพบอยู่ภายในชุมชนสามเรือน อันเป็นไปได้ว่าเมื่อพิธีเนื่องมาจากศาสนา ประเพณีดังกล่าวย่อมต้องมีลัทธิจากศาสนา และสิ่งเหล่านี้เองที่เป็นภูมิปัญญาอันแฝงฝังอยู่ในพิธีกรรมดังกล่าว

นอกจากนี้จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน พบว่า

1. ชุมชนสามเรือนยังมีการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีที่มีมาแต่โบราณ เช่น พิธีอาบน้ำเพ็ญ อันเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่เกี่ยวกับวิถีแห่งพราหมณ์-พุทธ ที่สืบทอดมาจากอารยธรรมของอินเดียโบราณ เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่าชุมชนใกล้เคียงไม่มีการสืบทอดประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าว

2. การศึกษาจากแผนพัฒนาตำบลระยะ 3 ปี ขององค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ทำให้คณะผู้วิจัยทราบถึงข้อมูลเช่น สภาพภูมิประเทศ ทรัพยากร การบริการ เป็นต้น และข้อมูลสำคัญคือการวิเคราะห์ศักยภาพพื้นฐานของตำบลซึ่งสามารถสรุปตามหลัก SWOT ANALYSIS ได้ดังนี้

S

สามารถพัฒนาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติได้อย่าง
ทั่วถึง เช่น บ่อสาธารณะ คลองชลประทาน เป็นต้น

W

ประชาชนในพื้นที่ยังขาดความเอาใจใส่ดูแลและ
รักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น
ของตน

O

วิกฤตการจากมลพิษ

T

การพัฒนาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ การมีส่วนร่วม คือการเข้า
ร่วมของประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในการร่วม
คิด ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์

จากข้อมูลข้างต้นจุดอ่อนของชุมชนคือ ประชาชนในพื้นที่ขาดความเอาใจใส่ดูแล รักษา
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่างจริงจัง ทำให้ชุมชนมีการฟื้นฟูการส่งออกถึง
ความเชื่อด้านวิถีชีวิตแบบเดิมเกี่ยวกับประเพณีการอาบน้ำคั้นเพ็ญที่ถือเป็นวิธีหนึ่งในการรักษาสายน้ำ
และธรรมชาติ

3. ข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมต้องมีจัดกิจกรรมการศึกษา
การฝึกอบรม เพื่อกระตุ้นและแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างเป็นระบบ และใช้การเรียนรู้
อย่างไม่เป็นทางการ โดยการปฏิสัมพันธ์จากกลุ่มเพื่อนและสิ่งแวดล้อมรอบด้าน อาทิ การเรียนรู้ด้วย
ตนเองการเรียนรู้จากบุคคลชุมชนการเรียนรู้จากพิธีกรรมประเพณี และการเรียนรู้จากธรรมชาติ ซึ่งใน
ส่วนกระบวนการดังกล่าวคณะผู้วิจัยกำลังศึกษาและดำเนินการวิจัย เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม
กับอัตลักษณ์ของชุมชน

กิจกรรมที่ 2 การศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน

ภาพที่ 2 การสำรวจวิถีชีวิตของคนในชุมชนสามเรือน

จากการสัมภาษณ์วิถีของคนในชุมชนสามเรือนโดยเริ่มต้นจากวัดสามเรือนสรุปได้ว่า ยังมีการอนุรักษ์และบูรณะที่พิถีพิถันแบบดั้งเดิมของชาวอยุธยาที่มีวิถีชีวิตผูกติดอยู่กับน้ำอยู่ตลอด ผู้ให้ข้อมูลเล่าว่า บ้านทรงไทยที่เป็นศิลปะของชาติสำหรับในชุมชนมีเหลืออยู่ไม่กี่หลังคาเรือน อาจเป็นเพราะราคาที่สูง ซึ่งช่างที่มีอยู่ในชุมชนก็จะรับเหมาสร้างบ้านในรูปแบบอื่นมากกว่า หากมีการซ่อมแซมหรือสร้างเรือนไทยขึ้นใหม่ก็จะเป็นคนนอกชุมชนที่มาจากจ้างช่างในชุมชนออกไปทำงาน และเมื่อกล่าวถึงผู้ที่จะเรียนรู้และสืบสานวิธีการสร้างบ้านทรงไทย คนหนุ่มที่นี้จะออกไปทำงานอย่างอื่นกันหมด

ดังนั้นวิถีชีวิตแนวเดิมที่ชาวชุมชนสามเรือนรักษาไว้อีกประการหนึ่งคือ บ้านทรงไทยภาคกลางที่เน้นความเรียบง่าย และใช้ประโยชน์ได้สูง ซึ่งวัตถุที่สำคัญที่ชุมชนมีไม่ใช่แค่เพียงทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น ทว่าทรัพยากรบุคคลผู้มีฝีมือเชิงช่างชั้นครูในการสร้างบ้านทรงไทยอันเป็นศิลปะแห่งชนชาติก็ยังมีอยู่ แม้ปัจจุบันผู้ให้ข้อมูลจะบอกว่ายังไม่ให้ผู้สืบทอดมรดกการสร้างและบูรณะเรือนไทยสมัยอยุธยาก็ตาม (การสัมภาษณ์นายณรงค์ ศรีคำแดง ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนสามเรือนเมื่อวันศุกร์ที่ 20 พฤษภาคม 2559 ณ วัดสามเรือน)

ภาพที่ 3 วัดสามเรือน

ภาพที่ 4 หลวงพ่อแก้ว พระเกจิของตำบลสามเรือน

ภาพของวัดสามเรือน หลวงพ่อแก้ว (พระเกจิของตำบลสามเรือน) ย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านในชุมชนสามเรือนมีสิ่งรวมใจและยึดเหนี่ยวจิตใจให้ทำดีพร้อมระลึกเสมอว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนสามเรือนที่ต้องนับถือ ไม่ควรกระทำความไม่ดีให้เกิดในชุมชน นอกจากความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อแก้วแล้ว ชาวชุมชนสามเรือนยังมีความเชื่อและความศรัทธาต่อศาลเจ้าวัดและศาลเจ้าแม่บุญเรือน ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นสะพานอย่างดียิ่งที่คณะผู้วิจัยจะศึกษาและเข้าใจความเชื่อของชุมชนสามเรือนนี้เพื่อนำไปสู่ความรักในสิ่งแวดล้อมที่แฝงไปกับความเชื่อของสิ่งสำคัญทางจิตใจดังกล่าวข้างต้นนี้

การศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนเกี่ยวกับประเพณีของชุมชนสามเรือน พบว่า นอกจากตำบลสามเรือนจะมีวิถีชีวิต และประเพณีเช่นเดียวกับชุมชนโดยรอบ เช่น การประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การประกอบประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยแล้ว ภายในชุมชนยังมีภูมิปัญญาด้านต่างๆ สรุปข้อมูลเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ 5 แผนผังเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านต่างๆ ของชุมชนสามเรือน

จากแผนผังข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญา ประเพณี และวิถีชีวิต ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ชุมชนล้วนผูกติดอยู่กับความศรัทธาซึ่งแสดงถึงสายสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม หรือมรดกทางปัญญาของบรรพชน ทว่าหากไม่ได้รับหรือพัฒนากระบวนการการฟื้นฟู บางอย่างอาจสูญสลายไปกับเสียชีวิตของผู้เฒ่าอันเป็นผู้ทรงภูมิรู้ในชุมชน ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาตรวจสอบสถานภาพว่ายังเป็นภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนได้หรือไม่ หรือแม้กระทั่งในวันที่โลกเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญานั้นยังสมสมัยอยู่หรือไม่ หากเรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามีสถานภาพเป็นฐานคิดที่เป็น

รากเหง้าอันสำคัญของชุมชนเช่นเดียวกับประเพณีแห่งพลังศรัทธาคือ “การอาบน้ำคั้นเพ็ญ เช่น สะตือ” ประเพณี ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตเหล่านี้ย่อมมีคุณค่าสำหรับการสืบสานอย่างสร้างสรรค์

จากการสืบค้นประเพณีวัฒนธรรมของพื้นที่ชุมชนสามเรือนและการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนนี้พบว่า กิจกรรมที่มีการดำรงอยู่และสัมพันธ์กับวิถีชุมชนได้ลำดับตามวันและเดือนต่างๆ โดยจัดกระบวนการการเรียนรู้ชมวงงานแต่ละส่วนที่เป็นงานข้อมูลออกแบบกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมายในการทำงานดังนี้

- วันที่ 8 พฤศจิกายน 2559 คณะผู้วิจัยไปประชุมเกี่ยวกับการแนวทางพัฒนาชุมชนสามเรือน ณ องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน
- วันที่ 13 มกราคม 2559 คณะผู้วิจัยได้ไปร่วมกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชุมชนสามเรือน ณ องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน
- วันที่ 28 เมษายน 2559 คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์กำนันธรรมรัตน์รัตนบุตรให้ทราบถึงข้อมูลต่างๆ ในชุมชนสามเรือน
- วันที่ 21 พฤษภาคม 2559 คณะผู้วิจัยเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัดสามเรือนเพื่อใกล้ชิดชุมชน
- วันที่ 27 พฤษภาคม 2559 คณะผู้วิจัยร่วมเสวนาองค์ความรู้ต่างๆ ที่ตำบลสามเรือนกับทีมวิจัยอื่นๆ เพื่อผสานความรู้
- วันที่ 4 มิถุนายน 2559 คณะผู้วิจัยจัดกิจกรรมให้กับนักเรียน 4 โรงเรียนที่อยู่ในชุมชนสามเรือนให้เกิดความรู้
- วันที่ 20 มิถุนายน 2559 คณะผู้วิจัยร่วมกิจกรรมวันเห็ดดับเต่างาม ณ ตำบลสามเรือนเพื่อใกล้ชิดกับชุมชน
- วันที่ 26 มิถุนายน 2559 คณะผู้วิจัยจัดเสวนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำเพ็ญให้นักเรียนเพื่อสร้างความรู้
- วันที่ 12 กรกฎาคม 2559 คณะผู้วิจัยร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายนักวิจัย สกว. ณ จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อหารือร่วมกัน
- วันที่ 19 กรกฎาคม 2559 คณะผู้วิจัยร่วมเวียนเทียนในวันอาสาฬหบูชาเพื่อใกล้ชิดกับชุมชน

- วันที่ 10 กันยายน 2559 คณะผู้วิจัยร่วมยินดีกับชุมชนสามเรือนที่มีหมู่บ้านรับรางวัลเพื่อใกล้ชิดชุมชน
- วันที่ 22 ตุลาคม 2559 คณะผู้วิจัยจัดเสวนาเกี่ยวกับชุมชนสายน้ำและวัฒนธรรมเพื่อสร้างองค์ความรู้
- วันที่ 15 พฤศจิกายน 2559 คณะผู้วิจัยร่วมกิจกรรมและเป็นส่วนหนึ่งในการจัดงานวันลอยกระทงเพื่องานวิจัย
- วันที่ 14 มกราคม 2560 คณะผู้วิจัยร่วมจัดงานวันเด็กแห่งชาติที่วัดสามเรือนและจัดกิจกรรมคืนความรู้สู่ชุมชน

จากการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่คณะผู้วิจัยออกแบบกิจกรรมเข้าร่วมกับชุมชนสามเรือนในรอบปีที่ผ่านมาพบว่าสอดคล้องกับการจัดกิจกรรมโดยส่วนใหญ่ที่จัดในรอบปีที่ผ่านมา มาของชุมชนสามเรือน โดยทราบจากการสอบถามผู้นำชุมชนและประชาชนที่มาร่วมในกิจกรรมแต่ละครั้ง ย่อมแสดงให้เห็นว่าชุมชนสามเรือนมีการสืบทอดกิจกรรมต่างๆ มาอย่างต่อเนื่องและยังคงอยู่ถึงปัจจุบัน

กิจกรรมที่ 3 การสำรวจคุณภาพของสายน้ำ

ในชุมชนสามเรือนมีทรัพยากรน้ำ ประเภทแหล่งน้ำผิวดินของตำบลสามเรือนจากลำคลองต่างๆ ได้แก่ คลองโพธิ์ คลองทราย คลองชลประทาน และจากหนองบึงใหญ่เล็กจำนวนมากในพื้นที่ คลองโพธิ์เป็นคลองสำคัญของชุมชนที่เชื่อมมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณบ้านสร้าง เชื่อมคลองสาขาอื่นๆ ไปจนถึงวัดสะแก วัดกะสังข์ ลงแม่น้ำป่าสักตรงวัดป่าโค สายน้ำเชื่อมโยงกัน ชาวชุมชนในสมัยก่อนจะเดินทางกันทางน้ำ ทุกบ้านจะมีเรือสำหรับใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง โดยพื้นที่ตำบลสามเรือน เส้นทางทางน้ำที่จะใช้กันเป็นประจำคือ “คลองโพธิ์” แต่เดิมคนในชุมชนมักจะรู้จักกันดีในชื่อของ “คลองขนมบูต” เนื่องจากลักษณะของคลองสายนี้ เป็นคลองที่มีความแคบแคว เลี้ยวไปมาเป็นคลองที่มีขนาดไม่กว้างนัก เมื่อใครจะไปไหนก็ต้องใช้คลองนี้เป็นเส้นทางผ่าน ทำให้การเดินทางใช้ระยะเวลาค่อนข้างนาน จึงเปรียบเทียบกับว่า กว่าจะถึงที่หมายปลายทาง ขนมห้ามที่จะไปถวายพระ ก็บูตเสียหายหมด เพราะขนมในสมัยก่อน มักจะมีส่วนผสมของกะทิเป็นหลัก นี่จึงเป็นที่มาของชื่อ “คลองขนมบูต” ที่ชาวบ้านในท้องที่เรียกกัน ก่อนที่จะมาเปลี่ยนเป็น “คลองโพธิ์” เพื่อให้เกิดความไพเราะ

ชาวชุมชนสามเรือนในอดีตมีความผูกพันกับสายน้ำ เวลาปลูกเรือนก็เลือกที่จะปลูกเรือนหันหน้าเข้าหาแม่น้ำ ลำคลอง น้ำที่ใช้อุปโภค บริโภค ก็จะมาจากน้ำธรรมชาติ ชาวชุมชนในสมัยก่อนจึงเห็นความสำคัญของสายน้ำเป็นอย่างมาก จะไม่มีการทิ้งขยะลงในแม่น้ำเด็ดขาด น้ำในแม่น้ำ ลำคลองที่นี่ จึงมีความใสสะอาดเป็นอย่างมาก ในปัจจุบันชาวชุมชนไม่ได้ใช้คลองในการสัญจรไปมา แต่ยังให้

ความสำคัญกับการอนุรักษ์สายน้ำให้สะอาด แต่การที่ชุมชนมีความเจริญรายรอบทำให้เกิดปัญหาที่ทำให้ให้น้ำเน่าเสียจากฝีมือของมนุษย์ เช่น การทิ้งน้ำเสียลงแม่น้ำลำคลองโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือน้ำเสียที่ปล่อยมาจากโรงงานอุตสาหกรรม รวมถึงการเปิดปิดประตูน้ำเพื่อให้เกิดการหมุนเวียนน้ำ ป้องกันไม่ให้น้ำนิ่งจนเน่าเสีย ซึ่งชาวชุมชนจะต้องร่วมมือกันแก้ปัญหาเหล่านี้เพื่อให้ลำคลองยังคงความใสสะอาดต่อไป

จากการลงพื้นที่ของคณะผู้วิจัย ในวันงานเห็ดตับเต่าสามเรือน เพื่อสำรวจธรรมชาติของสายน้ำ ซึ่งเป็นเส้นทางทางท่องเที่ยวทางน้ำ พบว่า สายน้ำยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่มาก มีความใสสะอาด นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตสองฝั่งของแม่น้ำ ซึ่งโครงการวิจัยนั้นมุ่งเน้นการอนุรักษ์สายน้ำที่เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตของชาวชุมชนสามเรือนมาอย่างยาวนาน เป็นสายน้ำที่ชาวชุมชนสามเรือนหวงแหนและตระหนักถึงคุณค่าของสายน้ำแห่งนี้เป็นอย่างดี จากการที่ชาวชุมชนสามเรือนเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์สายน้ำในชุมชนคือลำคลองแห่งนี้ เพื่อใช้ประโยชน์ต่อสายน้ำในการเกษตรคือการเป็นปัจจัยเกื้อหนุนเจริญเติบโตของเห็ดตับเต่าซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชนสามเรือนที่จะเกิดในดงโสน พืชโสนนั้นเจริญเติบโตบริเวณที่มีความชุ่มชื้น บริเวณที่อยู่ใกล้แม่น้ำลำคลอง หากลำคลองไม่ใสสะอาดจะส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชทั้งสองชนิดนี้ ฉะนั้นชาวสามเรือนจึงช่วยกันอนุรักษ์สายน้ำให้ใสสะอาดอยู่เสมอ อีกประเด็นหนึ่งที่แสดงถึงการเห็นคุณค่าของสายน้ำคือการไม่ใช้สารเคมีฉีดพ่นเพื่อกำจัดวัชพืชน้ำอย่างผักตบชวาเพราะไม่อยากทำให้คลองโพธิ์หรือคลองขนมุดมีมลพิษ นี่คือการร่วมมือของชุมชนที่มีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์สายน้ำที่เป็นดังสายชีวิตของพวกเขา

กิจกรรมที่ 4 การสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชน ในชุมชนสามเรือน เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน

ภาพที่ 6 การสัมภาษณ์นายธรรมรัตน์ รื่นบุตร กำนันตำบลสามเรือน
เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 28 เมษายน 2559 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นายธรรมรัตน์ รื่นบุตร อายุ 58 ปี ปัจจุบันดำรงตำแหน่งกำนันตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ธรรมรัตน์ รื่นบุตร : สัมภาษณ์) ซึ่งภูมิหลังของนายธรรมรัตน์เป็นบุคคลที่เติบโตและอาศัยอยู่ที่ตำบลสามเรือน ทำให้ทราบบริบทพื้นที่ ประเพณี

วัฒนธรรม ความเชื่อ ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ด้วยตำแหน่งหน้าที่ของการเป็นกำนัน ยิ่งทำให้ต้องใกล้ชิดลูกบ้านและชุมชนมากขึ้นจึงทำให้ทราบเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นอย่างดี จากการสัมภาษณ์สามารถแบ่งเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

ด้านบริบทชุมชน นายธรรมรัตน์กล่าวว่า ชาวชุมชนในสมัยก่อน จะมีความผูกพันกับสายน้ำ เวลาปลูกเรือน ก็เลือกที่จะมักปลูกเรือนโดยหันหน้าเข้าหาแม่น้ำ ลำคลอง น้ำที่ใช้อุปโภค บริโภค ก็จะมาจากการนำธรรมชาติ ชาวชุมชนในสมัยก่อนจึงเห็นความสำคัญของสายน้ำเป็นอย่างมาก จะไม่มีการทิ้งขยะลงในแม่น้ำเด็ดขาด น้ำในแม่น้ำ ลำคลองที่นี่ จึงมีความใสสะอาดเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ชาวชุมชนในสมัยก่อนจะเดินทางกันทางน้ำ ทุกบ้านจะมีเรือสำหรับใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง โดยพื้นที่ตำบลสามเรือน เส้นทางทางน้ำที่จะใช้กันเป็นประจำคือ “คลองโพธิ์” แต่เดิมคนในชุมชนมักจะรู้จักกันดีในชื่อของ “คลองขนมุด” เนื่องจากลักษณะของคลองสายนี้ เป็นคลองที่มีความคดเคี้ยว เลี้ยวไปมา เป็นคลองที่มีขนาดไม่กว้างนัก เมื่อใครจะไปไหนก็ต้องใช้คลองนี้เป็นเส้นทางผ่าน ทำให้การเดินทางใช้ระยะเวลาค่อนข้างนาน จึงเปรียบเทียบว่า กว่าที่จะถึงที่หมายปลายทาง ขนมหที่นำมาจะไปถวายพระ ก็บูดเสียหายหมด เพราะขนมในสมัยก่อน มักจะมีส่วนผสมของกะทิเป็นหลัก นี่จึงเป็นที่มาของชื่อ “คลองขนมุด” ที่ชาวบ้านในท้องที่เรียกกัน ก่อนที่จะมาเปลี่ยนเป็น “คลองโพธิ์” เพื่อให้เกิดความไพเราะ

นอกจากเรื่องของสายน้ำที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชุมชนแล้ว ด้านสภาพพื้นที่ของชุมชนสามเรือน ในสมัยก่อน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สำหรับปลูกข้าว ชาวชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรม ทำนาเป็นหลัก ต่อมาภายหลังสภาพสังคมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง จากพื้นที่ที่เคยเป็นพื้นที่สำหรับการทำนา ก็ได้เปลี่ยนเป็นหมู่บ้านจัดสรร ชาวบ้านในชุมชน เลือกขายที่ดินให้กับเจ้าของบริษัทหมู่บ้านจัดสรร วิถีชีวิตชาวชุมชนเริ่มมีการปรับตัว กลายเป็นสังคมเมืองมากขึ้นตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ด้านประเพณีวัฒนธรรม นายธรรมรัตน์กล่าวว่า ในอดีตก่อนที่เทคโนโลยีจะมีบทบาท การทำนาของชาวชุมชนสามเรือน จะเป็นแบบใช้แรงงาน ไม่มีเครื่องจักรกลต่างๆ ชาวชุมชนจึงมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน เมื่อมีเวลาว่างเว้นจากช่วงทำนา หรือในระหว่างที่พักแรมจากการทำนา จึงมีการคิดหากิจกรรมสนุกๆ เพื่อผ่อนคลายความเหนื่อยล้า จากการทำนา กิจกรรมดังกล่าวคือ กีฬาพื้นบ้าน โดยมีอุปกรณ์ใกล้ตัว คือไม้จาก หรือไม้ไผ่ มาใช้ประกอบการเล่นอย่างง่าย

นอกจากกีฬาพื้นบ้านแล้วยังพบว่า ในการทำนาของชาวชุมชนสามเรือนในสมัยก่อน จะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา คือทำขวัญข้าว โดยพิธีนี้มีความเชื่อว่าถ้าได้ทำขวัญข้าวแล้วพระแม่โพสพจะได้รับเครื่องสังเวย ไม่ทำให้เมล็ดข้าวล้ม พกศัตรูพืช หนอน สัตว์ต่างๆ ไม่มากถ้ากราย จึงได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ พระพิธีกรรมของชุมชนที่นี่ ผู้เป็นเจ้าของนา จะเป็นผู้ทำ ที่นาของใคร ผู้นั้นก็จะเป็นผู้ทำ โดยส่วนใหญ่แล้วในพิธี ผู้หญิงจะเป็นผู้ทำพิธีรับขวัญข้าว เรียกแม่พระโพสพเข้าบ้านผู้ชายจะมีหน้าที่ถือเรือ หรือรับผัดขอบงานส่วนอื่นที่ต้องใช้แรงกาย ชาวชุมชนในละแวกใกล้เคียง ก็จะมาร่วมพิธีทำขวัญข้าว และร่วมร้องเพลงทำขวัญแม่โพสพ

ประเพณีสงกรานต์ของชาวชุมชนสามเรือน สิ่งหนึ่งที่ขาดหายไปจากอดีตสู่ปัจจุบันคือ ในช่วงวันตรุษสงกรานต์หรือวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี นอกจากการทำบุญในช่วงเช้า การกราบไหว้ผู้ใหญ่ เพื่อรดน้ำขอพร และการเล่นสาดน้ำแล้ว ชาวชุมชนในสมัยก่อนจะนิยมเล่นกีฬาพื้นบ้าน คือ “ลูกช่วง” โดยอุปกรณ์ในการเล่น คือ ลูกช่วง จะทำจากการนำผ้าขาวม้าม้วนพันชายข้างหนึ่งแล้วห่อมัดด้วยชายอีกข้างหนึ่ง ต้องมัดให้เหลือชายผ้าสำหรับจับโยน 1 ลูก แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย นิยมให้ฝ่ายหนึ่งเป็นชายอีกฝ่ายหนึ่งเป็นหญิงจำนวนผู้เล่นฝ่ายละประมาณ 5-10 คนขีดเส้นกันแดนมิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งล่วงข้ามแดนกัน ช่วงเวลาในการเล่นจะเป็นระยะเวลาหลังจากที่ทุกคนไหว้พระ ทำบุญ กราบขอพรผู้ใหญ่เสร็จเรียบร้อยแล้ว มักเล่นกันในบริเวณวัด เพราะเป็นสถานที่ที่จะมีผู้คนมารวมตัวกันเป็นจำนวนมาก การเล่นดังกล่าว นอกจากผู้เล่นจะได้รับความสนุกสนานแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างความสามัคคี

อีกประเพณีหนึ่งที่สำคัญมากของชาวชุมชนสามเรือน คือประเพณีลอยกระทง ซึ่งถือว่ามี ความพิเศษกว่าชุมชนอื่น นอกจากจะมีการลอยกระทงเพื่อขอขมาพระแม่คงคาแล้ว ที่ชุมชนแห่งนี้ยังมี “พิธีอาบน้ำคีนเพ็ญ” ซึ่งเป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณ จากการสัมภาษณ์นายธรรมรัตน์ ได้เล่าว่า ในวันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ ของทุกปี ซึ่งเป็นวันลอยกระทงของคนไทย ทางชุมชนสามเรือนทุกวัดจะมีการ จัดประเพณีการลอยกระทงให้ชาวชุมชนมาลอยกระทง เพื่อขอขมาแม่พระคงคา รวมถึงขอพรจากแม่พระคงคาให้น้ำกินน้ำใช้ตลอดทั้งปี ภายในบริเวณวัดจะมีการจัดมหรสพต่างๆ เพื่อความบันเทิง ชาวชุมชนก็จะเดินเที่ยวเล่นกันภายในบริเวณวัด จนเมื่อเวลาตึกแล้ว จึงกลับไปสู่บ้านของตนเอง เพื่อเตรียมตัวทำพิธีอาบน้ำคีนเพ็ญ

พิธีอาบน้ำคีนเพ็ญของชาวสามเรือนในสมัยก่อน จะเริ่มทำพิธีในช่วงเวลาเที่ยงคืนของวันลอยกระทง โดยแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนแรก สำหรับชาวชุมชนที่อยู่ใกล้บริเวณวัด ก็จะลงเรือของตน โดยจอดเรืออยู่หน้าบริเวณบ้านของตนเอง แล้วเมื่อทางวัดที่ตนเองอยู่ใกล้ เริ่มทำพิธีสวดขอพรจากแสงจันทร์ก็จะเริ่มขอพร และตักน้ำอาบอยู่บริเวณนั้น แต่ส่วนที่สอง สำหรับชาวชุมชนที่บ้านอยู่ห่างจากวัด ก็มักจะพายเรือมาบริเวณหน้าวัดที่ตนเองอยู่ใกล้ แล้วเริ่มอาบน้ำไปพร้อมกับทางวัดที่เริ่มทำพิธีสวด บางวัดอาจมีบทสวด แต่บางวัดอาจไม่ได้มีการจัดพิธีอาบน้ำคีนเพ็ญ ซึ่งชาวชุมชนก็จะทำพิธีเอง โดยการอาบน้ำที่บริเวณบ้านของตนเอง โดยส่วนใหญ่แล้ว เลือกที่จะพายเรือมาลงแม่น้ำ หรือลำคลอง เพราะจะเป็นจุดที่น้ำใสที่สุด ส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงมักเป็นผู้ที่สนใจในพิธีการอาบน้ำคีนเพ็ญ โดยมีความเชื่อว่าหากทำพิธีดังกล่าวจะสามารถขจัดสิ่งเลวร้ายทั้งหลายไปได้ อีกทั้งยังเชื่อว่าเป็นการเสริมเสน่ห์ ให้แก่ตนเองอีกด้วย ส่วนฝ่ายชายหากไม่ร่วมพิธีดังกล่าว จะนิยมพายเรือไปกลางแม่น้ำ แล้วตักน้ำกลางลำคลองไปใส่ให้เต็มโอ่ง เพื่อเก็บไว้ใช้ตลอดทั้งปี

ต่อมาประเพณีอาบน้ำคีนเพ็ญ ได้หายไปจากชุมชนเป็นเวลาเกือบ 20 ปี จนเมื่อสองปีก่อน ทางชุมชนสามเรือนได้มีการฟื้นฟูประเพณีดังกล่าวกลับมาอีกครั้งหนึ่ง โดยมีชาวชุมชนและประชาชนที่อยู่ใกล้เคียงให้ความสนใจ และเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก

จากการสัมภาษณ์นี้ทำให้ทราบข้อมูลเชิงพื้นที่ สภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิตต่างๆ ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชนสามเรือนได้เป็นอย่างดี เพื่อนำข้อมูลมาศึกษาความเป็นชุมชนสามเรือน เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการดำเนินการวิจัยต่อไป

ภาพที่ 7-8 การสัมภาษณ์นายเสนาะ รื่นบุตร ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนสามเรือน
เมื่อวันอังคารที่ 3 พฤษภาคม 2559 ณ บ้านสามเรือน

นายเสนาะ รื่นบุตร คือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญด้านการพญา การกวาดยาของชุมชนสามเรือน ซึ่งท่านได้เรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านนี้ต่อจากปู่ของท่าน โดยศึกษาจากตำรายาของกงซึ่งเป็นหมอ ส่วนซวดก็เป็นหมอเช่นกัน ท่านศึกษาจากตำรายาแล้วนำความรู้เหล่านั้นมารักษาคนในชุมชน นอกเหนือจากคนในชุมชนแล้วยังเดินทางไปรักษาตามจังหวัดต่างๆ ด้วย

ส่วนตำรายานั้นเป็นภาษาไทยโบราณและภาษาเขมร อายุกว่าร้อยปี กงเข้มจะเขียนและเก็บตำรายาไว้สำหรับการรักษาในทางดีเท่านั้น หากตำราใดที่จะนำไปทำในทางไม่ดีก็จะเผาทิ้ง มีทั้งตำราขาว ตำราดำ ลุงเรียนรู้วิธีการทำยาตามตำราเหล่านี้ ซึ่งลุงยังเก็บรักษาตำรายานี้ไว้จนถึงปัจจุบัน เคยมีคนมาขอสูตร มีคาถาทำเสน่ห์ด้วย แต่กงไม่ได้ให้เพราะเกรงว่าหากคนที่รับไปทำไม่ดีแล้วตัวเองจะเป็นบาปไปด้วย ฉะนั้นตำราในทางดำจะเผาทิ้งเสีย ตำราการสักยันต์ ทำตะกรุด ทำของขลังก็มี ยังมีสูตรการปลูกบ้าน วิธีดูทำเลที่ดี มีคาถาการรดน้ำมนต์ด้วย แต่ช่วงปี พ.ศ.2554 โดนน้ำท่วมตำรายาบางฉบับจึงได้รับความเสียหาย ลูกหลานในปัจจุบันไม่มีใครสนใจจึงไม่ได้สืบทอดให้ใครไว้เพราะไม่มีค่าตอบแทน คนที่จะมาเรียนบางคนก็รักษาไม่หาย ทำให้ฟรี ไม่ได้รับอะไร เพราะความอยากได้ว่างๆ ลุงชอบไปอยู่ที่วัดเพราะสบายใจ (เสนาะ รื่นบุตร : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 9 การสัมภาษณ์นายณรงค์ ศรีคำแดง ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนสามเรือน

เมื่อวันศุกร์ที่ 20 พฤษภาคม 2559 ณ วัดสามเรือน

จากการสัมภาษณ์นายณรงค์ ศรีคำแดง ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนสามเรือน พบว่าในชุมชนสามเรือน มีสัญลักษณ์ชุมชนเป็นเรือนไทยที่ยังมีตัวแบบเรือนไทยที่ใช้งานจริงอยู่ภายในวัดทั้งที่เป็นกุฏิสงฆ์ และเป็นศาลาอเนกประสงค์ริมน้ำที่สะท้อนวิถีพระนครศรีอยุธยาแบบดั้งเดิมไว้โดยมีลักษณะดังนี้ พบว่าบ้านเรือนไทยที่นี่จะเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ยกพื้นสูง ใต้ถุนโปร่ง เนื่องจากวิถีชีวิตในอดีตชาวบ้านชอบปลูกบ้านใกล้ริมน้ำเพื่อใช้น้ำ เป็นการครองชีพที่สะดวก เพราะในช่วงฤดูน้ำ น้ำก็จะล้นตลิ่ง การยกพื้นสูงจึงเป็นการหนีน้ำ และยังสามารถเลี้ยงสัตว์ร้ายที่จะเข้าบ้าน นอกจากนั้นในช่วงเวลาปกติพื้นที่ดังกล่าวยังสามารถใช้ทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย

กุฏิหลังหนึ่งจะมีประตูหนึ่งบาน แต่อาจมีจำนวนหน้าต่างที่แตกต่างกันออกไปตามขนาดเพื่อการระบายอากาศ ลักษณะของกุฏิจะเน้นที่ความเรียบง่าย มีเครื่องตกแต่งน้อยเพื่อให้เหมาะกับการเป็นที่พักของพระสงฆ์ และตามความเชื่อจากการบอกเล่าก็ห้ามใช้ของที่มีลักษณะเลียนแบบช่อฟ้าใบระกา ที่เป็นเครื่องพุทธรูปมาตกแต่ง หากจะมีก็เพียงฝาที่ทำเป็นกรอบใส่ลูกฟักหรือปะกน เพื่อปิดรอยต่อของไม้เพราะบ้านทรงไทยใช้ผนังที่ประกอบจากไม้แผ่นเล็กๆ หรือแม้แต่หน้าต่างที่นี่ก็จะเป็นแผ่นไม้เรียบที่มีปะกนแปะติดเพื่อแสดงถึงฝีมือเชิงช่างอยู่บ้างเพื่อแสดงถึงความเรียบง่ายของการเป็นอยู่ ซึ่งกุฏิหลายหลังที่ได้รับการบูรณะไปบ้างก็ไม่ได้ใช้ไม้แบบเดียวกันทั้งหมด ส่วนทรงหลังคาเรือนไทยที่นี่จะเป็นทรงมะลิลาทรงสูงชัน มีปั้นลม และมีกันสาด แบบเรือนไทยภาคกลาง เนื่องจากหลังคาทรงนี้จะมีลักษณะแหลมสูงเมื่อมีฝนตกลงมาอย่างหนักจะทำให้ระบายน้ำได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นภายในวัดสามเรือนยังมีเรือนติดน้ำซึ่งมีหลังคาทรงปั้นหยา ซึ่งมีผู้สร้างถวายโดยใช้ช่างจากภายนอกหมู่บ้าน ผู้ให้ข้อมูลสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากภาคใต้ เพราะสร้างหลังคาทรงปั้นหยาที่มีลักษณะป้านกว่าทรงมะลิลา และใช้กระเบื้องแผ่นเล็กพิเศษในการมุง ซึ่งความทนทานของหลังคา

ประเภทนี้จะทนต่อแรงลมได้ดีกว่า ที่สำคัญคือการมีทรงไทยแบบนี้อยู่ภายในวัด ทำให้ผู้สนใจสามารถเปรียบเทียบความต่างและประโยชน์ใช้สอยของทรงไทยทั้งสองแบบได้เป็นอย่างดี (ณรงค์ ศรีคำแดง : สัมภาษณ์)

จากการศึกษาภูมิปัญญาของชาวชุมชนสามเรือนมีสิ่งหนึ่งที่ถือเป็นเอกลักษณ์มีความโดดเด่นแปลกใหม่ แตกต่างจากชุมชนอื่นคือ “กระทงตาละปัด” โดยกระทงดังกล่าว ชาวชุมชนสามเรือนจะทำกระทงจากต้นตาละปัด หรืออีกชื่อหนึ่งที่เรารู้จักกันดีคือ “ผักตบชวา” โดยชาวชุมชนที่นี่ใช้ภูมิปัญญาโดยนำก้านของผักตบชวา มาตัดแปลงให้เป็นรูปทรงตามที่ตนเองจินตนาการ แล้วใช้ก้านไม้ไผ่หลาวเสียบเป็นตัวเชื่อมยึดก้านผักตบชวาให้เป็นรูปทรงที่สวยงาม ประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ที่หาได้

ภาพที่ 10-11 กระทงตาละปัดหรือกระทงผักตบชวา

จากการสอบถามชาวชุมชนในพื้นที่ พบว่า รูปร่างของกระทงแต่ละแบบ จะสะท้อนถึงความเชื่อที่แตกต่างกันของผู้ลอยกระทงด้วย เช่น หากกระทงเป็นรูป วัด เจดีย์ บ่งบอกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา หากเป็นรูปบ้าน บ่งบอกว่า อยากมีบ้านที่สวยงามไว้อยู่อาศัย หากเป็นรูปเรือ บ่งบอกถึงการขอขมาพระแม่คงคา เป็นต้น

ภาพที่ 12-13 กระทงตาละปัดรูปแบบต่างๆ

ในทุกวันลอยกระทงของชุมชนสามเรือนของทุกปี ชาวชุมชนสามเรือนที่มีฝีมือในเรื่องของการทำกระทงตาละปัด จะรวมตัวกันมาสาธิตการทำกระทงดังกล่าวให้กับผู้ที่มาเที่ยวชมงาน ได้ลองหัดทำกระทงตาละปัด เป็นการสืบทอดและเผยแพร่ภูมิปัญญาของคนในชุมชนสามเรือน ให้กับบุคคลในพื้นที่และบุคคลภายนอกได้รู้จัก

ภาพที่ 14 ภาพชาวชุมชนสาธิตการทำกระทงตาละปัด
ให้กับผู้ที่มาเที่ยวชมงานลอยกระทงของวัดสามเรือน

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลการทำกระทงตาละปัดของชุมชนสามเรือนพบว่า ภูมิปัญญาการทำกระทงตาละปัด นับเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของคนในพื้นที่สามเรือน สามารถนำพืชน้ำที่มีอยู่เป็นปริมาณมาก มาใช้ให้เกิดประโยชน์และสร้างเป็นอัตลักษณ์ให้แก่ชุมชน

กิจกรรมที่ 5 การร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนสามเรือน

ภาพที่ 15-16 การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน และการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน
ในชุมชนสามเรือน ช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ ระหว่างวันที่ 12 เมษายน-วันที่ 13 เมษายน 2559 ณ วัดสามเรือน

จากการเข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในชุมชน พบว่าประเพณีสงกรานต์ของชาวชุมชนสามเรือน มีหลายหน่วยงานที่ให้ความสำคัญ เข้ามาร่วมจัดงาน อาทิเช่น องค์การปกครองท้องถิ่น เทศบาล และสภาวัฒนธรรมอำเภอบางปะอิน จัดงานนี้เพื่ออนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีสงกรานต์ โดยประเพณีสงกรานต์ของชาวชุมชนสามเรือนจะเริ่มต้นตั้งแต่วันที่ 12 เมษายน ของทุกปี ซึ่งในวันที่ 12 เมษายน จะมีการจัดขบวนรถสงกรานต์ที่ประดับด้วยดอกไม้อย่างสวยงาม บนรถนอกจากตกแต่งด้วยดอกไม้ที่สวยงามแล้ว ยังมีการอัญเชิญพระพุทธรูปหลวงพ่อก้าว ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนในชุมชนนับถือ แห่ไปตามเส้นทางต่างๆ ในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านเคารพนับถือให้สักการบูชาอีกด้วย ตลอดเส้นทางที่มีการแห่หลวงพ่อก้าว บรรยากาศจะเต็มไปด้วยความสนุกสนาน มีชาวบ้านมารำหน้าขบวนรถ และความครื้นเครงจากเสียงเครื่องเสียงที่เปิดเพลง พร้อมมีการประกาศเชิญชวนให้ผู้ที่มีอาศัยอยู่แถวนั้นออกมาสักการะหลวงพ่อก้าว จากการสังเกตการณ์พบว่า จะมีผู้คนที่มีอาศัยอยู่ตามบ้านออกมาร่วมสักการบูชา และร่วมบริจาคเงินทำบุญเป็นจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้านในชุมชน เชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลให้กับชีวิต

สำหรับในวันที่ 13 เมษายนนั้น ทางวัดสามเรือนจะมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่ออนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีสงกรานต์ อย่างเป็นประจำทุกปี จากการเข้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วมพบว่า มีผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชนให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก กิจกรรมดังกล่าว เริ่มต้นตั้งแต่วางเช้าของวัน ทางวัดสามเรือนจะจัดให้มีการทำบุญ ตักบาตร ฟังพระเทศน์ และมีชาวบ้านจำนวนไม่น้อย ได้นำที่เก็บอัฐิบรรพบุรุษมาร่วมในการทำบุญด้วย เพื่อเป็นกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ เมื่อเสร็จพิธีดังกล่าวจะมีการจัดกิจกรรมให้มีความสำคัญกับผู้สูงอายุในชุมชน ในกิจกรรมจะมีการร้องเพลง การเล่นเกมเพื่อแจกของรางวัล และการสาธิตวิธีการออกกำลังกายอย่างง่ายๆ ให้กับผู้สูงอายุ และร่วมรับประทานอาหารกับผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมพบว่า ผู้สูงอายุให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวเป็นอย่างดี มีรอยยิ้มและเสียงหัวเราะตลอดเวลา หลังจากนั้น ณ ลานวัฒนธรรมวัดสามเรือน จะมีการจัดกิจกรรม สรงน้ำพระพุทธรูปแล้วก็มีพิธีสรงน้ำพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังมีการรดน้ำญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือในชุมชน เพื่อขอพรตามประเพณี จากผู้สูงอายุในชุมชน เมื่อเสร็จกิจกรรมดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านในชุมชนจะมาเล่นน้ำสงกรานต์ภายในวัดกันอย่างสนุกสนาน อีกหนึ่งกิจกรรมที่ชาวบ้านให้ความสนใจ คือ สอยดาว พบว่าชาวบ้านเข้ามาร่วมชิงโชคสอยดาวกันอย่างต่อเนื่องถือเป็นการร่วมทำบุญให้กับวัดอีกทางหนึ่ง

การจัดงานประเพณีสงกรานต์ของชาวชุมชนสามเรือนนี้ ถือเป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีสงกรานต์ และฟื้นฟูวิถีชีวิต ของคนในสมัยโบราณที่บรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ได้สืบสานมาถึงปัจจุบัน และคงความเป็นเอกลักษณ์ของสงกรานต์รักบ้านเกิดให้ลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัด ได้กลับมาบ้านเกิดร่วมกันทำบุญรดน้ำดำหัวขอพรจากผู้ใหญ่เป็นการสร้างความสามัคคี ความเข้มแข็งในหมู่บ้าน ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอต่อไป

ภาพที่ 17-18 การเข้าร่วมกิจกรรมเนื่องในวันวิสาขบูชา และการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน
ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ในชุมชนสามเรือนในวันศุกร์ที่ 20 พฤษภาคม 2559 ณ วัดสามเรือน

ภาพที่ 19-20 การเข้าถึงชุมชนโดยการทำบุญของคณะผู้วิจัย
ในวันอังคารที่ 14 มิถุนายน 2559 ณ วัดสามเรือน

โดยการเข้าถึงชุมชนของคณะผู้วิจัยในครั้งนี้ทำให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนสามเรือนต่างซาบซึ้งในงานบุญ ของคณะผู้วิจัยที่ใกล้ชิดชุมชน อันเกิดผลดีให้คนในชุมชนกับคณะผู้วิจัยเป็นกัลยาณมิตรธรรมที่ดีต่อกัน ส่งผลให้งานวิจัยของคณะผู้วิจัยได้รับความเชื่อใจในความปรารถนาดีของงานวิจัยเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งยังได้รับการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ โดยเฉพาะการอาบน้ำเพ็ญ ที่คนในชุมชนสามเรือนให้ข้อมูลและดำเนินไปอย่างราบรื่น พร้อมร่วมใจในกิจกรรมต่างๆ ของคณะผู้วิจัยด้วยความไว้วางใจ และก้าวไปสู่การร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างแท้จริง

กิจกรรมที่ 6 การเสวนาองค์ความรู้ประเพณีชุมชนสามเรือน ให้นักเรียนร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน

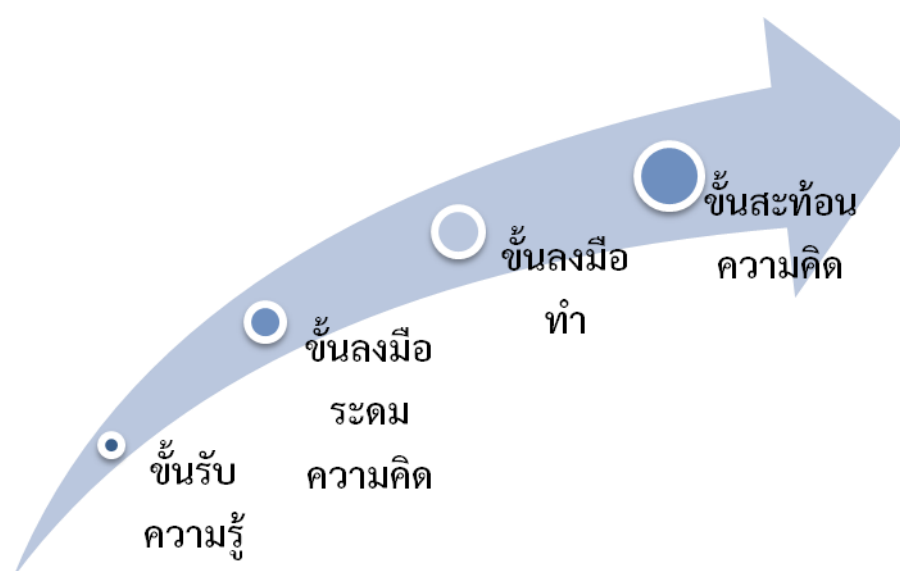

ภาพที่ 21 กิจกรรมเสวนาองค์ความรู้ประเพณีชุมชนสามเรือน
เมื่อวันเสาร์ที่ 4 มิถุนายน 2559 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน

จากการจัดกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้ประเพณีชุมชนสามเรือน โดยมีนักเรียนจาก 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดสามเรือน โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนเอกอโยธยา และโรงเรียนเซนต์แมรี ร่วมทำกิจกรรม ซึ่งนักเรียนได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้รับจากวิทยากร โดยการวาดภาพเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน และการนำเสนอความคิดจากภาพที่ถ่ายทอดออกมา แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความสนใจต่อประเพณีของชุมชนสามเรือน แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจต่อประเพณีต่างๆ ผู้นำชุมชนจึงเล็งเห็นว่าการจัดกิจกรรมให้กับนักเรียนที่เป็นเยาวชนที่จะเติบโตเป็นกำลังสำคัญของชุมชนสามเรือนในการสืบทอดขนบประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่

กิจกรรมนี้นอกจากจะมีการให้ความรู้แก่นักเรียนโดยวิทยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชนสามเรือน กิจกรรมยังเน้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมโดยมีลักษณะกิจกรรมดังผังความคิดต่อไปนี้

ผังความคิดขั้นตอนการเรียนรู้

ภาพที่ 22 แผนผังความคิดขั้นตอนการเรียนรู้

จากกระบวนการดังกล่าวจะเห็นว่าในต้นทางผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากผู้อื่นเพียงขั้นเดียวเพื่อเป็นฐานความรู้จากนั้นจึงใช้วิธีการต่อยอดองค์ความรู้โดยการระดมความคิด เพื่อสร้างผลงาน โดยในขั้นสุดท้ายเป็นการประเมินศักยภาพทางความคิดจากผลงานทั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ร่วมให้ความรู้ ผู้ใหญ่ในชุมชน รวมไปถึงเพื่อนๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรม รวมไปถึงตัวผู้เรียนเอง

กิจกรรมครั้งนี้แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความรู้ต่อประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในชุมชนในภาพกว้าง และผลงานส่วนใหญ่ที่สร้างออกมามักเกี่ยวข้องกับศาสนา และที่น่าสนใจคือ นักเรียนบางกลุ่มมีการเขียนภาพถึงประเพณีอาบน้ำเพ็ญ แต่ความเข้าใจเชิงเนื้อหาอาจไม่ลึกซึ้งซึ่งเป็นไปตามวุฒิภาวะ และคณะผู้วิจัยมีความเห็นร่วมกันว่า พิธีอาบน้ำเพ็ญเป็นอัตลักษณ์อันทรงค่าอย่างหนึ่งของชุมชน การพัฒนาเยาวชนให้เกิดความรู้ เข้าใจ รัก และหวงแหนต่อภูมิปัญญาเป็นพันธกิจอันพึงกระทำซึ่งจะจัดกิจกรรมขึ้นตามกำหนดการของแผนงานวิจัยต่อ

กิจกรรมที่ 7 คณะผู้วิจัยประชุมเพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีของชุมชนสามเรือน

ภาพที่ 23-24 คณะผู้วิจัยเข้าร่วมประชุม เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีชุมชนสามเรือน
ในวันพุธที่ 24 สิงหาคม 2559 และวันพุธที่ 8 กันยายน 2559

คณะผู้วิจัยนำข้อมูลต่างๆ ที่ดำเนินการเก็บข้อมูลตามแผนดำเนินงานโครงการวิจัย เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาจัดทำเป็นฐานข้อมูลเชิงวัฒนธรรม

การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ฟื้นฟูสายน้ำซึ่งได้พบความรู้จากการวิจัย และพบข้อเรียนรู้ร่วมกับชุมชนคือชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีภูมิปัญญา ที่เกิดจากบุคลากรในชุมชนหลากหลายทั้งการนำพืชสมุนไพรที่อยู่ในชุมชนมาปรุงเป็นยา ใช้รักษาโรค การนำไม้มาปลูกสร้างเป็นบ้านเรือนไทย การนำผักตบชวาที่ขึ้นอยู่ตามสายน้ำและดูว่าไม่มีประโยชน์มาประดิษฐ์เป็นกระทงตาละปัดที่ทำให้เกิดคุณค่าโดยใช้แทนกระทงใบตองสร้างความสวยงามและแสดงความคิดสร้างสรรค์อย่างทรงคุณค่าทางปัญญานอกจากนี้ยังสานต่อประเพณีไทยต่างๆ ให้เป็นไปตามจารีตดั้งเดิมของบรรพบุรุษไทยโดยมีกิจกรรมสำคัญๆ ตามปฏิทินสากลของไทย โดยเฉพาะประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่ไม่ปรากฏในชุมชนอื่น ได้แก่ ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ ประเพณีแห่หลวงพ่อก้าว ซึ่งเป็นพระศักดิ์สิทธิ์และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชุมชนสามเรือน แม้กระทั่งงานวันเห็ดตับเต่าซึ่งเชื่อมโยงกิจกรรมหลากหลายของคนในชุมชนให้มีกิจกรรมทำร่วมกัน อาทิ การทำอาหารจากเห็ดตับเต่าการแปรรูปเห็ดตับเต่าเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งเห็ดตับเต่านั้นมีสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย สิ่งเหล่านี้ย่อมเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาของชาวชุมชนสามเรือนที่พบจากการนำสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในชุมชนมาเป็นปัจจัยสี่ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ทำให้คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้และอยู่ได้อย่างพอเพียงจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน สอดคล้องกับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นได้ผสมผสานให้เกิดประเพณีที่สำคัญอันเป็นอัตลักษณ์หนึ่ง

ของชุมชน คือประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญที่แสดงภูมิปัญญาการรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นจะนำมาซึ่งการสืบต่อการอาบน้ำเพ็ญที่นำน้ำมาจากคลองโพธิ์ที่ไหลผ่านในชุมชนมาใช้กล่าวได้ว่าประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญในชุมชน สามเรือนเชื่อมโยงภูมิปัญญาจากคนในชุมชนให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูสายน้ำ ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่าต้องดูแลสิ่งแวดล้อมให้ดีประเพณีจึงจะสมบูรณ์เหมือนในอดีตโดยที่นำน้ำจากคลองโพธิ์มาใช้ประกอบพิธีกรรมได้

กิจกรรมที่ 8 การเก็บแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวที่เยี่ยมชมงานวันเห็ดตับเต่าในชุมชนสามเรือน

ภาพที่ 25-26 คณะผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในงานวันเห็ดตับเต่าของชุมชนสามเรือน ในวันที่ 25 มิถุนายน และวันที่ 26 มิถุนายน 2559 ช่วงเวลาระหว่าง 15.00–16.00 น.

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เรื่องการรับรู้และการเข้าร่วมประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน พบว่า ผู้เข้าร่วมงานในวันเห็ดตับเต่าต่างได้รับทราบข้อมูลการประชาสัมพันธ์จากคณะผู้จัดงานวันเห็ดตับเต่าจากสื่อต่างๆ เช่น แผ่นป้ายโฆษณา โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ โดยการพูดคุยก่อนทำแบบสอบถาม ทำให้ทราบว่า ผู้มาร่วมงานนั้น เคยมาเที่ยวงานประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือนบ้าง อาทิ งานสงกรานต์ งานวันเห็ดตับเต่าจากปีก่อนๆ ตลอดจนบางท่านเคยเห็นประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญที่จัดขึ้นในวันลอยกระทง ซึ่งนักท่องเที่ยวที่คณะผู้วิจัยได้เข้าพูดคุยนั้น ต่างประทับใจในการสืบสานประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือนทำให้มีโอกาสร่วมงานบ่อยๆ นับเป็นความสุข สนุกสนาน และชื่นชมในความรักชุมชนสามเรือนของคนในชุมชนสามเรือนที่ทำให้บุคคลภายนอกได้มีโอกาสมาร่วมชื่นชม และร่วมเห็นคุณค่าประเพณีต่างๆ ตามไปด้วย

จากการเก็บแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมงานวันเห็ดตำบลต่างามที่สามเรือนครั้งที่ 7 สามารถสรุปผลโดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วนดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม แยกตามเพศ อายุ และระดับการศึกษา

ข้อมูล ส่วนบุคคล	เพศ		รวม	อายุ					รวม	ระดับการศึกษา				รวม
	ชาย	หญิง		21-30	31-40	41-50	51-60	60 ขึ้นไป		ป.1-6	ม.1-6	ปริญญาตรี	ปริญญาโท	
จำนวน	3	14	17	4	8	3	1	1	17	4	3	9	1	17
ร้อยละ	17.6	82.4	100	23.5	47.1	17.6	5.9	5.9	100	23.5	17.6	52.9	5.9	100

จากตารางที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุระหว่าง 31-40 ปีซึ่งเป็นวัยทำงาน และส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี นั้นแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ที่มีความพร้อมด้านวัยวุฒิและคุณวุฒิในการตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการเข้าร่วมประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือนและประเพณีอาบน้ำคีนเพ็ญ

การเข้าร่วม	ประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน		รวม	ประเพณีอาบน้ำคีนเพ็ญ		รวม
	เคย	ไม่เคย		เคย	ไม่เคย	
จำนวน	16	1	17	16	1	17
ร้อยละ	94.1	5.9	100	94.1	5.9	100

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน และเคยเข้าร่วมประเพณีอาบน้ำคีนเพ็ญ นั้นหมายความว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชุมชนสามเรือน และประเพณีอาบน้ำคีนเพ็ญ

ตารางที่ 3 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ	$\bar{X}$	SD	ระดับ
1. ความประทับใจในวันสำคัญที่จัดในชุมชนสามเรือน	4.00	0.61	พอใจ
2. ความประทับใจต่อวันขึ้นปีใหม่	3.29	1.10	ปานกลาง
3. ความประทับใจต่อวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	4.17	0.63	พอใจ
4. ความประทับใจต่อวันสงกรานต์	4.23	0.66	พอใจ
5. ความประทับใจต่อวันฉัตรมงคล/วันพืชมงคล	3.94	0.82	พอใจ
6. ความประทับใจต่อวันลอยกระทง	4.17	0.72	พอใจ
7. ความพอใจที่มีต่อประเพณีต่างๆ ในชุมชนสามเรือนโดยรวม	4.35	0.60	พอใจ
8. การสืบทอดประเพณีต่างๆ	4.23	0.75	พอใจ
9. การสืบทอดประเพณีอาบน้ำคีนเพ็ญ	4.00	0.79	พอใจ
10. ความประทับใจต่อชุมชนสามเรือน	4.41	0.71	พอใจ

จากตารางที่ 3 แสดงถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ พบว่านักท่องเที่ยวมีความประทับใจในวันสำคัญที่จัดในชุมชนสามเรือน ไม่ว่าจะเป็น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสงกรานต์ วันลอยกระทง นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อประเพณีต่างๆ มีความพึงพอใจต่อการสืบทอดประเพณีต่างๆ และการสืบทอดประเพณีอาบน้ำคีนเพ็ญของชุมชนสามเรือน ซึ่งทำให้เกิดความประทับใจต่อชุมชนสามเรือนแห่งนี้

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอความคิดเห็น

จากข้อเสนอความคิดเห็นสามารถสรุปประเด็นเชิงสังเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

1. ประเพณีอาบน้ำคีนเพ็ญเป็นประเพณีที่ดี ควรจัดให้มีประเพณีนี้เป็นประจำทุกปี เพราะนักท่องเที่ยวไม่เคยเห็นประเพณีนี้จากที่ไหนมาก่อน แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนสามเรือน
2. ผู้นำชุมชนเป็นบุคคลสำคัญที่จะจัดงานประจำปีต่างๆ หากหน่วยงานในชุมชน องค์กรการบริหารส่วนตำบลสามเรือนไม่ให้ความสำคัญหรือไม่สนับสนุนงบประมาณในการจัดงานลอยกระทงก็อาจจะไม่เกิดการสืบทอดประเพณีอาบน้ำคีนเพ็ญ

นอกจากกิจกรรมตามแผนงานดังกล่าวที่ระบุไว้ข้างต้นแล้ว ทางคณะผู้วิจัยยังได้เข้าถึงชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของทางชุมชนสามเรือนอยู่เป็นประจำ อาทิเช่น

การเข้าร่วมงานและร่วมเป็นกรรมการในงานวันเห็ดตับเต่าในงานที่สามเรือน ครั้งที่ 7

ภาพที่ 27 คณะผู้วิจัยร่วมงานวันเห็ดตับเต่า ในระหว่างวันที่ 24-26 มิถุนายน 2559

ทางคณะผู้วิจัยได้รับเกียรติร่วมเป็นคณะกรรมการตัดสิน การประกวดรายการต่าง ๆ อาทิ การประกวดหนูน้อยเห็ดตับเต่า การประกวดการทำอาหารจากเห็ดตับเต่า การประกวดธิดาจำแลง การประกวดร้องเพลง ฯลฯ ณ ชุมชนสามเรือน ทำให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนสามเรือน ต่างซาบซึ้งในมิตรไมตรีของคณะผู้วิจัยที่ช่วยเหลือชุมชนสามเรือน ตลอดสองวันของการจัดงานโดย เต็มใจและด้วยความยินดีช่วยชุมชนสามเรือนอย่างสุขใจ

ภาพที่ 28 การเข้าถึงชุมชนโดยการทำบุญของคณะผู้วิจัย ในวันอาทิตย์ที่ 10 กันยายน 2559 ณ วัดสามเรือน (การทำบุญเนื่องในโอกาสวันคล้ายวันเกิดอาจารย์ รศ.ดร.รวิวรรณ เต็มขันธ์มณี และอาจารย์ศุภชาติ เสถียรธนาสาร)

โดยการเข้าถึงชุมชนของคณะผู้วิจัยในครั้งนี้ทำให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนสามเรือนต่างซาบซึ้งในงานบุญ ของคณะผู้วิจัยที่ใกล้ชิดชุมชน อันเกิดผลดีให้คนในชุมชนกับคณะผู้วิจัยเป็นกัลยาณมิตรธรรมที่ดีต่อกัน ส่งผลให้งานวิจัยของคณะผู้วิจัยได้รับความเชื่อใจในความปรารถนาดีของงานวิจัยเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งยังได้รับการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ โดยเฉพาะการอาบน้ำเพ็ญ ที่คนในชุมชนสามเรือนให้ข้อมูลและดำเนินไปอย่างราบรื่น พร้อมร่วมใจในกิจกรรมต่างๆ ของคณะผู้วิจัยด้วยความไว้วางใจ และก้าวไปสู่การร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างแท้จริง

ภาพที่ 29-30 คณะผู้วิจัยร่วมงานการตัดสินใจบ้านดีเด่นของหมู่บ้านเทโพ ในตำบลสามเรือนที่ได้รับคัดเลือกรับรางวัลบ้านสวย เมืองสุข ในวันจันทร์ที่ 12 กันยายน 2559

โดยการเข้าถึงชุมชนของคณะผู้วิจัยในครั้งนี้ทำให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนสามเรือนต่างซาบซึ้งในมิตรไมตรี ของคณะผู้วิจัยที่ใกล้ชิดชุมชนในทุกๆ งานของชุมชน อันเกิดผลให้คนในชุมชนกับคณะผู้วิจัยเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน ส่งผลให้งานวิจัยของคณะผู้วิจัยได้รับความเชื่อใจในความปรารถนาดีของงานวิจัยเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งยังได้รับการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ โดยเฉพาะการอาบน้ำเพ็ญ ที่คนในชุมชนสามเรือนให้ข้อมูลและดำเนินไปอย่างราบรื่น พร้อมร่วมใจในกิจกรรมต่างๆ ของคณะผู้วิจัยด้วยความไว้วางใจ และก้าวไปสู่การร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างแท้จริง

การลงพื้นที่ชุมชนสามเรือนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีสิ่งต่างๆ ที่พบ เช่น ประเพณีปีใหม่ กิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ที่พบในชุมชนวิเคราะห์พบว่ามีความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ คือ ประเพณีวันสงกรานต์ในช่วงเดือนเมษายนที่พบการแห่หลวงพ่อก้าวไปตามถนนเส้นต่างๆ ในชุมชนสามเรือนให้คนในชุมชนและบุคคลทั่วไปได้สงวนน้ำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลวงพ่อก้าวเป็นสิ่งเคารพที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนในชุมชนผ산ใจเป็นชุมชนเดียวกันได้และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีอาบน้ำเพ็ญของชุมชนสามเรือนในวันลอยกระทงช่วงเดือนพฤศจิกายนที่แสดงอัตลักษณ์ของชุมชนได้ดี แสดงถึงการใช้คลองโพธิ์เป็นสายน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่จะนำน้ำมาอาบรดตัวในวันลอยกระทงท่ามกลางแสงจันทร์วันเพ็ญ สื่อถึงความเชื่อในเรื่องเสน่ห์สุขภาพดีหากได้ร่วมในพิธีอาบน้ำนี้แล้วจะก่อให้เกิดคุณค่าดังกล่าวได้หรือกระทั่งภูมิปัญญาที่ใช้ตำรายาโบราณรักษาโรคต่างๆ ให้คนในชุมชนได้แสดงถึงลักษณะ

เฉพาะชุมชนสามเรือนที่ผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ และใช้ธรรมชาติมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิต เราจึงพบหมอกวาดยาที่ช่วยกวาดยาให้กับเด็กๆ ในชุมชนสามเรือนและยังคงตำรายาโบราณที่ใช้ได้จริงในปัจจุบัน รักษาคนในชุมชนสามเรือนจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนผ่าน ประเพณีการอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน คณะผู้วิจัยใช้กิจกรรมต่างๆ ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 เสวนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา

ผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายภาคส่วน ได้เข้าร่วมเสวนาเกี่ยวกับประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านประเพณีต่างๆ ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้จะนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน

อาจารย์อัมรา หันตรา กล่าวว่าคลองข้าวเม่าเป็นเหมือนคลองขุดเพราะเป็นเส้นตรง แม่น้ำธรรมชาติจะมีความคดโค้ง ตั้งแต่สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา คลองข้าวเม่าจะเป็นชุมชนที่มีประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับสายน้ำ พายเรือกระทะ เทศน์มหาชาติ ทอดผ้าป่า หากย้อนกลับไปตรงคลองเมือง จะพบประเพณีแข่งเรือ เรือสุริโยทัย เรือมะนาวกลิ้ง การทอดผ้าป่าน้ำ แพนหะวกกล้วย ปักธง มีผลไม้เงินเหรียญ เก็บมาทำทานให้คนยากจน ปัจจุบันในอยุธยาไม่มีแล้ว

คลองหันตรา เดิมคือแม่น้ำป่าสักสายเก่า เมื่อเสียกรุงศรีครั้งที่ 1 เกิดบทเรียนคือพม่าเข้าป้อมราชคฤห์ เป็นคู่อ้อมหน้าขนาดเล็ก สมเด็จพระมหาธรรมราชาจึงโปรดให้ขุดเพิ่มเติมยาว 10 วา ลึก 3 วา ตั้งแต่วัดตองปุถึงป้อมเพชร น้ำไหลเข้าคลองหันตราน้อยลงทำให้จากแม่น้ำป่าสักสายสองแควลงกลายเป็นคลองหันตราในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินของรัชกาลที่ 5 ผ่านคลองปากข้าวสาร ตรงหน้าวัดฝั่งแม่น้ำ พระองค์เสด็จมาดูก้ามะเรียนคือที่ทำบุญของพระมหากษัตริย์ที่หันตรา บริเวณวัดมเหยงคณ์และวัดกุฎีดาว มีพิธีเก็บเกี่ยวข้าวอ่อนทำข้าวยาคุุ พิธีภัทรบท พิธีธัญเพาะวัหรือพิธีเผาข้าว พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญของอยุธยา มีการทำพิธีแบบนาหัวเมืองโดยพระยาโบราณราชธานี รัชกาลที่ 5 เสด็จมาดูที่ทำบุญหรือก้ามะเรียนของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

คุณธนศ วีระชัย กล่าวถึงภูมิปัญญาเกี่ยวกับสายน้ำไว้ 4 ประเด็น

1. อาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย สัมผัสภูมิปัญญาที่ราบลุ่มแม่น้ำต้องมีได้ทุนสูง หลังคาเป็นอย่างไร

2. การดำรงชีวิต ผังเกาะเมืองมีแม่น้ำล้อมรอบมีคูคลองซอยเพื่อแก้ปัญหาฤดูน้ำหลาก ในการไปมาหาสู่ใช้เรือเป็นหลัก มีแม่น้ำเป็นเส้นทางสายหลัก และคลองซอยต่างๆ เป็นเส้นทาง อาชีพประมง พื้นบ้านทอดแห หาปลา รินน้ำขาวข้าวล่อปลา

3. ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อที่คนทุกระดับยึดสายนํ้าเป็นหลักในการดำรงชีวิต เมื่อนํ้าหลาก น้ำท่วม น้ำแล้ง หาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในเรื่องธรรมชาติ จักรวาล และสิ่งเหนือธรรมชาติมีประเพณีลอยกระทง

4. การละเล่น คือการแข่งเรือ เพลงเรือ

คุณพงษ์ศักดิ์ โตพันธุ์นันท : ชุมชนลาดชะโด อำเภอดมฺกไ้

คำสำคัญในการประชาสัมพันธ์คือ สายนํ้าแห่งชีวิต ลิขิตวิถีลาดชะโด ประชาสัมพันธ์ช่วงจัดงานแห่เทียนพรรษาทางนํ้า ชุมชนทุกภาคส่วนจัดงานปีนี้เป็นปีที่ 7 แล้ว ความผูกพันกับสายนํ้าติดคลองลาดชะโด เป็นคลองสาขาของแม่น้ำน้อย หรือเรียกว่าคลองบางคลี ไหลตรงสู่ จ.สุพรรณบุรี ความยาว 25 กม. ผ่านบ้านลาดชะโดจึงเรียกว่าคลองลาดชะโด ปี พ.ศ.2470 พระยารักษ์สั่งให้ขุดคลองขึ้น ตลาดลาดชะโดเป็นแหล่งท่องเที่ยว พอปี พ.ศ.2554 ความครึกครื้นหายไป แม่นํ้าไม่ค่อยมาขายสินค้า นักท่องเที่ยวมาน้อยลง ประเพณีแห่เทียนพรรษาทำให้ตลาดลาดชะโดยังมีชื่อเสียงอยู่

คุณดาวเรือง ฤกษ์บุปผา : โฮมสเตย์คลองรางจระเข้

คุณดาวเรืองกล่าวว่าเหตุที่ทำให้โฮมสเตย์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ประเพณี เช่น ประเพณีการแห่ขันหมากทางเรือ การบวชนาคทางเรือ แห่กฐินและผ้าป่าทางเรือ สร้างงานสร้างอาชีพ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน

กิจกรรมคือล่องเรือชมวิถีชีวิตชาวบ้านสองฝั่งคลอง พานักท่องเที่ยวไปทานอาหารมื้อเย็น โปรแกรมท่องเที่ยวคือพระอาทิตย์ตกนํ้าที่คลองรางจระเข้ กิจกรรมอาหารพื้นบ้าน ล่องเรือไหว้พระ สอนทำอาหารและขนมไทยห่อใบตอง รำไทย จักสานปลาตะเพียน สือโฆษณาใช้เฟซบุ๊กและไลน์ ปี พ.ศ. 2556 รายการตลาดสดสนามเป้าเข้ามาถ่ายทำ ช่วงนั้นนักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะมาก

กิจกรรมสำคัญคือ วันแรกพาไปไหว้หลวงพ่อดโต พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่สมัยอยุธยา อายุราว 400 ปี เป็นชุมชนสามศาสนา คือพุทธ คริสต์ อิสลาม วันที่สอง ไล่บาตรทางเรือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สายหยุด อุไรสกุล : วิจัยเกี่ยวกับสายนํ้าที่บริเวณเกาะเมืองอยุธยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สายหยุดกล่าวว่าเมื่อ 4-5 ปีที่แล้วได้ทุนวิจัยยุทธศาสตร์เมืองนํ้า ทำไมอยุธยาได้เป็นมรดกโลก สาเหตุเนื่องจากความเป็นคูคลองเมือง การเป็นอยู่กับสายนํ้า

หลังจากนั้นเลยได้รับทุนวิจัยจากภาคกลางตอนบน ให้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคูคลองเมือง จึงได้เข้าไปในเกาะเมือง ปัจจุบันมี 13 คูคลอง เท่าที่เห็นมี 2 เส้น ได้แก่ คลองมะขามเรียง เดิมคือคลองนายก่ายหรือนายไ้ และฉะไ้ใหญ่ที่คลองทอดอยู่ด้านหลัง จากการศึกษาพบว่า ฉะไ้ใหญ่ สิ่ง

หายไปคือ กฎหมายที่หญิงชายที่พายเรือในคลองนี้ ห้ามพอกผ้า ต้องเปิดเผยหน้าตา เพราะว่าอยู่ท้ายวัง จากการศึกษาพบว่าสะพานชื่อ ลำเผย คอสะพานยังอยู่ และมีกองซากสะพานอยู่ ถนนเส้นนี้จะตัดไปยังศาลหลักเมือง เจอกองอิฐอยู่ 2 ข้างทาง หากทิ้งไว้ คอสะพานจะหายไป ราชประเพณีจะหายไป จึงคิดว่าต้องดำเนินการอนุรักษ์องค์ความรู้ไว้

คลองมหาเถร ที่ท่านมหาเถรไม่แซ่เป็นผู้ขุด ท่านขุดคลองลอดถนน ท่านคิดว่าจะทำอย่างไร จะนำน้ำลอดถนนไม่ให้กีดเซาริมตลิ่ง จะทำอย่างไรจะนำน้ำลอดและเข้าไปไหลข้างวัดญาณเสน และเข้าไปอยู่ในบึงพระรามได้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สายหยุดกล่าวต่อไปว่าได้เก็บกระเบื้องลายครามในพระราชวังเก่า ซึ่งมีอยู่อย่างเกลื่อนกลาดมาวางต่อกัน พบว่าเป็นของสมัยกรุงเก่า แสดงให้เห็นว่ามีการปรับปรุงสถานที่โดยไม่มีความรู้ในเรื่องประวัติศาสตร์ ทำให้เรือดินชั้นล่างขึ้นมา พบว่ามีของมากมาย ทีมวิจัยจะรวบรวมความรู้จากท่านผู้รู้ และนำความรู้เสนอให้แก่ผู้ที่มีหน้าที่ดูแลมรดก วัฒนธรรมเพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน

กำนันธรรมรัตน์ รื่นบุตร : ผู้นำชุมชนสามเรือน

กำนันธรรมรัตน์รื่นบุตร กล่าวว่าชุมชนสามเรือนมีการแข่งเรือประเพณีพื้นบ้าน เรือแปะหัวโต เรือหมู มันทายไป เนื่องจากคนสัญจรทางบก ประเพณีเหล่านี้จึงขาดหายไป อาบน้ำคั้นเพ็ญหากทำต่อเนื่องทุกปี จะคงอยู่ไปตลอด เพราะเห็นได้ว่าปีนี้คนมาอาบน้ำคั้นเพ็ญจำนวนมาก ควรจัดกิจกรรมต่างๆ ให้ต่อเนื่องตลอด ทั้งปี

กำนันธรรมรัตน์กล่าวว่าต่อไปว่า คณะวิจัยศึกษาสายน้ำในชุมชนสามเรือน สายน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา บ้านหว่า คู้กลาน บ้านสร้าง วังคู้แมว อำเภอกุทัย เดิมคือคลองขนมุด ต่อมาเป็นคลองข้าวบุด มีความคดเคี้ยวมาก ป่าสะแกสัญจรยากลำบาก จากอำเภอสู่จังหวัด วิถีชีวิตของชุมชนสามเรือนยังคงอยู่ คั้นอาบน้ำเพ็ญตอนเด็กๆ ต้องอาบตอนเที่ยงคืน พระจันทร์ตรงศีรษะ อาบกลางคลอง เพราะสะอาด กุศลบายของแต่ละวัดจะทำให้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจะตักกลางคลองบริเวณหน้าวัดไปไว้ใช้ดื่ม แต่น้ำเน่าเสียจากผักตบชวาและโรงงาน ข้าวราคาแพงทำให้น้ำเน่ามากขึ้นเพราะการปิดประตูน้ำทำให้น้ำไม่มีการถ่ายเท การเดินทางเรือมีใบพัดเรือไม่เน่าเพราะมีการถ่ายเทน้ำ

ผู้ใหญ่อัฐพล รื่นถวิล : คุณค่าของสายน้ำของชุมชนสามเรือน

ปัจจุบันน้ำคือจำเลย อดีตน้ำเป็นโจทก์คือตัวตั้ง สมัยก่อนมีคลองข่อยกลายเป็นถนนในปัจจุบัน เกิดการเน่าเสียจากฝีมือมนุษย์คือชุมชนเมือง น้ำเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สมัยก่อนตั้งแต่บ้านสร้างถึงเจ้าพระยาประมาณ 20 กม. มีปลาคร่าว ปลาแขยง ปลาตะเพียนตัวใหญ่ๆ ลอยเต็มคลอง การชิงช่ายยกไม้ไผ่มีปลาติดช่ายมาก ยกยอในคลองโดยใช้เรือสี่ลำ หย่อนลงกันคลองได้ปลา 2 โอง ทำน้ำปลากินเอง เป็นภูมิปัญญาของคนสมัยก่อน ขณะนี้น้ำลึก 6 เมตร เห็นกันคลอง เวลาแทงปลากลางคืนใช้ตะเกียงเจ้าพายุมองเห็นปลาเพราะน้ำใส ต้องปลุกจิตสำนึกให้เชื่อว่าน้ำคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือความศรัทธา เชื่อว่าต้องใช้น้ำบริสุทธิ์ โดยนำประเพณีวัฒนธรรมมาปลุกจิตสำนึกให้ชุมชน ชาว

ชุมชนคิดแค่การฟื้นฟู แต่คณาจารย์นำความรู้มาสร้างจิตสำนึกโดยใช้ประเพณี วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ เราพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคือเห็ดตับเต่า บริเวณนั้นคลองใสสะอาด ทำให้คลองมีชีวิตมากขึ้น ชุมชนพัฒนาตนเองจากอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเป็นตัวตั้ง กำหนดเสนอนายอำเภอ ส่งประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ชุมชนเกิดการเรียนรู้ นำเรื่องราวในอดีต ได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 กระทรวงมหาดไทยมีโครงการประกวด บ้านสวยเมืองสุข ส่งระดับจังหวัด ระดับเขต ได้ที่ 1 และได้รับรางวัลรองชนะเลิศระดับภาค สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง สอดคล้องกับการทำวิจัยของอาจารย์ กระทรวงมหาดไทยชูโครงการ 1 หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศโอท็อป ซึ่งหมู่ 5 เป็นตัวแทนของ อ.บางปะอิน ของบประมาณซ่อมเรือ สร้างแพ ท่าเทียบเรือ สร้างรกราง สถานีรกราง ทำแลนด์มาร์คการท่องเที่ยวคือเห็ดตับเต่ายักษ์ที่ทำจากปูน นักท่องเที่ยวก็ถ่ายรูป เป็นการสร้างรายได้ให้ชุมชนจากนักท่องเที่ยว การถนอมอาหาร นวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อขยายตลาดการท่องเที่ยว โดยความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยต่อไป

ภาพที่ 31 ผู้นำชุมชนสามเรือนเข้าร่วมการเสวนา

สำหรับการนำประเพณีวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นมรดกทางภูมิปัญญานำมาเป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์สายน้ำนั้นอาจารย์อัมรา หันตรา กล่าวว่าท่านมีประสบการณ์เกี่ยวกับสายน้ำมากพอสมควร การอาบน้ำเพื่งก็เคยอาบ ตักน้ำใส่โอ่งตอนเที่ยงคืนเพื่อเป็นน้ำมงคลแล้วอาบน้ำ ความเชื่อ ความศรัทธา แม่พระคงคา น้ำมีความสำคัญอย่างยิ่ง พระมหากษัตริย์มีพิธีบรมราชาภิเษกก่อนขึ้นครองราชย์ การทำนามีพิธีพืธศาสตร์ เรียกว่าขอฝน การเสี่ยงทายแข่งเรือ หากเรือพระเจ้าอยู่หัวชนะข้าวยากหมากแพง พระราชินีชนะข้าวเหลือเกลือกอม การเกี่ยวข้าวถ้าน้ำท่วมกลายเป็นเกี่ยวน้ำ ลอยคอเกี่ยวข้าวบนเรือ มีการไล่น้ำ ฟันน้ำ ลงเรือที่ประตูชัยที่บางปะอินตรงบางชานแถวเกาะพระที่สะดือแม่น้ำ นำพัดวาลวชิโรใบกไล่น้ำให้น้ำลงเพื่อไม่ต้องเกี่ยวน้ำ สมัยโบราณให้ความสำคัญกับน้ำ เดือนสิบสองพิจิกขุดลอยโคม บูชาพระจุฬามณีและรอยพระพุทธบาท ความเชื่อในตำรับทำวศรจุฬา

ลักษณะซึ่งหลายคนบอกว่า สมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นคุณค่าของการให้ความสำคัญกับน้ำ บูชาพระแม่คงคา ประเพณีบางเรื่องปัจจุบันต้องปรับ ให้รักษาน้ำอย่างไร เช่น ลอยใหญ่ ร่วมกันทั้งบ้าน เป็นต้น สร้างค่านิยมใหม่ ทำให้ลดขยะ ส่งเสริมกระถางจากธรรมชาติ ถ้าเราศรัทธาในน้ำอยู่ ถ้าเรียกว่า น้องน้ำ ความศรัทธาก็จะเลือนหายไป

คุณณรงค์ วีระชัย กล่าวถึงความคิดรวบยอดหรือจิตสำนึกว่าเห็นด้วยกับภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สร้างไว้ แต่ปัจจุบันวิถีชีวิต เศรษฐกิจต่างๆ เป็นดาบสองคม ทั้งสร้างสรรค์และทำลาย เช่น อุตสาหกรรมการขนส่งทางน้ำ ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ทำลายชีวิตชุมชนและสิ่งแวดล้อม ที่เคยอยู่กันแบบสบายๆ จะหาไม่ได้แล้ว

ในส่วนของภูมิปัญญาที่หลงลืมไป เช่น บ้านเรือนที่อาศัย หันหลังให้น้ำ หันหน้าเข้าถนน ลูกหลานไม่เห็นความสำคัญของน้ำ เพราะว่าได้น้ำมาจากท่อประปา หน่วยงานต้องเร่งปลูกฝังจิตสำนึก หรือการทำบ้านเรือนที่ยกใต้ถุนสูง บ้านเรือนที่ตั้งริมแม่น้ำต้องยกระดับอย่างไร สมัยก่อนมีเรือนแพ ธุรกิจต่างๆ ไม่ว่าการค้าขาย ขนส่ง ใช้น้ำ แพ เรือ ถ้าคนไม่เห็นความสำคัญของน้ำก็หนักหนาสาหัส

ภูมิปัญญาการดำรงชีวิต ในเรื่องของการใช้เรือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 ที่น้ำท่วม ผู้ไม่มีเรือจะลำบากมาก บ้านหนึ่งหลังควรมีเรือ 1 ลำ อาชีพประมงพื้นบ้านปัจจุบันไม่ได้ใช้น้ำในการหาสัตว์น้ำ

ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ที่เกี่ยวกับน้ำบรรพบุรุษถ่ายทอดมา ลอยกระทงมีมานานมาก เป็นพันปีเป็นพิธีกรรม แต่ปัจจุบันย้อนไปถึงสุโขทัยยังไม่มีลอยกระทงชัดเจน มีแต่เผาเทียนเล่นไฟ และทำในแม่น้ำเท่านั้น แต่ในอยุธยาได้รับอิทธิพลจากพราหมณ์มีการเปลี่ยนแปลงจากพิธีกรรมเปลี่ยนไป พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ พอเป็นพุทธศาสนาพุทธบูชาพระบาท ซึ่งเป็นกุศโลบายที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์น้ำทั้งสิ้น สมัยนี้มีการเบี่ยงเบนไป เช่น ลอยกระทงที่สระน้ำ ไม่ลอยที่แม่น้ำลำคลอง แต่ถ้าทำกับแม่น้ำลำคลอง แต่ควรคำนึงถึงวัสดุที่ต้องเป็นแบบอนุรักษ์ ปัจจุบันไม่ได้ยึดหลักประเพณีในการทำกิจกรรม สมัยก่อนลอยกระทงเพื่อระลึกและขอขมาสักครั้งหนึ่งในหนึ่งปี แต่ปัจจุบันไม่ได้ระลึกถึงเลย

การละเล่นที่สืบทอดกันมา ในเรื่องของความสำคัญของแม่น้ำลำคลอง การแข่งเรือที่ผูกพันกับลอยกระทงและทอดกฐิน การแข่งเรือเป็นการเสี่ยงทาย และการละเล่นในฤดูน้ำหลาก เป็นการซ่อมฝาย การผ่อนคลายเป็นบันเทิงใจในการเสด็จพระราชดำเนินของตำหนักพระเจ้าทรงธรรม พระเจ้าประสาททองที่นครหลวง ระหว่างพักขบวน จะมีการละเล่น และซ่อมฝายแข่งเรือ การละเล่นเพลงพื้นบ้านก็สืบทอดมาจากราชสำนักในช่วงนั้น

ประเพณี พิธีกรรม ข้างต้นล้วนเป็นกุศโลบายที่ทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของสายน้ำ ควรรณรงค์ให้ทุกคนชุมชนเห็นความสำคัญของแหล่งน้ำธรรมชาติ และถ่ายทอดสู่อนุชนรุ่นหลังต่อไป ตลอดจนควรคำนึงถึงการขอขมาแหล่งน้ำและดินที่หล่อเลี้ยงสรรพสิ่ง นอกจากฐานข้อมูลเรื่องประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ดังนั้นกิจกรรมนี้จึงถือเป็นการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา และการบริหารจัดการกับต้นทุนทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับสายน้ำในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างกว้างขวาง อาทิ สถานภาพวัฒนธรรมกับสายน้ำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในอดีตจวบจนปัจจุบัน ชุมชนต้นแบบที่มีการนำวัฒนธรรมในชุมชนไปเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างมูลค่าให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ชุมชน ตลอดจนการเตรียมความพร้อมและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยการเสวนาครั้งนี้มุ่งเน้นความเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสายน้ำจากอดีตสู่ปัจจุบัน รวมถึงการหาแนวทางในการบริหารจัดการกับสายน้ำอย่างหลากหลาย

กิจกรรมที่ 2 การประชุมกลุ่มย่อย ระหว่างคณะผู้วิจัยกับผู้นำชุมชนสามเรือน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ และร่วมกันวางกรอบกติกาชุมชนเรื่องการอนุรักษ์สายน้ำของชุมชนสามเรือน

กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในระดับการวางนโยบาย โดยใช้ผู้นำชุมชน (Key Actor) เป็นผู้สร้างผลกระทบในระดับบนลงล่าง การประชุมกลุ่มย่อยจึงมุ่งเน้นไปที่การระดมสมองเพื่อสะท้อนความคิดจากกิจกรรมการสนทนา และเปลี่ยนทัศนคติ และประสบการณ์ระหว่างผู้มีประสบการณ์ ผู้ที่ประสบความสำเร็จ คณะผู้วิจัย และผู้นำชุมชนเป็นสำคัญ

ภาพที่ 32 ผู้เข้าร่วมเสวนาองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์สายน้ำ

- แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สายน้ำเพื่อนำไปสู่ความเหมาะสมของบริบทชุมชนสามเรือน

คุณดาวเรือง ฤกษ์บุปผา : โฮมสเตย์คลองรางจระเข้ ใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวในการอนุรักษ์สายน้ำ

คุณดาวเรืองกล่าวว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวทางน้ำเป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์สายน้ำ คลองนี้มีธรรมชาติสมบูรณ์ และสวยงาม มีชาวบ้านหาปลา เด็กเล่นน้ำ ถ้ามีชุมชนที่ต้องการทำท่องเที่ยวควรทำ ถ้ามีหน่วยงานสนับสนุน แต่ชุมชนคลองรางจระเข้และอีกชุมชนหนึ่งที่ติดกันมีน้ำกั้นกลาง

และเกี่ยวกันในการพัฒนา การละเล่นทางน้ำ เช่น หัวบัวท้ายบอด การใส่บาตรทางเรือ ก็เลื่อนหายไป แล้ว เหลือเพียงผู้สูงอายุใส่บาตรในยามเช้า

คุณพงษ์ศักดิ์ โตพันธุ์ : การอนุรักษ์สายน้ำของชุมชนลาดชะโด

คุณพงษ์ศักดิ์กล่าวเกี่ยวกับการอนุรักษ์สายน้ำของชุมชนลาดชะโดว่า ใช้วิธีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์สายน้ำและลำคลองว่า ชุมชนลาดชะโดจัดงานแห่เทียนพรรษาทางน้ำทุกปีก่อนการจัดงานมีเจ้าหน้าที่ของเทศบาลคอยดูแลสายน้ำ การจัดงานจะมีการประกวดบ้านสวยริมคลอง โดยการจัดงานประสานงานเพื่อเชิญวิทยากรจากทางกระทรวงวัฒนธรรม ช่วยกันอนุรักษ์เรือไม้โบราณซึ่งมีอยู่จำนวนมาก แต่ละปีชาวบ้านก็นำเรือมาขาย เป็นการอนุรักษ์เรืออีกทางหนึ่ง คุณภาพน้ำในปัจจุบันค่อนข้างดี ตลาดลาดชะโดมีสถาปัตยกรรมที่สวยงาม นักท่องเที่ยวชื่นชอบ เกี่ยวกับวิถีชีวิตต่างๆ ส่วนโฮมสเตย์ในชุมชนยังไม่มี และขอเอาใจช่วยชุมชนสามเรือนให้เกิดงานอาบน้ำเดือนเพ็ญให้สำเร็จลุล่วง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาวดี โกยตุลย์ กล่าวเกี่ยวกับการทำวิจัยสายน้ำของตำบลป่าโคว่า เน้นวิเคราะห์คุณภาพน้ำ ทำกิจกรรมกับโรงเรียนวัดป่าโค ที่อยู่ใกล้แม่น้ำป่าสัก เนื่องจากว่าตั้งติดแม่น้ำ และทำกับเยาวชนกระตุ้นให้เห็นคุณภาพน้ำที่ไหลผ่านโรงเรียน ชนิดปลาในแหล่งน้ำป่าสัก มีฐานกิจกรรม เน้นเครื่องมือประมงพื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาประดิษฐ์เครื่องจับสัตว์น้ำ เริ่มลดน้อยลงไปเรื่อยๆ มีการดัดแปลงไปเรื่อยๆ การดูแลสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับสายน้ำสิ่งแวดล้อมที่จะดูแลอย่างไร น้ำแล้งในปีนี้รัฐบาลประกาศให้งดการใช้น้ำ ปัญหาการขาดแคลนน้ำจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันอยุธยาเป็นสังคมอุตสาหกรรมมีการทิ้งน้ำเสียสู่แหล่งน้ำ แม่น้ำแม่กลองมีกระเบนเจ้าพระยาอพยพไปเรื่อยๆ ตายจำนวนมากเกิดจากน้ำเสียจากโรงงาน จากชุมชนด้วยส่วนหนึ่ง หลายชุมชนใช้กิจกรรมต่างๆ กระตุ้นให้คนเห็นความสนใจในการรักษาน้ำและสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นกุศโลบายที่จะทำให้น้ำใสสะอาด สิ่งแวดล้อมทางน้ำต้องพัฒนาเรื่องปริมาณและคุณภาพน้ำ เช่น ชุมชนสามเรือนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช การวิเคราะห์โลหะหนักในน้ำ

จากการติดตามข่าวสารในเฟซบุ๊กจะเห็นว่าชุมชนสามเรือนได้ทำกิจกรรมในการอนุรักษ์แหล่งน้ำต่างๆ เยอะมาก เช่น โครงการของ ดร.บุญสมหญิง พลเมืองดี ชุมชนสามเรือนก็ได้ดำเนินการมาพอสมควร การเพิ่มกิจกรรมให้มากขึ้น และเน้นด้านสิ่งแวดล้อมเพิ่มเข้าไป การที่น้ำมีปัญหาก็สามารถนำมาลดระดับเต่า ปัญหาผักตบชวา การฉีดยาลงไปจะมีปัญหา จะทำอย่างไรกับผักตบชวาเหล่านี้ การเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็ว ข้อดีอีกอย่างหนึ่งคือการนำเสนอการท่องเที่ยวผ่านสื่อออนไลน์ การสร้างจุดเด่นคือเห็ดตับเต่าที่ทำจากปูนให้นักท่องเที่ยวได้ถ่ายภาพ การขายเห็ดตับเต่า ซึ่งเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ชุมชนได้เป็นอย่างดี

อาจารย์ยุพิน พูนดีกล่าวว่าจากที่ฟังหลายๆ ท่าน เป็นการพยายามนำวัฒนธรรมประเพณีมาโยงกับสายน้ำ ของดีไม่ได้มีอย่างเดียว เราพยายามส่งเสริมอย่างอื่น ของใหม่ๆ มาแทน เช่น การอนุรักษ์เรือ ยังทำได้อยู่ ที่ลาดชะโด ที่มีเรือโบราณ ได้มีโอกาสทำโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของสมเด็จพระเทพฯ เรือโป๊ะ เรือแพ เรือแพที่มีหน้าต่างแปลกๆ ก็อนุรักษ์ได้ เรือแปะ เรือหมู เรือบด

เรือผีหลอก เป็นต้น ใช้ประโยชน์อย่างไร บ้านใครมีก็นำมาจัดแสดงเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว หรือ ล่องเรือเที่ยวแล้วแวะไปนั่งเรือเหล่านี้ ให้เห็นข้อแตกต่าง ได้ความรู้ อนุรักษ์ทั้งสายน้ำและวัฒนธรรม ไปพร้อมกัน

การใช้อยก ซึ่งสมัยนี้มีกฎหมายประมงออกมาใหม่ เดิมใช้ปี พ.ศ.2490 ฉบับใหม่ในปี พ.ศ. 2558 เช่น การเหวี่ยงเบ็ดเข้าไปจับปลาในวัดโดยที่ตนเองอยู่ในบริเวณหน้าบ้านของตนเอง เป็นต้น การเรียนรู้กฎหมายไปด้วยควบคู่กับการดำเนินชีวิต ประมงจังหวัดกำลังส่งเสริมให้ประชาชนรู้กฎหมายประมงใกล้ตัวข้อคิดคือให้เราเกิดความรู้สึก ห่วงแหน ในทรัพยากรหลักคือน้ำ รู้จักการรักษา น้ำ ประโยชน์จากน้ำ ปลุกจากระดับครัวเรือน ไปชุมชน หมู่บ้าน และประเทศต่อไป

การจัดการขยะจากครัวเรือน ชุมชน สิ่งขับถ่ายลงน้ำต่างๆ ส่งผลต่อตนเอง จะป้องกันอย่างไร ถ้าทุกคนมีจิตสำนึก ชุมชนอาจออกกฎกติกาเอง ใครไม่ทำ ลงโทษ ดึงคนที่มามีปัญหามีส่วนร่วมมากๆ ปัญหาจะลดลง สิ่งที่ยากให้เกิดในอยุธยา คือทุกคนมีความสามัคคี และมีเป้าหมายเดียวกัน แล้วงานจะสำเร็จ อยุธยาเป็นเมืองเก่า เป็นคูเมืองคลองมะขามเรียง เป็นจุดสั้นๆ แต่เราน่าจะร่วมกันให้มีการเกิดจุดเด่น ในอดีตคนมาเที่ยวกัน หากเราจัดการน้ำให้สะอาดก็จะดึงดูดคนให้กลับมาเที่ยวได้

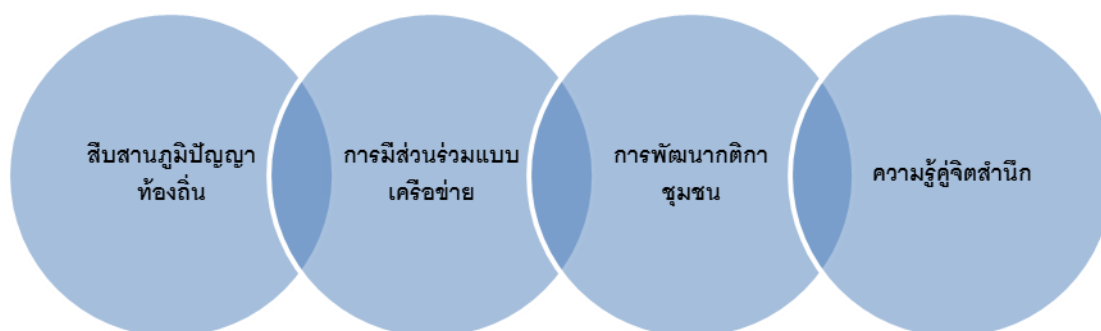
อาจารย์สุขุม คงดิษฐ์ กล่าวว่าปีที่ผ่านมาได้ศึกษาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางบกและทางน้ำ ปีนี้มุ่งเน้นการท่องเที่ยวทางบกก่อน ชุมชนสามเรือนคลองโพธิ์เป็นจุดกำเนิดหลักคือพีชโสณ และเห็ดตับเต่า เพราะน้ำสะอาด การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นสิ่งแวดล้อมให้เกิดแรงดึงดูดจากนักท่องเที่ยว สุดท้ายแล้วจะได้คู่มือท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร รวบรวมภูมิปัญญา วิถีชีวิต ทรัพยากร และแนวทางการท่องเที่ยวในชุมชนสามเรือน เห็ดตับเต่านำการท่องเที่ยวเพียง 4 เดือน ทำปฏิทินการท่องเที่ยว นำมาเป็นคู่มือการท่องเที่ยวให้เกิดการท่องเที่ยวตลอดทั้งปี เช่น การอาบน้ำคั้นเพ็ญ เป็นไปได้ว่าการอาบน้ำคั้นเพ็ญคือการอนุรักษ์สายน้ำอีกวิธีหนึ่ง แต่ปัญหาคือ การอาบน้ำคั้นเพ็ญอย่างเดียว หากไม่ต่อเนื่อง ไม่สม่ำเสมอ อาจเสริมกิจกรรมทางน้ำอื่นๆ เข้าไปอีก เช่น การแข่งกีฬาทางน้ำ มวยทะเล การจัดให้เป็นต้นแบบของกิจกรรมต่างๆ นอกจากใช้คนในชุมชนแล้วอาจใช้คนนอกชุมชน เช่น อาสาสมัครในการทำกิจกรรมเสริมเหล่านี้

อาจารย์จุฬารัตน์ ชัยพิทักษ์ กล่าวว่าขณะนี้อยู่ระหว่างทำการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์พีชโสณ ผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องโสณน้อยเรือนงาม เหตุที่ทำวิจัยเรื่องนี้การลงพื้นที่ต้นโสณของสามเรือน แตกต่างจากที่อื่น มีความอุดมสมบูรณ์ นิทานพื้นบ้าน โสณเป็นพืชประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยให้นักเรียน 4 โรงเรียนร่วมทำกิจกรรม ได้แก่ โรงเรียนวัดสามเรือน โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนเอกอโยธยา และโรงเรียนเซนต์แมรี ให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน เห็นความสำคัญของพีชโสณ ที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยวทั้งทางบกและทางน้ำ ปลุกฝังให้เด็กและเยาวชนให้ความสำคัญกับพืชพื้นถิ่นของชุมชน ปลายทางแผนงานของโครงการอนุรักษ์พีชโสณผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องโสณน้อยเรือนงามที่กำหนดไว้คือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตริมแม่น้ำ นิทานพื้นบ้านก็เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ได้เช่นกัน

ผู้ใหญ่วรรณ รื่นถวิล กล่าวว่าอยากให้ชวนคิดชวน ประเพณีวัฒนธรรมของคลองโพธิ์ตลอดปี อาบน้ำคั้นเพ็ญมีตลอดปี ใช้วัฒนธรรมมาดูแลสายน้ำ ปลุกจิตสำนึก สร้างรายได้จากชุมชน ชาวบ้าน หวงแหน โดยเฉพาะประเพณีอาบน้ำเพ็ญ ชาวพุทธศรัทธาเรื่องความเชื่อ สายน้ำกับความเชื่อเป็นของ คู่กันโดยเฉพาะแม่คงคา เดือนสิบสองขอขมาลาโทษต่อแม่คงคา การอาบน้ำเพ็ญชำระล้างสิ่งชั่วร้าย ออกไป เพื่อความเป็นสิริมงคล พอพระจันทร์เต็มดวงจะตักน้ำมาอาบ องค์การบริหารส่วนตำบลสาม เรือนส่งเสริมสนับสนุน ฝากให้วัฒนธรรมจังหวัดเป็นกระบอกเสียงให้การอาบน้ำเพ็ญ เช่นสะดือ เป็น เอกลักษณ์ของอยุธยา ให้สามเรือนเป็นเพชรเม็ดงามของอยุธยา เชื่อมโยงกับการอาบน้ำเพ็ญของเชื้อ พระวงศ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา จัดกิจกรรมประเพณีนี้ถ่ายทอดทางโทรทัศน์ มีกระแสบริจาค นักท่องเที่ยว ชาวชุมชนเห็นความสำคัญของคลองโพธิ์ นำไปสู่ความรักและความหวงแหนสายน้ำ ต่อไป

อาจารย์อัมรา หันตรา กล่าวว่าท่านมีประสบการณ์เกี่ยวกับสายน้ำมากพอสมควร การ อาบน้ำเพ็ญก็เคยอาบ ตักน้ำใส่โอ่งตอนเที่ยงคืนเพื่อเป็นน้ำมงคลแล้วอาบน้ำ ความเชื่อ ความศรัทธา ต่อแม่พระคงคา น้ำมีความสำคัญอย่างยิ่ง พระมหากษัตริย์มีพิธีบรมราชาภิเษกก่อนขึ้นครองราชย์ การทำนามีพิธีพืชมงคลศกฐี เรียกน้ำขอฝน การเสี่ยงทายแข่งเรือ หากเรือพระเจ้าอยู่หัวชนะข้าวยาก หนักแพง พระราชินีชนะข้าวเหลือเกลือกอ้อม การเกี่ยวข้าวถ้าน้ำท่วมกลายเป็นเกี่ยวน้ำลอยคอเกี่ยว ข้าวบนเรือ มีการไล่่น้ำ ฟันน้ำ ลงเรือที่ประตูลอยที่บางปะอินตรงบางชวดานแถวเกาะพระ ที่สะดือแม่น้ำ นำพัดวาลวิชนีโบกไล่่น้ำให้น้ำลงเพื่อไม่ต้องเกี่ยวน้ำ สมัยโบราณให้ความสำคัญกับน้ำ เดือนสิบสองพิธี ยกชุดลอยโคม บูชาพระจุฬามณีและรอยพระพุทธรูป ความเชื่อในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ซึ่งหลาย คนบอกว่า สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นคุณค่าของการให้ความสำคัญกับน้ำ บูชาพระแม่คงคา ประเพณีบาง เรื่องปัจจุบันต้องปรับ ให้รักษาน้ำอย่างไร เช่น การลอยกระทงใหญ่ร่วมกันทั้งครอบครัว เป็นต้น สร้าง ค่านิยมใหม่ ทำให้ลดขยะ ส่งเสริมกระทงจากธรรมชาติ หากเรายังศรัทธาในน้ำอยู่ แต่ถ้าเรียกว่า น่อง น้ำ ความศรัทธาก็จะเลือนหายไปที่สุดในที่สุด

จุดหมายปลายทางในการอนุรักษ์สายน้ำให้ใสสะอาดนั้นไม่ใช่เพียงทำให้สายน้ำเป็นแหล่ง หล่อเลี้ยงชีวิตของสัตว์น้อยใหญ่เพียงอย่างเดียว หากแต่นำไปสู่การรักษาไว้ซึ่งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ สายน้ำ เช่น การอาบน้ำคั้นเพ็ญ การท่องเที่ยวทางน้ำอย่างการล่องเรือชมวิถีชีวิตสองฝั่งคลองโพธิ์ การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเพื่อเป็นอาหารในการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนการนำแนวทางในการ อนุรักษ์สายน้ำจากชุมชนต่างๆ ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีความใกล้เคียงกับบริบทชุมชนของ สามเรือน รวมถึงการสืบทอดองค์ความรู้ต่างๆ ทั้งด้านขนบประเพณี พิธีกรรม ภูมิปัญญาในด้านต่างๆ เหล่านี้ไปสู่อนุชนคนรุ่นหลังให้เห็นคุณค่าของสายน้ำ ที่เป็นวิถีของชีวิตชาวชุมชนสามเรือนให้ยั่งยืน ต่อไป จากกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้นี้หากขาดความร่วมมือจากภาคส่วนใดคงไม่สามารถมองปัญหา ได้อย่างรอบด้าน หากแต่ควรนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ตามบริบท ตามสถานการณ์ที่เหมาะสมกับ แต่ละชุมชน โดยการประชุมกลุ่มย่อยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยยังได้นำความรู้คิดของผู้ทรงคุณวุฒิมาถอด บทเรียนเพื่อหาแนวทางในการประกอบสร้าง กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอด ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน ซึ่งสรุปเป็นผังความคิดได้ดังนี้

ภาพที่ 33 แผนภาพการถอดบทเรียนจากการเสวนาวัฒนธรรมกับสายน้ำ

อนึ่ง การจัดกิจกรรมนี้คณะผู้วิจัยได้สอบถามความเห็นเกี่ยวกับการวางกติกาชุมชนเพื่อนำไปใช้ถ่ายทอดสู่ชุมชนสามเรือน ซึ่งในเบื้องต้นได้ข้อสรุปดังนี้

1. ไม่ทิ้งของเสียลงสู่แม่น้ำลำคลองและทางระบายน้ำสาธารณะ
2. บำบัดน้ำเสียขั้นต้น ก่อนระบายลงแหล่งน้ำหรือท่อระบายน้ำ
3. ลดหรือหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี สารกำจัดศัตรูพืชในกิจกรรมทางการเกษตร หรือสารเคมีที่ใช้ในบ้านเรือน

กติกาชุมชนเหล่านี้เป็นกลไกสำคัญที่ผู้นำชุมชนจะนำไปใช้ในการวางแผนทางการมีส่วนร่วมต่อการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรน้ำในชุมชน โดยให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกัน และมีส่วนร่วมต่อการฟื้นฟูคลองขมบุดหรือคลองโพธิ์ นอกจากนั้นในการเสวนาครั้งนี้ ผู้นำชุมชนที่ร่วมเสวนาและคณะผู้วิจัยยังได้รับความคิดเห็นเพิ่มเติม อาทิ การใช้พืชบำบัดน้ำเสียในครัวเรือน การจัดกิจกรรมอันเป็นประเพณีทางน้ำ การจัดการท่องเที่ยวทางน้ำ และการจัดกิจกรรมให้เยาวชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่มีส่วนร่วมในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางน้ำในชุมชน กระบวนการเหล่านี้จึงเป็นกลวิธีสำคัญเพื่อให้ผู้นำชุมชน และชาวชุมชนสามเรือนนำไปประยุกต์ใช้ตามบริบทของชุมชนตามลำดับต่อไป

กิจกรรมที่ 3 การร่วมประชุมกับผู้นำชุมชน ชาวชุมชน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานวันลอยกระทง ณ องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน

คณะผู้วิจัยเข้าร่วมประชุมกับผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และองค์กรเครือข่าย เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากกิจกรรมที่ 1 และ 2 ได้แก่ องค์ความรู้ แนวทางการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม และกติกาชุมชนที่ควรมีต่อการรักษาสายน้ำ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเรียนรู้

ร่วมกันกับผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง ก่อนที่จะนำเสนอข้อมูลการต่อยอดชุดความรู้ไปสู่ชุมชน ในช่วงการคืนความรู้สู่ชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดแบบมีส่วนร่วม

การใช้องค์กรเครือข่ายขับเคลื่อนประเพณีลอยกระทงประจำปี 2559 จึงเป็นความร่วมมือระหว่างหลายหน่วยงาน เริ่มตั้งแต่วัดสามเรือน คณะสงฆ์อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน สภาวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โรงเรียนในชุมชนสามเรือน วิทยาลัยเทคนิคพระนครศรีอยุธยา และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ โดยการระดมความคิดในการประชุม ซึ่งเมื่อปฏิบัติงานในแต่ละภาคส่วนมีส่วนร่วมต่อการทำหน้าที่ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 4 การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย

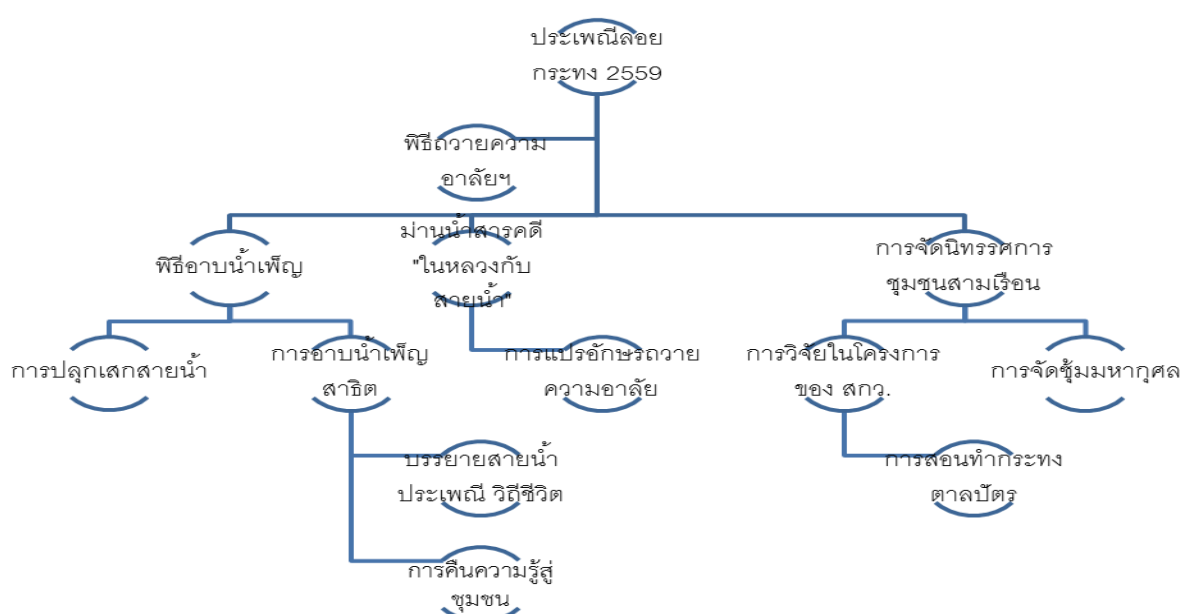
หน่วยงาน	บทบาท	หมายเหตุ
คณะสงฆ์อำเภอบางปะอิน วัดสามเรือน	พิธีกรรมการปลุกเสกสายน้ำ “คลอง น้ำมนต์” โดยพระสงฆ์ 89 รูป จัดซุ้มไฟมหากุศล และโรงทาน	พระอธิการสามารถ กิตติญาณ เจ้าอาวาสวัด สามเรือนอนุเคราะห์ ดำเนินการ
สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทย ทีวีสีช่อง 3	ร่วมประชาสัมพันธ์	นายณัฐพล รื่นถวิล ติดต่อประสานงาน
สภาวัฒนธรรมจังหวัด พระนครศรีอยุธยา	ที่ปรึกษาการจัดงาน และร่วม ประชาสัมพันธ์	
อำเภอบางปะอิน	ที่ปรึกษาการจัดงาน โดยมีนายอำเภอให้ เกียรติในการเป็นประธาน และสนับสนุน โครงการ	
องค์การบริหารส่วนตำบล สามเรือน	เจ้าภาพหลักการจัดงาน ดูแลการ ดำเนินงานทุกภาคส่วน	
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลสุวรรณภูมิ	จัดนิทรรศการ และกิจกรรมการให้ความรู้ โดย คณะผู้วิจัยในเขตพื้นที่ชุมชนสามเรือน	งบประมาณจาก สกว.
วิทยาลัยเทคนิค พระนครศรีอยุธยา	ม่านน้ำสารคดีเฉลิมพระเกียรติ “ในหลวง กับสายน้ำ” ฝ่ายเทคนิคในการจัดงาน	
โรงเรียนวัดสามเรือน	สาธิตการทำกระทง “ตาละปัด”	
คณะผู้วิจัย	จัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประเพณี อาบน้ำเพ็ญ ในรูปแบบนิทรรศการ การ บรรยายเพื่อให้ความรู้ และดำเนินพิธีการ	

ความร่วมมือทางวัฒนธรรมข้างต้นทำให้เห็นว่า การสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ เกิดผลกระทบคือ การประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง การจัดกิจกรรมที่หลากหลายและเป็นประโยชน์ต่อผู้ร่วมงาน ที่สำคัญการเตรียมความพร้อมจากการร่วมมือเชิงระบบเหล่านี้ทำให้ประเพณีการลอยกระทงเกิดความพร้อม และในปี 2559 เป็นกิจกรรมการจัดที่น่าประทับใจ และเป็นที่น่าสนใจมากที่สุดเท่าที่เคยจัดมาเพราะเกิดจากความร่วมมือของชุมชนและบุคคลภายนอก ที่สำคัญกิจกรรมนี้ยังสามารถเป็นต้นแบบให้การจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป

กิจกรรมที่ 4 คณะผู้วิจัยร่วมดำเนินงานในวันงานลอยกระทงประจำปี 2559 ของชุมชนสามเรือน

การรับหน้าที่เป็นผู้ดำเนินพิธีการ การคืนความรู้สู่ชุมชน การจัดนิทรรศการ และการประสานงานกับหลายองค์กรถือเป็นหน้าที่หลักของคณะผู้วิจัย แต่กระบวนการมีส่วนร่วมต้อง ยึดหลักว่า กิจกรรมที่จัดทำต้องดำเนินการแบบกลุ่มและรับผิดชอบร่วมกันตลอดขั้นตอนการดำเนินงาน โดยการจัดงานครั้งนี้ ประเพณีลอยกระทงและการอาบน้ำเพ็ญ ถือเป็นสิ่งเชื่อมโยงระหว่างนักวิชาการกับชุมชน ตลอดจนหน่วยงานให้ร่วมกันประสานให้การทำงานเป็นเอกภาพ

สิ่งสำคัญที่สุดคือ การร้อยเรียงความเชื่อมโยงระหว่างการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการอนุรักษ์น้ำ โดยทำให้เห็นว่าวัฒนธรรม ประเพณีก็เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาน้ำเช่นเดียวกับประเพณีการสืบทอดแม่น้ำ การตั้งหอผิฝาย การแท่นเทียนพรรษาทางน้ำการเลี้ยงผีเหมือง รวมไปถึงประเพณีการอาบน้ำคืนเพ็ญ ซึ่งนอกจากกิจกรรมจะมีผลต่อคุณค่าทางจิตวิญญาณ ที่สำคัญทุกประเพณียังเป็นกุศโลบายที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์สายน้ำ และการจัดกิจกรรมการอาบน้ำคืนเพ็ญของชุมชนสามเรือน พ.ศ.2559 สรุปรูปแบบกิจกรรมเป็นผังความคิดได้ดังนี้

ภาพที่ 34 ผังแสดงกิจกรรมประเพณีลอยกระทงประจำปี 2559 ของชุมชนสามเรือน

มาตรการการแก้ปัญหาระยะยาวนอกจากการใช้กระบวนการด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ความเชื่ออันเป็นสิ่งเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนไทยยังเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นในฐานะกุศโลบาย เพื่อให้ผู้คนในชุมชนมีบทบาทต่อการอนุรักษ์ประเพณี และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ดังที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมการอาบน้ำคั้นเพ็ญซึ่งพบข้อสรุปว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ร้อยละ 72.2 เห็นว่ากิจกรรมการอาบน้ำคั้นเพ็ญการอนุรักษ์ประเพณี และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวในข้อ 1

นอกจากนั้นเมื่อผู้วิจัยศึกษาผลวิจัยของยุพิน พุนดี (2560) ซึ่งทำวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำของประชนในคลองโพธิ์ ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าคุณภาพน้ำบริเวณวัดสามเรือน อันเป็นสถานที่ใช้จัดกิจกรรมการอาบน้ำคั้นเพ็ญ ทั้งก่อนและหลังการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยสรุปผลได้ดังนี้ การตรวจสอบคุณภาพน้ำตามวิธีการทางชีววิทยาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2559 หรือก่อนการจัดกิจกรรมการลอยกระทงของชุมชนสามเรือน ซึ่งชุมชนจะร่วมกันทำความสะอาดคลองโพธิ์ พบว่า น้ำมีกลิ่นเหม็น สีดำ มีผักตบชวาและวัชพืช อยู่ขวางทางน้ำ แต่หลังจากผ่านกิจกรรมประมาณหนึ่งเดือนเศษได้มีการตรวจวัดคุณภาพน้ำอีกครั้ง น้ำมีค่าเกินเกณฑ์มาตรฐาน สามารถทำกิจกรรมและประเพณีทางน้ำได้ เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ผู้นำชุมชน กลุ่มอนุรักษ์คลองโพธิ์ และชุมชนในตำบลสามเรือน ได้ร่วมมือร่วมใจกันในการนำอีเอ็ม (EM) มาเทลงในน้ำบริเวณวัดสามเรือน กำจัดผักตบชวาและวัชพืชต่างๆ และกำจัดขยะมูลฝอยในน้ำ รวมถึงการทำแพผักบุ้งกำจัดน้ำเสียอีกครั้งหลังจากการจัดกิจกรรมลอยกระทง และการอาบน้ำคั้นเพ็ญ กิจกรรมนี้จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นกุศโลบายสำคัญที่ทำให้ภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกิดความตระหนักต่อการรักษาน้ำอย่างแท้จริง

จากผลการวิจัยจึงสรุปได้ว่า การกระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชน สามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้เกิดกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความรู้คู่จิตสำนึก การพัฒนาจิตกาชุมชน การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นการเริ่มต้นจากตัวคน ชุมชน การประสานงานจากองค์กรภายนอกให้เข้ามามีบทบาทในการออกแบบกิจกรรมการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นความเชื่อที่ผูกติดกับวิถีชีวิต

กิจกรรมที่ 5 การจัดกิจกรรมประกวดการเขียนเรียงความ หัวข้อการอาบน้ำคั้นเพ็ญที่สามเรือน
ให้กับนักเรียน 4 โรงเรียนตามความต้องการของชุมชน เพื่อศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของเยาวชนในชุมชนสามเรือน

การจัดกิจกรรมการให้ความรู้ และการประกวดการเขียนเรียงความและวาดภาพประกอบ หัวข้อ “พิธีกรรมอาบน้ำคั้นเพ็ญ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ให้กับนักเรียนในชุมชน อันเป็นกิจกรรม

ที่เป็นความต้องการของชุมชน กล่าวคือ ความต้องการให้ภูมิปัญญาชุมชนเข้าไปสู่ความเข้าใจของเยาวชนในพื้นที่ โดยจัดเสวนาให้องค์ความรู้เรื่องประเพณีต่างๆ ในชุมชนสามเรือนแก่นักเรียน 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดสามเรือน โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนเซนต์แมรี และโรงเรียนเอกอโยธยา ซึ่งนักเรียนได้ร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง พร้อมถ่ายทอดความคิดเป็นภาพวาดและนำเสนอร่วมกัน

ภาพที่ 35-36 ผู้นำเสวนาองค์ความรู้ประเพณีชุมชนสามเรือน
เมื่อวันเสาร์ที่ 26 พฤศจิกายน 2559 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน

กิจกรรมที่ผ่านมาเป็นเครื่องมือยืนยันประสิทธิภาพการวิจัยเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้เป็นอย่างดี ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้น และเป็นเครื่องมือประการหนึ่งในการอนุรักษ์สายน้ำบนรากฐานแห่งศรัทธา แต่กระนั้นคณะผู้วิจัยก็มีความสนใจที่จะศึกษาการเรียนรู้ของเยาวชนที่มีต่อประเพณี วิถีชีวิต และการอนุรักษ์สายน้ำอย่างต่อเนื่อง

หลังจากการจัดกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนสามเรือนให้กับนักเรียนในระยะที่ 1 แล้วคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามแผนการวิจัยอย่างต่อเนื่องคือการจัดกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญซึ่งเป็นหนึ่งในประเพณีต่างๆ ที่นักเรียนทั้ง 4 โรงเรียนคือ โรงเรียนวัดสามเรือน โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนเอกอโยธยา และโรงเรียนเซนต์แมรี ได้เรียนรู้มาแล้ว โดยจัดกิจกรรมในวันเสาร์ที่ 26 พฤศจิกายน 2559 นั้นนักเรียนทั้ง 4 โรงเรียนต่างเกิดความรู้เรื่องประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญเป็นอย่างดีสามารถรวมกลุ่มแสดงความคิดเห็นเป็นภาพและนำเสนอร่วมกัน

นักเรียนทั้ง 4 โรงเรียนพร้อมคณะผู้วิจัยต่างร่วมทำกิจกรรมต่างๆ อาทิ การฟังบรรยาย องค์ความรู้เรื่องประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญการแลกเปลี่ยนมุมมองในการสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ โดยผู้ร่วมงาน ทั้งหมดตั้งปรากฏในภาพต่างรับทราบความสำคัญของประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญให้คงอยู่ โดยต้องรักษาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะสายน้ำให้สะอาดพร้อมนำมาประกอบในพิธีกรรมอาบน้ำคั้นเพ็ญ ได้

ภาพที่ 37 การนำบรรยายองค์ความรู้ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือนแก่นักเรียน
เมื่อวันเสาร์ที่ 26 พฤศจิกายน 2559 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน

จากภาพ ดร.บุญสมหญิง พลเมืองดี หัวหน้าโครงการวิจัยได้นำคณะผู้วิจัยลงพื้นที่การวิจัยใน ชุมชนสามเรือนปรากฏชัดว่าการจัดกิจกรรมให้กับนักเรียนทั้ง 4 โรงเรียนมีแนวทางที่ดีจากผู้นำการ วิจัยให้เกิดทิศทางการวิจัยที่ถูกต้อง นำสู่นักเรียนที่อยู่ในชุมชนสามเรือนให้ตระหนักรักชุมชนอย่าง ถูกต้องและรักษาให้เกิดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญอย่างยั่งยืนสืบไป

ภาพที่ 38 การทำกิจกรรมของนักเรียน 4 โรงเรียนตามองค์ความรู้ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ
เมื่อวันเสาร์ที่ 26 พฤศจิกายน 2559 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน

จากกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมในห้องความรู้เรื่องประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญแก่นักเรียนในวันที่ 26 พฤศจิกายน 2559 ดังภาพนั้นนักเรียนต่างให้ความร่วมมือและสนใจในประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนตนเองเป็นอย่างดี โดยคณะผู้วิจัยสังเกตจากการความตั้งใจในการเรียนรู้ของนักเรียนทั้ง 4 โรงเรียนนักเรียนพร้อมถ่ายทอดความคิดเป็นภาพและนำเสนอร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยนักเรียนทั้ง 4 โรงเรียนคือโรงเรียนวัดสามเรือน โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนเอกอโยธยา และโรงเรียนเซนต์แมรี ได้นำเสนอภาพวาดที่กลุ่มนักเรียนร่วมกันวาดและออกมานำเสนอนั้นย่อมชี้ชัดว่านักเรียนรับทราบประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญเป็นอย่างดีพร้อมเข้าใจในการสืบทอดให้คงอยู่โดยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคือสายน้ำให้มีสภาพดีไม่ให้เกิดมลภาวะเป็นพิษ

การจัดกิจกรรมนี้จึงเป็นการถ่ายโอนความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยให้กับเยาวชนอันเป็นส่วนสำคัญในอนาคตของชุมชน อีกครั้งหลังจากการคืนความรู้ให้ชุมชน (ดังผลวิจัยในกิจกรรมที่ 4) โดยมีคณะผู้วิจัยเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ (Facilitator) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับเยาวชนในพื้นที่ และข้อค้นพบประการหนึ่งอันน่าสนใจคือ ภาพกิจกรรมทางวัฒนธรรมในชุมชนตามมโนทัศน์ของเยาวชน ประกอบไปด้วย ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ และกตिकाการอนุรักษ์สายน้ำของ

ชุมชน ซึ่งแตกต่างจากการจัดกิจกรรมครั้งที่ 1 (ดังผลวัตถุประสงค์ข้อ 1) อย่างชัดเจนกล่าวคือ การจัดกิจกรรมครั้งที่ 1 ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญมิได้อยู่ในการรับรู้ของเยาวชนในพื้นที่เลยแม้แต่ร้อยละ

การเสวนาองค์ความรู้ข้างต้น แม้ไม่ได้ศึกษากับผู้มีส่วนร่วมต่อกระบวนการแก้ปัญหาและพัฒนา (Key Actor) โดยตรง ดังกิจกรรมที่ 1-3 ทว่ากิจกรรมนี้ทำให้คณะผู้วิจัยพบความจริงเชิงประจักษ์ว่า เมื่อศึกษาประสบการณ์ผ่านจินตนาการการรับรู้ของเยาวชนที่นี้ ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญอันศักดิ์สิทธิ์นี้ เป็นกุศโลบายให้ผู้คนในชุมชนเกิดความภูมิใจต่อมรดกวัฒนธรรมแห่งสายน้ำที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชน รวมถึงเป็นจุดเริ่มต้นที่กระตุ้นผู้คนให้มีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์สายน้ำในพื้นที่ของตนเอง

จากผลการวิจัยจึงสรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้เกิดกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความรู้คู่จิตสำนึก การพัฒนาจิตสำนึกชุมชน การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นการเริ่มต้นจากตัวคน ชุมชน การประสานงานจากองค์กรภายนอกให้เข้ามามีบทบาทในการออกแบบกิจกรรมการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นความเชื่อ วิถีชีวิต และที่สำคัญเป็นกุศโลบายให้ผู้คนในชุมชนเกิดความภูมิใจต่อมรดกวัฒนธรรมแห่งสายน้ำที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชน และมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์สายน้ำในพื้นที่ของตนเอง

บทที่ 5

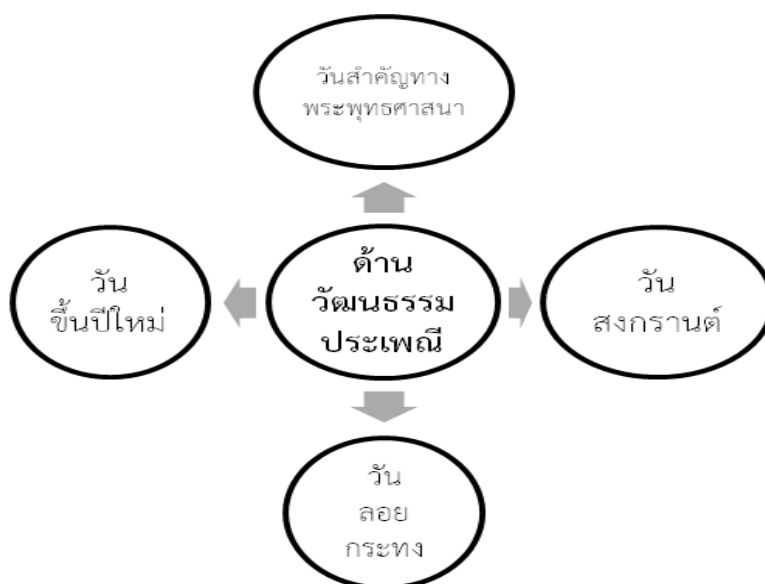
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” นั้นสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อได้ดังนี้

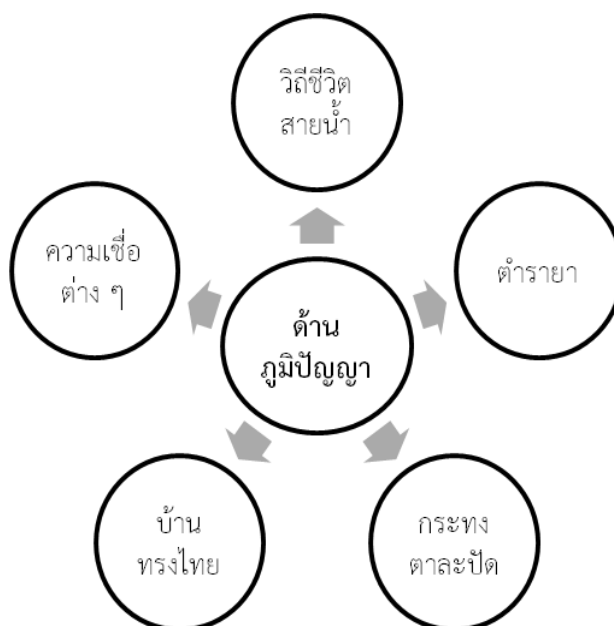
การสรุปผลจากวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน

จากการศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน สามารถสรุปข้อมูลเป็นแผนภูมิแสดงประเพณีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชนสามเรือนได้ดังนี้

ภาพที่ 39 แผนผังแสดงประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน

นอกจากตำบลสามเรือนจะมีวิถีชีวิต และประเพณีเช่นเดียวกับชุมชนโดยรอบ เช่น การประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การประกอบประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยแล้ว ภายในชุมชนยังมีภูมิปัญญาด้านต่างๆ สรุปข้อมูลเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

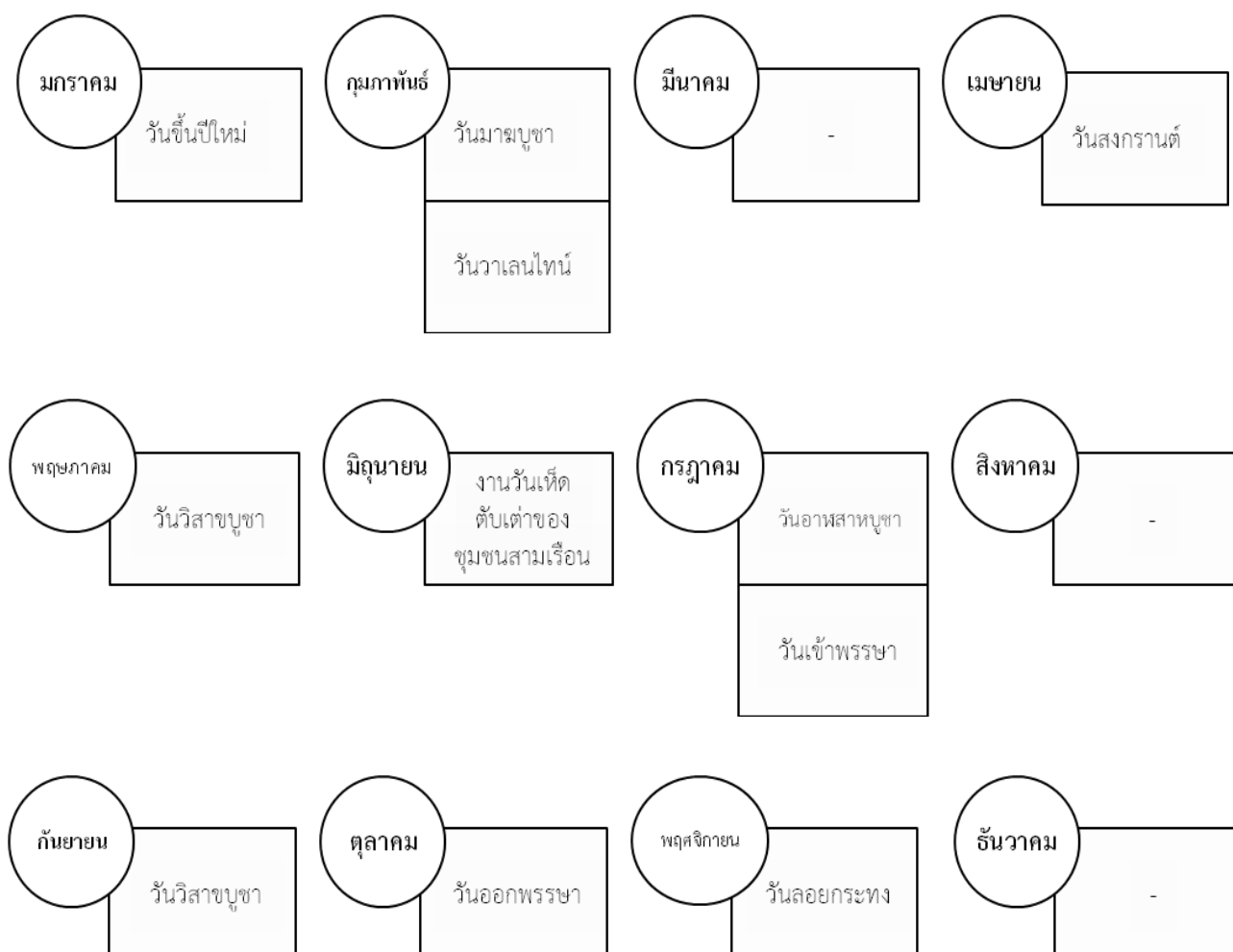

ภาพที่ 40 แผนผังแสดงภูมิปัญญาในชุมชนสามเรือน

จากแผนผังข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญา ประเพณี และวิถีชีวิต ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ชุมชนล้วนผูกติดอยู่กับความศรัทธาซึ่งแสดงถึงสายสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม หรือมรดกทางปัญญาของบรรพชน ทว่าหากไม่ได้รับหรือพัฒนากระบวนการการฟื้นฟู บางอย่างอาจสูญสลายไปกับเสียชีวิตของผู้เฒ่าอั้นเป็นผู้ทรงภูมิรู้ในชุมชน ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาตรวจสอบสถานภาพว่ายังเป็นภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนได้หรือไม่ หรือแม้กระทั่งในวันที่โลกเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญานั้นยังสมสมัยอยู่หรือไม่ หากเรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามีสถานภาพเป็นฐานคิดที่เป็นรากเหง้าอันสำคัญของชุมชนเช่นเดียวกับประเพณีแห่งพลังศรัทธาคือ “การอาบน้ำคั้นเพ็ญ เช่น สะตือ” ประเพณี ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตเหล่านี้ย่อมมีคุณค่าสำหรับการสืบสานอย่างสร้างสรรค์

นอกจากนี้ ทางคณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา รวบรวมข้อมูลประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน พบว่า ในชุมชนสามเรือนมีประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นประเพณีวัฒนธรรมตามวันสำคัญของประเทศไทย เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น และมีประเพณีวัฒนธรรมที่พบเฉพาะในชุมชนสามเรือน เช่น วันเห็ดตับเต่าของสามเรือน เป็นต้น นอกจากนี้จากการจัดกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้ประเพณีชุมชนสามเรือน โดยให้นักเรียนจากทั้ง 4 โรงเรียนในพื้นที่ตำบลสามเรือนร่วมแสดงความคิดเห็น พบว่า นักเรียนได้ให้ความสำคัญกับวันวาเลนไทน์ ถือเป็นวันที่สำคัญของชุมชน อาจเป็นเพราะในพื้นที่ชุมชนสามเรือน มีโรงเรียนเซนต์แมรี ซึ่งเป็นโรงเรียนที่นับถือศาสนาคริสต์ จึงอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้นักเรียนกลุ่มหนึ่งเห็นว่า วันวาเลนไทน์เป็นประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง

จากข้อมูลประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือนสามารถนำมาสรุปเป็นปฏิทินประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนสามเรือนประจำปีได้ดังต่อไปนี้

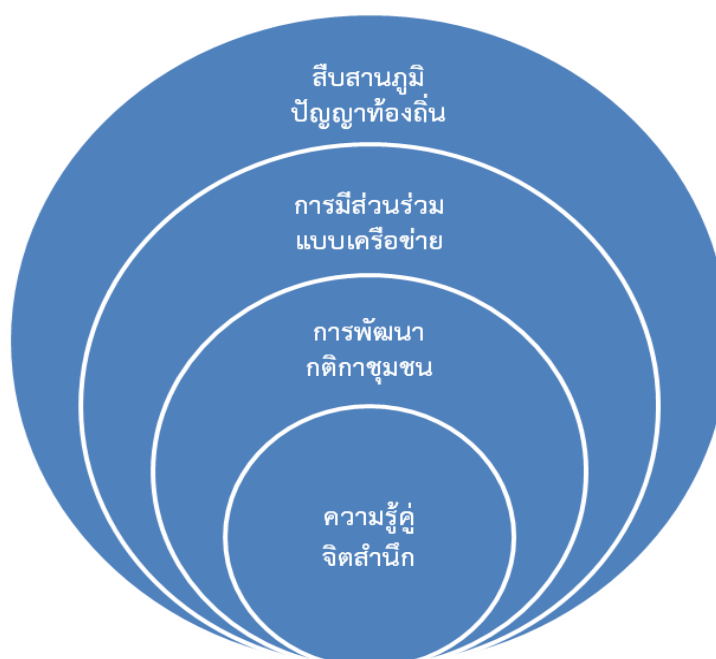
ภาพที่ 41 แผนภาพปฏิทินประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนสามเรือน

จากการศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือนพบว่าชุมชนสามเรือนมีการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทยแบบดั้งเดิมแต่ยังมีการผสมผสานวัฒนธรรมสากลของต่างชาติเข้ามาในปัจจุบันอาทิวันวาเลนไทน์ที่สังเกตจากการให้นักเรียนทั้ง 4 โรงเรียนคือ โรงเรียนวัดสามเรือน โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนเอกอโยธยา และโรงเรียนเซนต์แมรี ได้ร่วมทำกิจกรรมวาดภาพและนำเสนอภาพตามกระบวนการวิจัยของคณะผู้วิจัยเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2559 ปรากฏว่านักเรียนวาดภาพกิจกรรมสำคัญทางศาสนาและประเพณีไทยต่างๆ ที่เห็นในชุมชนสามเรือน พร้อมมีการกล่าวถึง

วัน วาเลนไทน์ (14 กุมภาพันธ์) ที่นักเรียนให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมไปพร้อมๆ กับวัฒนธรรมไทยแบบดั้งเดิมของชุมชนย่อม ชี้ชัดว่าชุมชนสามเรือนมีการเปิดรับวัฒนธรรมต่างชาติให้เป็นไปตามกระแสสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป และยังคงรักษาวัฒนธรรมไทยแบบเดิมไว้ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงบรรยายเรื่องการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารความว่า “...นอกจากความเจริญในทางด้านวัตถุสมัยใหม่แล้วสิ่งที่มีความสำคัญควบคู่กันไปจะละเลืมิเสียมิได้คือขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาติอันเป็นเครื่องหมายของความเจริญที่มีมาแต่ปู่ย่าตายาย อันเป็นหน้าที่ของเราผู้เป็นลูกหลานในชั้นหลังจะต้องช่วยกันรักษาและส่งเสริมไว้ให้มีความเจริญสืบไป...”

การสรุปผลจากวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนผ่านประเพณีการอาบน้ำเย็นเพ็ญของชุมชนสามเรือน

จากการลงพื้นที่ร่วมประชุมกับผู้นำและชาวชุมชนสามเรือน การเสวนาวัฒนธรรมกับสายน้ำเป็นกิจกรรมให้เกิดการเผยแพร่แลกเปลี่ยนภูมิปัญญา และวัฒนธรรมเกี่ยวกับสายน้ำในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างกว้างขวาง และที่สำคัญคือทำให้คณะผู้วิจัยได้เห็นแนวคิดเพื่อจะนำไปใช้ในการร่วมประชุมกับผู้นำชุมชน และชาวบ้านชุมชนสามเรือน ซึ่งจากการถอดบทเรียนการเสวนาดังกล่าวสามารถประมวลสรุปในรูปกระบวนการฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำเย็นได้ดังนี้

ภาพที่ 42 แผนภาพการถอดบทเรียนจากการเสวนาวัฒนธรรมกับสายน้ำ

คณะผู้วิจัยได้เสนอหลักการในรูปกระบวนการกระบวนการฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบทอด ประเพณีอาบน้ำเพ็ญด้วยกระบวนการดังกล่าวเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดงานลอยกระทง ประจำปี 2559 ของชุมชนสามเรือนดังนี้

1. กระบวนการสร้างความรู้คู่จิตสำนึกที่มีต่อสายน้ำ ประกอบไปด้วยการให้ความรู้ในการ จัดนิทรรศการประเพณีอาบน้ำคืบเพ็ญ การบรรยายเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพรหมินทร มหาภูมิพลอดุลยเดชฯ กับการพัฒนาสายน้ำ ความสำคัญระหว่างสายน้ำกับวิถีชีวิต โดยองค์การ บริหารส่วนตำบลสามเรือนมอบหมายให้คณะผู้วิจัยเป็นวิทยากรเพื่อให้ความรู้ และเป็นพิธีกรใน กิจกรรมวันลอยกระทงดังกล่าว

กระบวนการสร้างจิตสำนึกครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากวิทยาลัยเทคนิคพระนครศรีอยุธยา มา จัดทำม่านน้ำ สารคดีเรื่อง “ในหลวงกับสายน้ำ” อันเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่ปวงชนชาวไทยอย่าง หาที่สุดมิได้ ซึ่งกิจกรรมนี้นอกจากจะทำให้ชาวชุมชนสามเรือนเกิดจิตสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ยัง ทำให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของสายน้ำ ซึ่งมีการจัดแสดงช่วงเวลาก่อนและหลังการแปร อักษรเพื่อถวายความอาลัย ระหว่างพิธีกรรมการสวดมนต์ปลุกเสกสายน้ำโดยคณะสงฆ์ ขณะการ จัดการอาบน้ำคืบเพ็ญสาธิต พบว่า ประชาชนให้ความสนใจสารคดี และเรื่องราวเกี่ยวกับสายน้ำกับวิถี ชีวิตเป็นอย่างยิ่ง และประเพณีนี้ยังมีผลกระทบต่อความรู้สึกของประชาชนโดยสรุปได้ว่า ผู้เข้าร่วม กิจกรรมร้อยละ 72.2 เห็นว่า กิจกรรมการอาบน้ำคืบเพ็ญการอนุรักษ์ประเพณี และอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร้อยละ 19.4 ไม่ตอบแบบสอบถาม เนื่องจากร่วมกิจกรรมเป็น ครั้งแรก และประชาชน ร้อยละ 5.5 เห็นว่า การจัดกิจกรรมประเพณีการอาบน้ำเพ็ญเป็นการอนุรักษ์ ประเพณี แต่คงไม่สามารถเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้ นอกจากนั้นประชาชนยังมึ ความเห็นว่า ประเพณีนี้เป็นการกระตุ้นผู้คนในชุมชนและหน่วยงานราชการร่วมกันรักษาความสะอาด ของแม่น้ำทั้งการช่วยกันเก็บสิ่งปฏิกูล การนำผักตบชวาขึ้นมาช่วยกันทำกระทงตาละปิด และ ประเพณีนี้ช่วยสร้างความเป็นสิริมงคล ไม่ให้คนในชุมชนเกิดโรคภัยไข้เจ็บ

ภาพที่ 43 ม่านน้ำสารคดี “ในหลวงกับการพัฒนาสายน้ำ” โดยวิทยาลัยเทคนิคพระนครศรีอยุธยา
อันเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดจิตสำนึกต่อสายน้ำ

ภาพที่ 44 กิจกรรมการจัดนิทรรศการ และบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีการอาบน้ำคันเพ็ญ
โดยคณะผู้วิจัย ในวันลอยกระทง ประจำปี 2559 ณ วัดสามเรือน

อนึ่งการสร้างจิตสำนึกดังกล่าวคณะผู้วิจัยใช้นักเรียนในเขตชุมชนสามเรือนเป็นเป้าหมายโดย
จัดเสวนาให้องค์ความรู้เรื่องประเพณีต่างๆ ในชุมชนสามเรือนแก่นักเรียนจำนวน 4 โรงเรียน คือ
โรงเรียนวัดสามเรือน โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนเซ็นแมรี และโรงเรียนเอกอโยธยาซึ่งนักเรียนทั้ง 4
โรงเรียน ได้ร่วมทำกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ ประเพณีที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง พร้อมถ่ายทอด
ความคิดเป็นภาพวาดและนำเสนอร่วมกัน จากกิจกรรมนี้ พบว่า นักเรียนทั้ง 4 โรงเรียนที่ตั้งอยู่ใน

ชุมชนตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทราบถึงประเพณีที่ปรากฏในชุมชนของตนเองว่ามีอะไรบ้าง ซึ่งจะนำไปสู่การรับรู้ประเพณีที่หลากหลายให้คงอยู่ในชีวิตของตนเองได้ และจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมพบว่า นักเรียนต่างให้ความร่วมมือและสนใจในประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชน ตนเองเป็นอย่างดี โดยสังเกตจากการความตั้งใจในการเรียนรู้ของนักเรียนทั้ง 4 โรงเรียนนักเรียนเกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญเป็นอย่างดี และนักเรียนเข้าใจในการสืบทอดให้คงอยู่โดยการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมคือสายน้ำให้มีสภาพดี ไม่ให้มีมลภาวะ

กระบวนการสร้างความรู้คู่จิตสำนึกที่มีต่อสายน้ำจึงเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนในท้องถิ่นที่จะต้องมีความรู้ เข้าใจ ภูมิใจและร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

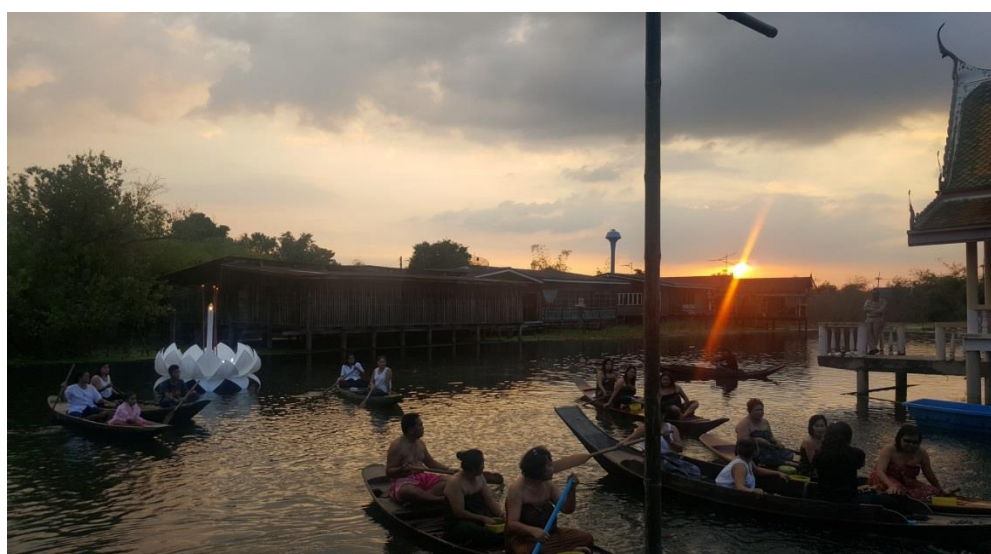
2. การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย การขับเคลื่อนประเพณีลอยกระทงประจำปี 2559 เป็นความร่วมมือระหว่างหลายหน่วยงาน เริ่มตั้งแต่วัดสามเรือน คณะสงฆ์อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน สภาวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โรงเรียนในชุมชนสามเรือน วิทยาลัยเทคนิคพระนครศรีอยุธยา และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ โดยการระดมความคิดในการประชุม ซึ่งเมื่อปฏิบัติงานในแต่ละภาคส่วนมีส่วนร่วมต่อการทำหน้าที่ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 5 การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย

หน่วยงาน	บทบาท	หมายเหตุ
คณะสงฆ์อำเภอบางปะอิน วัดสามเรือน	พิธีกรรมการปลุกเสกสายน้ำ “คลองน้ำมนต์” โดยพระสงฆ์ 89 รูป จัดซุ้มไฟมหาจุศุล และโรงทาน	พระอธิการสามารถ กิตติญาณ เจ้าอาวาสวัดสามเรือนอนุเคราะห์ดำเนินการ
สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3	ร่วมประชาสัมพันธ์	นายณัฐพล รื่นฉวิล ติดต่อประสานงาน
สภาวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ที่ปรึกษาการจัดงาน และร่วมประชาสัมพันธ์	
อำเภอบางปะอิน	ที่ปรึกษาการจัดงาน โดยมีนายอำเภอให้เกียรติในการเป็นประธาน และสนับสนุนโครงการ	

องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน	เจ้าภาพหลักการจัดงาน ดูแลการดำเนินงานทุกภาคส่วน	
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ	จัดนิทรรศการ และกิจกรรมการให้ความรู้ โดย คณะผู้วิจัยในเขตพื้นที่ชุมชนสามเรือน	งบประมาณจาก สกว.
วิทยาลัยเทคนิคพระนครศรีอยุธยา	ม่านน้ำสารคดีเฉลิมพระเกียรติ “ในหลวงกับสายน้ำ” ฝ่ายเทคนิคในการจัดงาน	
โรงเรียนวัดสามเรือน	สาธิตการทำกระทง “ตาละปัด”	
คณะผู้วิจัย	จัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประเพณีอาบน้ำเพ็ญ ในรูปแบบนิทรรศการ การบรรยายเพื่อให้ความรู้ และดำเนินพิธีการ	

ความร่วมมือทางวัฒนธรรมข้างต้นทำให้เห็นว่า การสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ เกิดผลกระทบคือ การประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง การจัดกิจกรรมที่หลากหลายและเป็นประโยชน์ต่อผู้ร่วมงาน ที่สำคัญการเตรียมความพร้อมจากการร่วมมือเชิงระบบเหล่านี้ทำให้ประเพณีการลอยกระทงเกิดความพร้อม และในปี 2559 เป็นกิจกรรมการจัดที่น่ายประทับใจ และเป็นที่ภาคภูมิใจมากที่สุดเท่าที่เคยจัดมาเพราะเกิดจากความร่วมมือของชุมชนและบุคคลภายนอก ที่สำคัญกิจกรรมนี้ยังสามารถเป็นต้นแบบให้การจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป

ภาพที่ 45 การจัดเตรียมกิจกรรมการอาบน้ำคั้นเพ็ญ

ภาพที่ 46 นางชนิษฐา คำจันทร์แก้ว วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ให้สัมภาษณ์และให้คำปรึกษาในการจัดเตรียมกิจกรรมการอาบน้ำขึ้นเพ็ญ
โดยมีสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 ทำการประชาสัมพันธ์

ภาพที่ 47 กิจกรรมคลอมน้ำมันต์ พิธีปลุกเสกคลองโพธิ์ ได้รับการอนุเคราะห์จากคณะสงฆ์
ภายในอำเภอบางปะอิน จำนวน 89 รูป

ภาพที่ 48 การทำกระทงตาลปะดของชาวชุมชนสามเรือน
ซึ่งในกิจกรรมมีการให้ความรู้ สาธิต และประกวด

3. การพัฒนาการศึกษาชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ จากการเสวนาประชุมกลุ่มเกี่ยวกับวัฒนธรรมกับสายน้ำ ทำให้เกิดแนวคิดสำคัญคือ “ชุมชนจะเข้มแข็งและพึ่งตนได้ ต้องอาศัยความรับผิดชอบ การเรียนรู้ ร่วมคิดร่วมทำ” และความร่วมมือและข้อมูลทางวิชาการจากหน่วยงานท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชนซึ่งจากการประชุมกลุ่ม นอกจากกลวิธีที่เกี่ยวข้องกับการปรับสภาพแวดล้อมด้านกระบวนการทางเทคโนโลยีเช่น ยูพิน พุนด์ (สัมภาษณ์) กล่าวเกี่ยวกับการประชุมครั้งนี้สรุปได้ว่า จากการวิจัยคุณภาพน้ำในชุมชนสามเรือน หลายครัวเรือนยังไม่มี การบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยน้ำลงคลอง บางช่วงพบน้ำเสียบ้าง จากกิจกรรมการเปิดปิดประตูน้ำ เดือนกรกฎาคม น้ำใส เพราะไม่มีการปิดประตูน้ำ สาหร่าย ปลาเยอะ บางจุดออกซิเจนต่ำ ปลาเริ่มตายพวกปลาหัวเบออย่างปลาตะเพียน น้ำเริ่มแฉะ ดูการเปลี่ยนแปลงของพืช การฉีดยากำจัดผักตบชวา ทำให้น้ำเน่าเสียด้วย แต่ทั้งนี้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นก็มีได้นิ่งนอนใจ และยังมีการกล่าวถึงการวางกติกาสวนชุมชนกับสายน้ำดังนี้

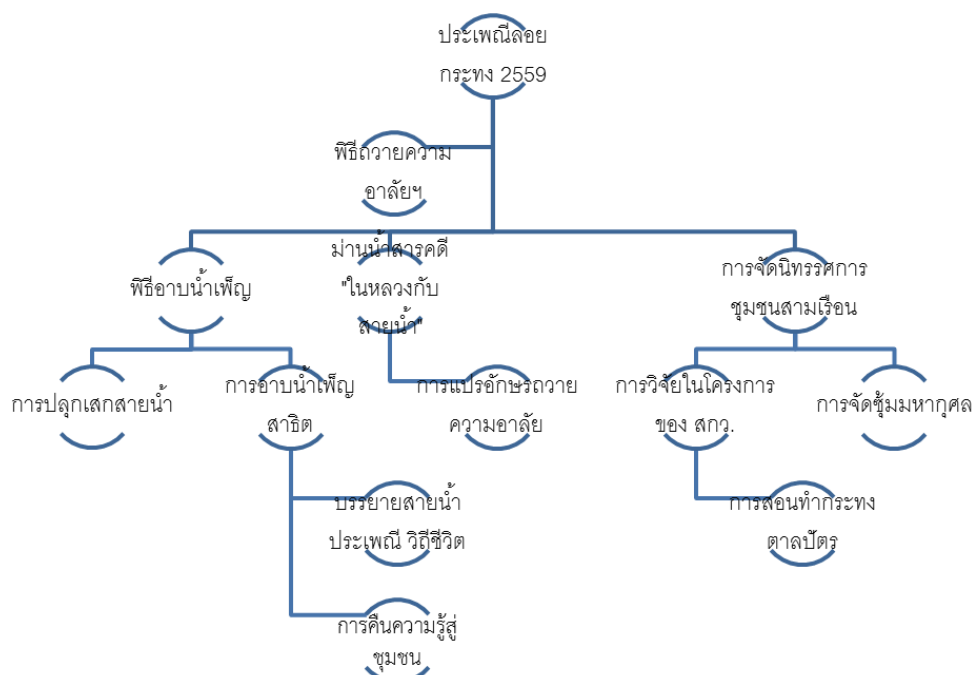
1. ไม่ทิ้งของเสียลงสู่แม่น้ำลำคลองและทางระบายน้ำสาธารณะ
2. บำบัดน้ำเสียขั้นต้น ก่อนระบายลงแหล่งน้ำหรือท่อระบายน้ำ
3. ลดหรือหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี สารกำจัดศัตรูพืชในกิจกรรมทางการเกษตร หรือสารเคมีที่ใช้ในครัวเรือน

ภาพที่ 49 การจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่มของคณะผู้วิจัย ตัวแทนผู้นำชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดแนวคิดกตีกาชุมชน

กตีกาชุมชนเหล่านี้เป็นกลไกสำคัญ ที่ผู้นำชุมชนจะนำไปใช้ในการวางแผนทางการมีส่วนร่วม ในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรน้ำในชุมชน โดยให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกัน และมีส่วนร่วม ต่อการฟื้นฟูคลองขนามบุดหรือคลองโพธิ์ นอกจากนั้นในการเสวนาครั้งนี้ ผู้นำชุมชนที่ร่วมเสวนา และคณะผู้วิจัยยังได้รับความคิดเห็นเพิ่มเติม อาทิ การใช้พืชบำบัดน้ำเสียในครัวเรือน การจัดกิจกรรม อันเป็นประเพณีทางน้ำ การจัดการท่องเที่ยวทางน้ำ และการจัดกิจกรรมให้เยาวชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ มีส่วนร่วมในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางน้ำในชุมชน กระบวนการเหล่านี้จึงเป็น กลวิธีสำคัญเพื่อให้ผู้นำชุมชน และชาวชุมชนสามเรือนนำไปประยุกต์ใช้ตามบริบทของชุมชน ตามลำดับต่อไป

4. การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนช่วยในการอนุรักษ์น้ำ หากน้ำคือแหล่งกำเนิดของ วัฒนธรรมไทย การวิจัยกระบวนการฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำเพ็ญ ก็ทำให้เห็นว่า วัฒนธรรม ประเพณีก็เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาวัฒนธรรมเช่นเดียวกับประเพณีการสืบชะตาแม่น้ำ การตั้งหอ ผีฝาย การแห่เทียนพรรษาทางน้ำ การเลี้ยงผีเหมือง รวมไปถึงประเพณีการอาบน้ำคั้นเพ็ญ ซึ่ง นอกจากกิจกรรมจะมีผลต่อคุณค่าทางจิตวิญญาณ ที่สำคัญทุกประเพณียังเป็นกุศโลบายที่ทำให้เกิด การอนุรักษ์สายน้ำ และการจัดกิจกรรมการอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน พ.ศ.2559 สรุป รูปแบบกิจกรรมเป็นผังความคิดได้ดังนี้

ภาพที่ 50 แสดงกิจกรรมประเพณีลอยกระทงประจำปี 2559 ของชุมชนสามเรือน

มาตรการการแก้ปัญหาหระยยะยาวนานนอกจากการใช้กระบวนการด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ความเชื่ออันเป็นสิ่งเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนไทยยังเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นในฐานะกุศโลบาย เพื่อให้ผู้คนในชุมชนมีบทบาทต่อการอนุรักษ์ประเพณี และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ดังที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมการอาบน้ำคือเพ็ญซึ่งพบข้อสรุปว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ร้อยละ 72.2 เห็นว่า กิจกรรมการอาบน้ำคืนเพ็ญการอนุรักษ์ประเพณี และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวในข้อ 1

นอกจากนั้นเมื่อผู้วิจัยศึกษาผลวิจัยของยุพิน พุนดี (2560) ซึ่งทำวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำของประชนในคลองโพธิ์ ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าคุณภาพน้ำบริเวณวัดสามเรือน อันเป็นสถานที่ใช้จัดกิจกรรมการอาบน้ำเพ็ญ ทั้งก่อนและหลังการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยสรุปผลได้ดังนี้ การตรวจสอบคุณภาพน้ำตามวิธีการทางชีววิทยาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2559 หรือก่อนการจัดกิจกรรมการลอยกระทงของชุมชนสามเรือน ซึ่งชุมชนจะร่วมกันทำความสะอาดคลองโพธิ์พบว่า น้ำมีกลิ่นเหม็น สีดำ มีผักตบชวาและวัชพืช อยู่ขวางทางน้ำ แต่หลังจากผ่านกิจกรรมประมาณหนึ่งเดือนเศษได้มีการตรวจวัดคุณภาพน้ำอีกครั้ง น้ำมีค่าเกินเกณฑ์มาตรฐาน สามารถทำกิจกรรมและประเพณีทางน้ำได้ เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ผู้นำชุมชน กลุ่มอนุรักษ์คลองโพธิ์ และชุมชนในตำบลสามเรือน ได้ร่วมมือร่วมใจกันในการนำอ.เอ็ม (EM) มาเทลงในน้ำบริเวณวัดสามเรือน กำจัดผักตบชวาและวัชพืชต่างๆ และกำจัดขยะมูลฝอยในน้ำ รวมถึงการทำแพผักบึงกำจัดน้ำเสียอีกครั้งหลังจากการจัดกิจกรรมลอยกระทง และการอาบน้ำเพ็ญ กิจกรรมนี้จึงถือเป็นจุดเริ่มต้น

และเป็นกุศโลบายสำคัญที่ทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกิดความตระหนักต่อการรักษาสายน้ำอย่างแท้จริง

จากผลการวิจัยจึงสรุปได้ว่า การกระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชน สามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้เกิดกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความรู้คู่จิตสำนึก การพัฒนาจิตอาสาชุมชน การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นการเริ่มต้นจากตัวคน ชุมชน การประสานงานจากองค์กรภายนอกให้เข้ามามีบทบาทในการออกแบบกิจกรรมการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นความเชื่อ วิถีชีวิต และที่สำคัญเป็นกุศโลบายให้ผู้คนในชุมชนเกิดความภูมิใจต่อมรดกวัฒนธรรมแห่งสายน้ำที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชน และมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์สายน้ำในพื้นที่ของตนเอง

2. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” นั้นสามารถอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อได้ดังนี้

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือน

จากการศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือนพบว่ามีการจัดกิจกรรมต่างๆ ตามปฏิทินไทยกล่าวคือ

- เดือนมกราคม	มีการจัดกิจกรรมวันขึ้นปีใหม่
- เดือนกุมภาพันธ์	มีการจัดกิจกรรมวันมาฆบูชา
- เดือนเมษายน	มีการจัดกิจกรรมวันสงกรานต์
- เดือนพฤษภาคม	มีการจัดกิจกรรมวิสาขบูชา
- เดือนมิถุนายน	มีการจัดงานวันเห็ดตับเต่า
- เดือนกรกฎาคม	มีการจัดกิจกรรมอาสาฬหบูชาวันเข้าพรรษา
- เดือนตุลาคม	มีการจัดกิจกรรมออกพรรษา
- เดือนพฤศจิกายน	มีการจัดกิจกรรมลอยกระทง

จากการที่คณะผู้วิจัยเข้าร่วมงานและสังเกตการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนสามเรือนตามกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นชัดว่าคนในชุมชนสามเรือนมีการคงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีไทยเหมือน

คนในสังคมไทยโดยทั่วไปทั้งวัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือนไทย และทำบุญบ้านในวันขึ้นปีใหม่ การใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรค เช่น การนำเห็ดตับเต่ามาประกอบอาหารเพื่อรักษาสุขภาพให้ดีขึ้น การกวาดยา หรือกระทั่งการนำคำสวดของพระสงฆ์ในวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาмаกล่อมเกล่าจิตใจ ซึ่งตรงกับแนวคิดทางด้านสังคมวิทยาและพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2458 ที่แบ่งประเภทวัฒนธรรมสองแนวคิดดังนี้

1. แนวคิดทางด้านสังคมวิทยาแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1.1 วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) เช่น อาคารบ้านเรือน อาหาร ยา-รักษาโรค

1.2 วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material Culture) เช่น ภาษา ประเพณี ความเชื่อ

2. แนวคิดตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2458 แบ่งเป็น 4 ประเภทคือ

2.1 คติธรรม (Moral Culture) เช่น ความประหยัด ความเสียสละ ความรักใคร่

2.2 เนติธรรม (Legal Culture) เป็นการปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบในสังคม

2.3 วัตถุธรรม (Material Culture) เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน โบราณสถาน

2.4 สหธรรม (Social Culture) เช่น มารยาทในการไปงานมงคล งานศพ รู้จักกาลเทศะ

กล่าวได้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือนมีเอกลักษณ์สำคัญตามสากลไทยมีวิถีชีวิตของสังคมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เช่น อยู่ใกล้แม่น้ำได้ปรากฏประเพณีลอยกระทงและการอาบน้ำคั้นเพื่อบำบัดพิษที่บ่งบอกถึงความรู้ความคิตภูมิปัญญาความเชื่อที่สั่งสมมายาวนานพร้อมยอมรับปฏิบัติร่วมกันในชุมชนสามเรือนกลายเป็นสิ่งดั้งเดิมที่ยอมรับยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมีความสัมพันธ์ต่อกันทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงซึ่งสอดคล้องกับความตอนหนึ่งในหนังสือรัตนพิณจินตการศึกษาที่กล่าวว่า “...แต่ละประเทศแต่ละชุมชนก็ต้องพยายามที่จะรักษาความรู้และสมบัติวัฒนธรรมส่วนดีๆ อันมีค่าของท้องถิ่นซึ่งมีความหลากหลายให้ดำรงไว้...” และการที่คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมให้นักเรียนทั้ง 4 โรงเรียน คือโรงเรียนวัดสามเรือน โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนเอก-อโยธยา และโรงเรียนเซนต์แมรี ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนสามเรือนนั้นยังสอดคล้องกับพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ทรงบรรยายเรื่องการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารความตอนหนึ่งว่า “...นอกจากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแล้วยังสอนให้อนุรักษ์วัฒนธรรมเพราะเป็นสิ่งที่เป็นรากฐานชีวิต นักเรียนทุกคนเมื่อรู้ว่าท้องถิ่นของตนมีอะไรดีบ้าง ก็จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจมีการบันทึกสิ่งที่เป็นของมี

คุณค่าที่เป็นความคิดของมนุษย์เป็นจิตวิญญาณของบุคคลให้ร่วมกันทำงานอนุรักษ์พร้อมกับการพัฒนาชุมชน...”

หากแต่ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือนนั้นถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ที่แตกต่างจากชุมชนอื่น ชาวสามเรือนได้สืบทอดประเพณีนี้ตั้งแต่อดีตและทำการฟื้นฟูขึ้น ทำให้ประเพณียังคงอยู่คู่กับชุมชนแห่งนี้ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่มีความแตกต่างจากชุมชนอื่นคือการจัดงานเห็ดดับเต่างามที่สามเรือนมาต่อเนื่องเป็นปีที่ 7 แล้ว และนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวงานเห็ดดับเต่างามที่สามเรือน ก็จะได้รับรู้เกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญจากกิจกรรมต่างๆ ดังเช่นการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของคณะผู้วิจัย ถือเป็นการประชาสัมพันธ์ประเพณีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน อันจะนำไปสู่การร่วมกันอนุรักษ์สายน้าต่อไป

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนผ่านประเพณีการอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน

การวิจัยเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้เกิดกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความรู้คู่จิตสำนึก การพัฒนากติกาชุมชน การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นการเริ่มต้นจากตัวคน ชุมชน ถือเป็นการระดมความรู้และจิตสำนึกสาธารณะจากข้างใน จากนั้นจึงเชื่อมโยงไปสู่การประสานงานจากองค์กรภายนอกให้เข้ามามีบทบาทในการออกแบบกิจกรรมการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นความเชื่อ วิถีชีวิต และที่สำคัญเป็นกุศโลบายให้ผู้คนในชุมชนเกิดความภูมิใจต่อมรดกวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชน และมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์สายน้ำในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมนี้ ทำให้ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญสามารถเป็นต้นแบบกิจกรรมในปีต่อไป และยังสามารถเป็นต้นแบบให้กับชุมชนที่มีความสนใจเนื่องจากประเพณี วิถีชีวิตของคนไทยเป็นสิ่งที่อันเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออกดังที่

พระมหาบุญเรือง อายุวัฒนมงคล (2550) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนฝั่งหมิ่นต่อการอนุรักษ์ประเพณีสืบชะตาแบบล้านนา ผลการวิจัยพบว่าชุมชนฝั่งหมิ่นยังคงมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์ประเพณีสืบชะตาแบบล้านนายังมีความเชื่อ ความคิดวิถีชีวิตและยังคงปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมถึงแม้ว่าจะมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยส่งเสริมความเป็นอยู่ให้มีความสะดวกสบายขึ้นแต่ชุมชนฝั่งหมิ่นยังคงพึ่งพาธรรมชาติซึ่งได้จากประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากวัฒนธรรมเดิมในท้องถิ่นอันประกอบไปด้วยภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่าซึ่งเป็นบรรพบุรุษและขณะเดียวกันก็ได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาและความเชื่อสู่ชนรุ่นหลังจึงทำให้เกิดการปฏิบัติที่สืบเนื่องกันมาในชุมชนจนถึงปัจจุบันอย่างไรก็ตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างอาจลดความสำคัญลงทั้งนี้เนื่องจากสิ่งแวดล้อมไม่อำนวยและอิทธิพลของความเจริญทางสังคมและเศรษฐกิจที่กำลังแผ่ขยายเข้า

มาในชุมชนที่เล็กละน้อยแต่ประเพณีสืบชะตาแบบล้านนายังคงมีการปฏิบัติเป็นประจำตลอดมาในชุมชนฝั่งหมิ่น

แนวคิดการรื้อสร้างภูมิปัญญาด้านความศรัทธาเป็นสิ่งที่ผู้คนแทบทุกพื้นที่ให้ความสำคัญ วชิราภรณ์ วรรณโชติ กนกพร รัตนสุธีรกุล สายไหม ไชยสินทร์ และพรศิริ ชีวาพัฒนานวงศ์ (2559: 8-21) วิจัยเรื่อง การจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชนกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ที่นอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีดังกล่าว ยังพัฒนาแนวคิดในการพัฒนาพิธีกรรม โดยเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วม โดยบูรณาการงานบริการวิชาการผ่านเทคนิคปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน เริ่มตั้งแต่เทคนิคการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การประสานติดต่อกับผู้นำชุมชนในการทำ ความเข้าใจร่วมกันกับคนในชุมชน รวมถึงอาจารย์และนิสิต เมื่อเข้าไปปฏิบัติงานบริการวิชาการในชุมชน ต้องปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนด้วยกระบวนการ PDCA เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งผลลัพธ์อย่างหนึ่งที่น่าสนใจคือ พิธีกรรมดังกล่าวเป็นกุศโลบายต่อการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่น และการปฏิบัติตนต่อโบราณสถานที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีนี้จึงเป็นการทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักต่อความสำคัญของสิ่งสำคัญอันเนื่องมาแต่อดีตบนรากฐานของความรู้

ภูมิปัญญาและกระบวนการมีส่วนร่วมนี้เป็นสิ่งที่ทำให้ประเพณีของชุมชนเกิดความยั่งยืนดังที่ กันยารัตน์ รินศรี (2557: 53-54) วิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการแนวพุทธ : กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่ ที่พบผลวิจัยข้อหนึ่งสรุปได้ว่า การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการจัดการทรัพยากรน้ำด้วยการนำความเชื่อและพิธีกรรมมาใช้ในการจัดการ การจัดการทรัพยากรน้ำด้วยหลักภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญคือก่อให้เกิดความร่วมมือและผูกพันกันของคนในชุมชน เพราะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และเป้าหมายเพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการสืบทอดต่อไปสู่คนรุ่นหลัง นอกจากนั้นการจัดการทรัพยากรน้ำด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นกำลังสูญหายและหมดความนิยมไป สาเหตุของปัญหาเกิดจากกระแสนิยมที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่เห็นว่าทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรที่สามารถควบคุมจัดการได้โดยมนุษย์ ทรัพยากรน้ำเป็นต้นทุนในการผลิตสินค้าทางการเกษตรจึงมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้กลับสร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศแหล่งน้ำในระยะยาว

แม้สภาพปัญหาจากงานวิจัยดังกล่าวจะมีบริบทใกล้เคียงกับชุมชนสามเรือน แต่กระนั้นแต่ละชุมชนย่อมต้องมีกระบวนการต้นแบบ และกระบวนการในรูปแบบตามบริบทและอัตลักษณ์ของตนเอง ดังที่ สุพิมล ศรศักดิ์ดา พระครูธรรมธชศิริวัฒน์ สิริวิพัฒน์ และพระไสว โชติวณฺโณ (2555) ได้ศึกษารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี ผลวิจัยประการหนึ่งพบว่า แนวคิด รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนของแต่ละพื้นที่ มีความแตกต่างกัน และได้ให้ข้อเสนอแนะในภาพรวมไว้น่าสนใจสรุปได้ว่าชุมชนแต่ละแห่งควรมีการยกย่องการใช้กฎ กติกาในการอนุรักษ์ร่วมกันรัฐควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนชุมชนและเข้าไปส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ควรปลูกฝังสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่เยาวชน ควรมีการร่วมกันปลูกต้นไม้เนื่องในวันสำคัญ ผู้นำหมู่บ้านต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชุมชน ควรมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้มากขึ้นและ

ขยายไปสู่ชุมชนอื่นๆ พระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานของรัฐต้องให้ความสนใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชุมชนและอย่างต่อเนื่อง

หากตีความแนวคิดอันเป็นผลิตภาพจากการวิจัยข้างต้นในภาพรวมพบว่า แนวคิด รูปแบบ และวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแต่ละพื้นที่อาจมีต่างกัน ทว่าจุดร่วมอันเป็นกลไกสำคัญต่อการอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติย่อมมีความเหมือนกันโดยต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ที่ประกอบด้วยความรู้ จิตสำนึกสาธารณะของคนในชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนที่ต้องร่วมกันสร้างแบบแผนการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับระบบธรรมชาติ การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานนอกชุมชน และที่สำคัญชุมชนต้องมีกิจกรรมที่สร้างความเป็นเอกภาพและความภูมิใจร่วมกัน กระบวนการรูปแบบนี้จึง สอดรับกับผลการวิจัยเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มีกระบวนการ 4 ประการ ได้แก่ การสร้างความรู้คู่จิตสำนึก การพัฒนาการศึกษาชุมชน การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นการเริ่มต้นจากตัวคน ชุมชน การประสานงานจากองค์กรภายนอกให้เข้ามามีบทบาทในการออกแบบกิจกรรมการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นความเชื่อ วิถีชีวิต และที่สำคัญเป็นกุศโลบายให้ผู้คนในชุมชนเกิดความภูมิใจต่อมรดกวัฒนธรรมแห่งสายน้ำที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชน และมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์สายน้ำในพื้นที่ของตนเอง

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ควรศึกษาและรวบรวมภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ของชุมชนอื่นๆ
2. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. ควรมีการศึกษาความคงอยู่ของประเพณีต่างๆ ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้ประเพณีต่างๆ ยังคงอยู่ หรือปัจจัยใดบ้างที่ทำให้บางประเพณีสูญหายไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กันยารัตน์ รินศรี. (2557). การจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการแนวพุทธ : กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์
ลุ่มน้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่ ในวารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่ ปีที่ 15 ฉบับที่ 2. ออนไลน์ เข้าได้
จาก <http://www.research.cmru.ac.th/2014/journal/file/14.pdf> สืบค้นเมื่อ 14
กุมภาพันธ์ 2560
- กุนจันทร์ สิงห์สุ. (2535). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำรุงรักษาสระเก็บน้ำ
อันเนื่องมาจากโครงการ กสข. กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี. (2536). ปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในการ
พัฒนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ศศ.ม. (พัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2556. พระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- โฉมศิริ ทิมสุทิน. 2547. ความพร้อมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษา หมู่บ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัด
เชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ. วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับ
สิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระครูบรรพตรัตนชัย (ประทีป จันทรแสง). 2551. การสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของ
กลุ่มชาติพันธุ์ชาวอาข่าที่เฝ้าต่อเยวชนอาข่า : กรณีศึกษาเยวชนอาข่า หมู่บ้านอาโยะใหม่
ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย. วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการยุทธศาสตร์การพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ยุพิน พุนดี. (2560). การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำของประชาชนในคลองโพธิ์ ตำบลสามเรือน
อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ :
พระนครศรีอยุธยา.
- วชิราภรณ์ วรรณโชติ กนกพร รัตนสุธีรกุล สายไหม ไชยสินทร์ และพรศิริ ชีวาพัฒนานวงศ์ (2559).
การจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชนกุฎกาสิงห์ ตำบลกุฎกาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด.
วารสารวิจัยเชิงพื้นที่ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 สืบค้น 3 เมษายน 2560, จาก
<http://abcjournal.trf.or.th/chabub/n05.aspx>
- สหทัยา วิเศษ. (2540). “ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ : ศึกษาเฉพาะกรณี
กลุ่มอักษะป่าศรีถ้อย ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพัตรา สุภาพ. (2518). สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ,
ไทยวัฒนาพานิช.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุพิมล ศรศักดิ์ดา. พระครูธรรมธรศิริวัฒน์สิริวิฑฒโนและพระใสว โขติวณโน. (2555) รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี. ออนไลน์ เข้าได้จาก bri.mcu.ac.th/research/?mdocs-file=671&mdocs-url=670 สืบค้นเมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2560
- เสถียรโกเศศ. (2516). ประเพณีเนื่องในเทศกาล. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร, สมาคมสังคมนาตร์แห่งประเทศไทย.
- อนุমানราชธน, พระยา. (2532). รวมเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์คุรุสภา.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
โครงการกระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคินเพ็ญ
ของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้มี 2 ส่วน ให้กรอกข้อมูลผู้รับการสัมภาษณ์ตามความเป็นจริง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้รับการสัมภาษณ์

1. ชื่อ นามสกุล
2. เพศ
3. อายุ
4. อาชีพ
5. ที่อยู่

ส่วนที่ 2 คำถามการสัมภาษณ์

1. สภาพพื้นที่ของตำบลสามเรือนเป็นอย่างไร
2. ประชากรของตำบลสามเรือนมีจำนวนเท่าใด
3. อาชีพของชาวตำบลสามเรือนคืออาชีพใดบ้าง
4. สภาพสังคมของชุมชนสามเรือนในอดีตและปัจจุบันเป็นอย่างไร
5. ประเพณีต่างๆ ที่ปรากฏในชุมชนสามเรือนมีอะไรบ้าง
6. จุดเด่นและจุดด้อยของชุมชนสามเรือนมีอะไรบ้าง

ลงชื่อผู้รับการสัมภาษณ์

(.....)

ลงชื่อผู้สัมภาษณ์

(.....)

วัน เดือน พ.ศ.

แบบสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
โครงการกระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอาบน้ำดินเพ็ญ
ของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้มี 2 ส่วน ให้กรอกข้อมูลผู้รับการสัมภาษณ์ตามความเป็นจริง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้รับการสัมภาษณ์

1. ชื่อ นามสกุล
2. เพศ
3. อายุ
4. อาชีพ
5. ที่อยู่

ส่วนที่ 2 คำถามการสัมภาษณ์

1. ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวท่านมีด้านใดบ้าง
2. การใช้ภูมิปัญญาด้านต่างๆ ให้กับชาวชุมชนสามเรือนมีอย่างไรบ้าง
3. การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านต่างๆ มีอย่างไรบ้าง
4. ภูมิปัญญาในอดีตกับการเปลี่ยนไปของชาวชุมชนสามเรือนในปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง
5. ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาด้านต่างๆ ของท่านมีอย่างไรบ้าง

ลงชื่อผู้รับการสัมภาษณ์

(.....)

ลงชื่อผู้สัมภาษณ์

(.....)

วัน เดือน พ.ศ.

ภาคผนวก ข

ภาพกิจกรรมโครงการกระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีอาบน้ำคืนเพ็ญของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพการเริ่มต้นเรียนรู้ความเป็นชุมชนสามเรือนเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2559

คณะผู้วิจัยพร้อมด้วยคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

ร่วมในกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชุมชนสามเรือน

เพื่อทราบถึงความเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนสามเรือนจากผู้นำชุมชนและชาวบ้าน

ซึ่งจะนำมาเป็นแนวทางตามกระบวนการวิจัยของคณะผู้วิจัยให้ได้ข้อมูลจริงและนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ภาพขณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลของชุมชนสามเรือนโดยเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2559
 สัมภาษณ์ นายธรรมรัตน์ รื่นบุตร กำนัน ตำบลสามเรือน ทำให้ได้ข้อมูลเชิงพื้นที่
 และความรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างดี

ภาพคณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลของชุมชนสามเรือนเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2559

สัมภาษณ์นายเสนาะ รื่นบุตร ปราชญ์ชาวบ้าน

และสัมภาษณ์นายณรงค์ ศรีคำแดง เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2559

ทำให้ได้ข้อมูลเชิงพื้นที่ และความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในชุมชนสามเรือนเป็นอย่างดี

ภาพคณะผู้วิจัยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนสามเรือนอย่างต่อเนื่อง
 เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชุมชน และสังเกตวิถีชีวิตชาวชุมชนสามเรือน
 ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในชุมชน

ภาพคณะผู้วิจัยจัดทำป้ายเผยแพร่กิจกรรมต่างๆ ที่พบในชุมชนสามเรือน โดยที่คณะผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วม
ให้ชาวชุมชนสามเรือนได้รับทราบหลังจากดำเนินกิจกรรมต่างๆ ผ่านมาแล้ว โดยติดตั้งตามนิทรรศการต่างๆ
ในชุมชนสามเรือนและมอบให้ อบต.สามเรือน เพื่อจัดเผยแพร่สู่ผู้สนใจมาศึกษา

ภาพคณะผู้วิจัยร่วมในกิจกรรมวันเปิดตลาดเกษตรกร เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2559 เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชุมชน

ภาพคณะผู้วิจัยร่วมในการประชุมต่างๆ ของ อบต.สามเรือน เพื่อทราบความเป็นชุมชนสามเรือนจากผู้นำชุมชน

ภาพคณะผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนสามเรือน โดยร่วมยินดีกับหมู่บ้านเทพ ตำบลสามเรือน
(หมู่บ้านรางวัลชนะเลิศ โครงการ “บ้านสวย เมืองสุข”) เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2559
เพื่อสร้างโมเดลที่ดีต่อความสำเร็จของชุมชนสามเรือน

ภาพคณะผู้วิจัยร่วมในการเป็นคณะกรรมการตัดสินการประกวดกิจกรรมต่างๆ ในงานวันเห็ดตำบลต่างงานที่สามเรือน
ครั้งที่ 7 เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของคณะผู้วิจัยกับมุมมองของชาวชุมชนสามเรือน

ภาพคณะผู้วิจัยร่วมในกิจกรรมงานวันเด็กแห่งชาติ
เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของคณะผู้วิจัยกับมุมมองของชาวชุมชนสามเรือน

ภาพการจัดเสวนาองค์ความรู้และกิจกรรมให้นักเรียน 4 โรงเรียน
เพื่อให้ความรู้เรื่องประเพณีต่างๆ ในชุมชนสามเรือนเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2559

ภาพการสัมภาษณ์และบอกเล่าถึงกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยได้ทำให้ชุมชนสามเรือนแก่ผู้อยู่ในชุมชนและบุคคลทั่วไป

ภาพคณะผู้วิจัยจัดกิจกรรมเสวนาวิถีชุมชนกับสายน้ำและวัฒนธรรม
โดยร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและคณะผู้วิจัยอื่นๆ

ภาพคณะผู้วิจัยจัดกิจกรรมเสวนาวิถีสวนกับสายน้ำและวัฒนธรรม
 โดยร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและคณะผู้วิจัยอื่นๆ เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2559

ภาพเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2559 คณะผู้วิจัยได้เข้าร่วมและช่วยในการจัดกิจกรรมอาบนาคันเทีย
ของชุมชนสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2559 คณะผู้วิจัยได้เข้าร่วมและช่วยในการจัดกิจกรรมอาบน้ำคืบเพ็ญ
ของชุมชนสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2559 คณะผู้วิจัยได้จัดเสวนาองค์ความรู้และจัดกิจกรรม
ให้นักเรียน 4 โรงเรียน เพื่อทราบเกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคืบเพ็ญ

ภาพเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2559 คณะผู้วิจัยได้จัดเสวนาองค์ความรู้และจัดกิจกรรมให้นักเรียน 4 โรงเรียน เพื่อทราบเกี่ยวกับประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญ โดยนักเรียนแสดงผลการเรียนรู้ตระหนักถึงประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญได้

ภาพเมื่อวันที่ 12-14 กรกฎาคม 2559 คณะผู้วิจัยได้รายงานความคืบหน้าของงานวิจัยต่อผู้ทรงคุณวุฒิ

ในหลวงทรงจุดพระประทีป

“ประเพณีลอยกระทงเป็นงานทำบุญสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ เพื่อขอขมาพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจักรวาล และขอให้อภัยโทษแก่ผู้ทำผิดในมาตุภูมิ”

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงมีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้มีพิธีจุดประทีปในหลวงทรงจุดพระประทีป ณ วัดสามเรือน จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๒

อาบน้ำคั้นเพ็ญ สามเรือน

ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชาวชุมชนสามเรือน

พ.ศ. ๒๕๖๓ ทางวัดสามเรือน วัดสามเรือน อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ได้จัดงานประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชาวชุมชนสามเรือนขึ้นในวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๒

ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชาวชุมชนสามเรือน เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยชาวจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ได้นำประเพณีนี้มาปฏิบัติ และผสมผสานกับประเพณีของไทย จนกลายเป็นประเพณีที่独特ของชุมชนสามเรือน

ประเพณีของການນ້ຳຕົ້ນເຖີຍ

ประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญของชาวชุมชนสามเรือน เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยชาวจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ได้นำประเพณีนี้มาปฏิบัติ และผสมผสานกับประเพณีของไทย จนกลายเป็นประเพณีที่独特ของชุมชนสามเรือน

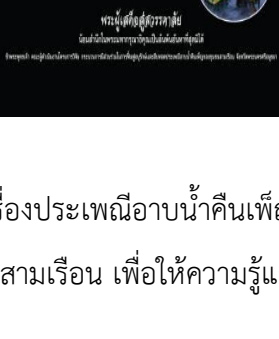
พระประทีปลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทงเป็นงานทำบุญสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ เพื่อขอขมาพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจักรวาล และขอให้อภัยโทษแก่ผู้ทำผิดในมาตุภูมิ

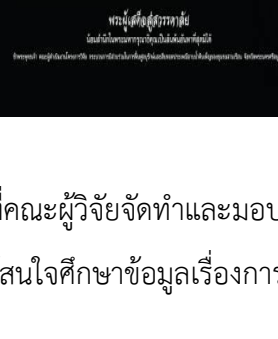
พระประทีปลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทงเป็นงานทำบุญสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ เพื่อขอขมาพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจักรวาล และขอให้อภัยโทษแก่ผู้ทำผิดในมาตุภูมิ

พระประทีปลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทงเป็นงานทำบุญสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ เพื่อขอขมาพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจักรวาล และขอให้อภัยโทษแก่ผู้ทำผิดในมาตุภูมิ

พระประทีปลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทงเป็นงานทำบุญสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ เพื่อขอขมาพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจักรวาล และขอให้อภัยโทษแก่ผู้ทำผิดในมาตุภูมิ

ภาพแผ่นป้ายสรุปองค์ความรู้เรื่องประเพณีอาบน้ำคั้นเพ็ญที่คณะผู้วิจัยจัดทำและมอบให้ชุมชนสามเรือน
ในงานวันลอยกระทง ณ วัดสามเรือน เพื่อให้ความรู้แก่ผู้สนใจศึกษาข้อมูลเรื่องการอาบน้ำคั้นเพ็ญ